

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 5'2017

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 10 від 20 квітня 2017 року) та Вченою Радою Академії Муніципального

Управління (Протокол № 19 від 20 квітня 2017 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 10.05.2017

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2017
© "Економіка. Фінанси. Право",
2017

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри економіко-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі
Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент
Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прухнівський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Видавничий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

ЗМІСТ

<i>С.А. ТКАЧЕНКО.</i> Інтенсифікація спрямованості системної діагностики на пропорції оцінки економічної ефективності (якості)	4
<i>А.Ю. ВАСІНА.</i> Диверсифікація інвестиційно-інноваційного забезпечення реалізації структурної політики	6
<i>А.А. ЧУПІКОВ.</i> Сучасні підходи до класифікації рівнів економічної безпеки та їх взаємодія	14
<i>О.В. ДЯЧЕНКО.</i> Птахівництво яєчного напрямку – динаміка, проблеми та перспективи розвитку	21
<i>В.А. ФОСТОЛОВИЧ, І.В. КОВАЛЬЧУК, А.С. ГЛОВЮК.</i> Сучасний підхід до системи управління операцій з давальницькою сировиною у сфері ЗЕД	27
<i>Т.Ф. ГРИГОРАШ, О.М. ЗІНЧЕНКО.</i> Залучення власного капіталу на іноземних фондових ринках через IPO підприємствами України	35
<i>С.М. КАФКА.</i> Облік витрат на ремонт та інше поліпшення основних засобів	40
<i>Л.Д. КОСТАКОВА, В.М. ВОЛОВИК.</i> Роздрібний товарооборот України та його тенденції	52
<i>І.М. ПРИХНО.</i> Механізми оцінки ефективності фінансування соціальної сфери	55

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nikoblikaudit@inbox.ru

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ СПРЯМОВАНОСТІ СИСТЕМОЇ ДІАГНОСТИКИ НА ПРОПОРЦІЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ (ЯКОСТІ)

INTENSIFICATION OF DIRECTIVITY ON SYSTEMIC PROPORTIONS DIAGNOSING EVALUATION OF ECONOMIC EFFICIENCY (QUALITY)

У науковій статті обґрунтовано, що відмінною рисою удосконалення теорії і методології підсистеми (функції) інтегрованої (комплектної) економічної діагностики діяльності промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань на даному етапі виступає також такий фактор впливу, що впливає із комплексу завдань, поставлених владними урядовими структурами і значне посилення орієнтації діагностики на показники й критерії оцінки економічної ефективності (рентабельності).

В научно-практической статье обосновано, что отличительной чертой совершенствования теории и методологии подсистемы (функции) интегрированной (комплектной) экономической диагностики деятельности промышленных предприятий и научно-производственных объединений на данном этапе выступает также такой фактор влияния, который следует из целого комплекса задач, поставленных властными правительственными структурами и всецело значительное усиление ориентации апокрифической экономической диагностики на показатели и критерии оценки экономической эффективности (рентабельности), др.

In the scientific article substantiates that the hallmark of improving the theory and methodology of the subsystem (functions) integrated (complete) economic diagnostics of industrial enterprises and scientific-production associations at this stage serves as a factor of influence stemming from complex tasks set by government authorities structures and strengthen guidance on diagnosing indicators and evaluation criteria economic efficiency (profitability).

Ключові слова: економічна ефективність, інтегрована економічна діагностика, критерій, орієнтація, оцінка, показник, посилення, ціль і якість

Ключевые слова: интегрированная экономическая диагностика, качество, ориентация, оценка, показатель, усиление, цель и эффективность

Keywords: economic efficiency, is integrated economic diagnostics, criterion, orientation, estimation, indicator, strengthening, system, function, purpose, quality

ВСТУП

Відмінною рисою удосконалення теорії та методології підсистеми (функції) інтегрованої (комплектної) економічної діагностики діяльності промислових підприємств і науково-виробничих об'єднань на даному етапі виступає також такий факт, що впливає із комплексу завдань, поставлених владними урядовими структурами, значне посилення орієнтації діагностики на показники та критерії оцінки економічної ефективності (якості). У зв'язку із цим у деяких теоретико-методологічних матеріалах [1-11] із інтегрованої економічної діагностики був виділений спеціальний розділ «Діагностика економічної ефективності (рентабельності) процесу виробництва». Виділення вищезначеного розділу обумовлено ще і тим, що уся попередня практика економіко-аналітичної роботи виявила ключову недостатність локального дослідження показників та критеріїв оцінки економічної ефективності, які базуються на оцінці використання окремих елементів методу виробничо-господарського процесу: засобів праці, предметів праці, трудових ресурсів, ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні відмінної риси удосконалення теорії і методології функції (підсистеми) кон'югованої (інтегрованої) економічної

діагностики діяльності промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань, яка на даному етапі виступає у вигляді такого фактору (чиннику) впливу, який впливає з комплексу суцільних завдань, що поставлені владними урядовими структурами й значного посилення орієнтації планомірної економічної діагностики на показники, критерії оцінки економічної ефективності (якості).

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічним базисом науково-практичної статті виступає діалектичний метод і основні положення теорії функції інтегрованої економічної діагностики та системи стратегічного управління. У процесі дослідження знаходили використання наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретико-методологічного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні теоретичних та практичних методик підсистеми інтегрованої економічної діагностики і системи стратегічного управління фірм); *економіко-статистичний, розрахунково-конструктивний, порівняльний* (при комплексному аналізі та оцінці стану функції інтегрованої економічної діагностики в системі стратегічного управління); *групування* (із метою надання характеристики сучасної прогресивної

практики підсистеми інтегрованої економічної діагностики в системі стратегічного управління), ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Значна недосконалість одержуваних при цьому оцінок економічної ефективності (якості) процесу виробництва виходила із застосування в кожному конкретному випадку різних поодиноких передумов. І це призводило, наприклад, до того, що при оцінці економічної ефективності (рентабельності) матеріальних та трудових витрат поза увагою залишалися капітальні інвестиції (вкладення), які, як відомо, виступають фактором (чинником) впливу, що визначає економічну ефективність використання не тільки основних засобів (фондів), а також не пов'язані з виробництвом супутні витрати і втрати, наприклад екологічні витрати, та багато чого іншого. Тому, в методології економічної діагностики діяльності промислових підприємств й науково-виробничих об'єднань поряд з поодинокими показниками і критеріями оцінки економічної ефективності (продуктивності праці, економічної ефективності матеріальних витрат, фондіввіддачі та фондомісткості) слід передбачати визначення єдиного показника оцінки економічної ефективності процесу виробництва, що розраховується як співвідношення величини кінцевого результату і усієї сукупності витрат й вкладень у нього. При цьому в теоретичному плані потрібно виходити із концепції щільного взаємозв'язку категорій економічної та соціально-економічної ефективності виробництва, так як критерії оцінки економічної ефективності (якості) визначаються існуючими типом і системою виробничо-господарських відносин. Безпосередньо теорія та методологія дослідження вищезначеного показника повинна будуватися із урахуванням щільного взаємозв'язку усіх складових підвищення економічної ефективності (підвищення віддачі основних засобів (фондів) й капітальних інвестицій (вкладень), економії живої праці і матеріальних ресурсів та покращення якісних характеристик й техніко-економічних параметрів готової продукції), розширення в сучасних умовах меж їх взаємозамінності і комплексного впливу заходів із удосконалення виробництва на економічну ефективність, ін.

ВИСНОВКИ

Інтегрована (планомірна) економічна діагностика, проведена на основі положень вищезазначеного теоретико-методологічного забезпечення на ряді промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань однієї із галузей національної економічної системи держави, показала, що однакові за величиною капітальні інвестиції (вкладення) при їх різному використанні надають неоднаковий економічний ефект (рентабельність). Наприклад, вкладення у механізацію і автоматизацію робіт в транспортних та ремонтних цехах надають відчутно більший (в 1,7 – 3,5 рази) економічний ефект щодо вивільнення чисельності робітників, аніж такі ж самі вкладення у механізацію і автоматизацію робіт в основному виробництві. Однак, розрив у загальній величині економічного ефекту істотно зменшується за рахунок

скорочення циклу виготовлення готової продукції, підвищення якісних характеристик й технічних параметрів робіт та деякої економії сировини і матеріалів в основних цехах. При виробничо-господарському підході, тобто із урахуванням економічного ефекту (якості), одержуваного в сфері застосування готової продукції, капітальні інвестиції (вкладення) в основне виробництво у цілому ряді випадків поки залишаються економічно більш ефективними, аніж аналогічні вкладення у процес допоміжного виробництва. Серед перспектив прогресивних розвідок у цьому напрямку знакову актуальністю відрізняється ще одне важливе спрямування удосконалення методології – виділення розділу із комплектної оцінки результатів діяльності.

Список використаних джерел

1. Горшков, Е.М. Макроэкономические основы антикризисного управления предприятием / Е.М. Горшков. – М.: Лабор. Книги, 2010. – 173 с.
2. Григан, А.М. Управленческая диагностика: теория и практика: монография / Александр Михайлович Григан; Негосударств. образовательное учреждение высш. проф. образования Ростовский соц.-экон. ин-т. - Ростов-на-Дону: РСЭИ, 2009. – 282 с.: ил., табл.
3. Иванов, Л.Н. Анализ стратегических решений (эвристика) / Л.Н. Иванов. - М.: РИОР, 2010. - 176 с.: ил., табл.; 21 см.
4. Ивлева, Наталия. Диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / Н. Ивлева.- М.: Лаб. книги, 2010. - 69 с.
5. Кіндзерський, Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монограф. / Ю.В. Кіндзерський; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». - Київ: б.в., 2013.- 536 с.
6. Пахомов, А.А. Организационно-экономический механизм формирования системы управления положительной динамикой эффективности работы предприятия / А.А. Пахомов, Т.Г. Рой, А.С. Сайдаев. - М.: [б. и.]; Санкт-Петербург: Нестор-История, 2014. – 275 с.: ил., табл.
7. Рета, М.В. Диагностика у системі стратегічного управлінського обліку: сучасні напрямки та підходи / М.В. Рета // Проблеми економіки: науковий журнал.- 2016.-№ 3.-С.192-198.
8. Рождественская, Л.Н. Экономическая диагностика состояния и формирование стратегии развития рынка общественного питания [Текст]: монография / Л.Н. Рождественская, С.И. Главчева, Л.А. Цопкало. - Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2011. – 372 с.
9. Скриньковський, Р.М. Діагностика постачальницької та збутової діяльності підприємства / Р.М. Скриньковський // Бізнес Інформ: науковий журнал. - 2015. - №7. - С.201-205.
10. Фирсов, Е.В. Повышение эффективности масложирового подкомплекса / Евгений Валентинович Фирсов. - Москва: Пищепромиздат, 2004 (Тип. ГП УСЗ ГУЭП Эфес). - 155 с.: ил., табл.
11. The Global Competitiveness Report 2015 – 2016 [Electronic resource]. – Access mode: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016>.

ВАСІНА

Алла Юріївна
Vasina70@mail.ru

УДК 330.101.5

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИDIVERSIFICATION OF INVESTMENT AND INNOVATIVE PROVISION
OF THE STRUCTURAL POLICY REALIZATION

к.е.н., доцент, докторант
кафедри менеджменту та
публічного управління,
Тернопільський національний
економічний університет

У статті розкрито значимість диверсифікованого підходу до формування системи інвестиційно-інноваційного забезпечення реалізації структурної політики. Окреслено базові умови ефективного вирішення завдань інвестиційно-інноваційного забезпечення структурних перетворень на засадах диверсифікації. Наведено рекомендації щодо залучення інвестиційних ресурсів у розвиток інноваційної сфери.

В статье раскрыто значение диверсифицированного подхода к формированию системы инвестиционно-инновационного обеспечения реализации структурной политики. Определены базовые условия эффективного решения задач инвестиционно-инновационного обеспечения структурных преобразований на основе диверсификации. Приведены рекомендации по привлечению инвестиционных ресурсов в развитие инновационной сферы.

The importance of a diversified approach to the formation of a system of investment and innovation provision of the structural policy realization is discovered in the paper. The basic conditions for the effective problem solving towards the investment and innovation provision of the structural change on the basis of diversification are outlined. The recommendations for the attraction of investments to the development of innovative sector are shown.

Ключові слова: диверсифікація, інвестиційно-інноваційне забезпечення, структурна політика, структурні зміни, структуризація економіки

Ключевые слова: диверсификация, инвестиционно-инновационное обеспечение, структурная политика, структурные изменения, структуризация экономики

Keywords: diversification, investment and innovative provision, structural policy, structural changes, structuring of the economy

ВСТУП

Очевидність безальтернативності та невідкладності реалізації інноваційно-технологічної моделі структурного удосконалення національної економіки актуалізує необхідність вироблення дієвих механізмів інвестиційно-інноваційного забезпечення структурних перетворень. В складних соціально-економічних умовах, в яких знаходиться Україна, коли зволікання з структурним реформуванням економіки загрожує країні периферійністю, а його проведення вимагає значних інвестиційних ресурсів, вихід вбачається у здійсненні інноваційно-технологічного прориву на основі диверсифікації інвестиційно-інноваційного забезпечення структурної політики.

Проблемам формування інвестиційної складової інноваційного розвитку економіки присвячено праці таких вчених як Антонюк Л.Л., Бойко А.В., Гузенко І.Ю., Дрозд В.Д., Краус Н.М., Носик О.М., Пилипенко Ю.І., Поручник А.М., Савчук В.С., Федулова Л.І., Цибульов В.П., Юринець З.В. та багатьох інших. Попри наявність значного наукового доробку з даних питань, проблеми формування

інвестиційно-інноваційного забезпечення структурного удосконалення національної економіки вимагають подальших системних досліджень з врахуванням нових викликів інноваційно-технологічного розвитку.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є розкрити значимість диверсифікованого підходу до формування системи інвестиційно-інноваційного забезпечення реалізації структурної політики та навести рекомендації щодо залучення інвестиційних ресурсів і їх спрямування у розвиток інноваційної сфери.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу методології дослідження покладено положення теорії систем, а також методи структурно-логічного аналізу, порівняння, узагальнення. Інформаційна база написання статті сформована на основі наукових статей, монографічної літератури, законодавчо-нормативних актів, ресурсів Internet.

РЕЗУЛЬТАТИ

При розгляді сутності диверсифікації, як способу вирішення проблем ресурсного забезпечення інноваційної структуризації економіки, слід виходити з етимології слова "диверсифікація", яке походить від новолатинського "diversifikatio" – зміни, різноманіття. Відповідно диверсифікація інвестиційно-інноваційного забезпечення структурної політики – це розширення джерел інвестиційних ресурсів для підвищення інноваційності традиційних і розвитку нових високотехнологічних виробництв; створення нових інвестиційних можливостей для проникнення на ринки високотехнологічної продукції; розширення форм інвестування інноваційної діяльності та мінімізації ризиків на всіх етапах інноваційного процесу; формування передумов досягнення синергетичного ефекту від комбінування напрямів інноваційної діяльності та форм її інвестування; спосіб подолання структурних дисбалансів національної економіки і приведення її у відповідність до вимог постіндустріального суспільства.

Диверсифікація має вирішувати завдання щодо забезпечення інвестиційної спроможності організацій активізувати інноваційну діяльність, і, на цій основі сприяти цілеспрямованим структурним трансформаціям. В цьому зв'язку заслуговують на увагу два основні аспекти її розвитку:

1) диверсифікація джерел залучення інвестиційних ресурсів для інноваційного розвитку економіки;

2) диверсифікація способів інноваційного структурування економіки. Ці два аспекти мають розвиватись в єдності, як дві складові єдиного цілого, на засадах ефективного поєднання важелів ринку та механізмів державного регулювання, за активної реалізації цілеспрямованих функцій останнім.

Для ефективного вирішення завдань інвестиційно-інноваційного забезпечення цілеспрямованих структурних змін на засадах диверсифікації важливе значення має забезпечення таких базових умов при проведенні політики її розвитку з боку держави:

1) формування сприятливого середовища розвитку бізнесу і підвищення на цій основі його інвестиційно-інноваційної мотивації, створення умов реалізації механізмів саморегулювання;

2) розвиток та захист економічної конкуренції, як стимулів до підвищення конкурентних позицій суб'єктів господарювання на основі розвитку інноваційної діяльності та підвищення попиту на інновації;

3) вироблення і реалізація економічних механізмів стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання, переливу капіталу у розвиток високотехнологічних видів економічної діяльності;

4) запровадження механізмів концентрації ресурсів у точках інноваційно-технологічного прориву – інноваціях, розвиток яких визначатиме технологічне лідерство України у глобалізованому інноваційному просторі [1, с. 18];

4) сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;

5) вироблення оптимальних варіантів комбінування різних джерел і способів фінансування розвит-

ку інноваційної діяльності за основними етапами інноваційного процесу, забезпечення якомога повнішої комерціалізації інноваційних досягнень, синхронізації відтворювальних й інноваційних процесів;

6) запровадження прогресивних форм взаємодії учасників інноваційної діяльності в процесі реалізації інноваційних проектів та розвитку високотехнологічних видів економічної діяльності 6 і 7 технологічних укладів;

7) розширення участі агентів національної економіки у процесах інноваційної глобалізації і доступу до світового науково-технологічного потенціалу через залучення прямих іноземних інвестицій, участь у міжнародній науково-технічній кооперації.

Інвестиційне забезпечення інноваційної структуризації економіки, має базуватися на залученні, оптимальному поєднанні, алокації та ефективному використанні фінансових ресурсів держави, суб'єктів господарювання, фінансових інституцій, іноземних інвесторів, домогосподарств. При цьому перед державою постає завдання щодо створення сприятливих умов якомога повнішого залучення інвестиційного потенціалу вітчизняних та іноземних інституцій у ризикові процеси інноваційної структурної модернізації національної економіки.

Ефективне вирішення завдань інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку економіки на засадах диверсифікації обумовлює необхідність застосування системного підходу і формування інтегрованої системи активізації й узгодженого спрямування інноваційних та інвестиційних процесів в напрямі реалізації цілей структурної перебудови. У цьому зв'язку доцільним є формування інвестиційно-інноваційної підсистеми як складової ресурсного блоку стратегії структурної перебудови національної економіки. Підґрунтя побудови ефективної системи інвестиційно-інноваційного забезпечення цілеспрямованих структурних змін у національній економіці має складати узгодження структурної, інноваційної та інвестиційної політики, взаємопроникнення інвестиційної й інноваційної сфер, оптимальне поєднання перетворення "старих" та появи кардинально "нових" інститутів інноваційного розвитку[2].

Досвід зарубіжних країн свідчить про ефективність диверсифікованої моделі інвестиційно-інноваційного забезпечення структурування економіки, сформованої за принципом національних інноваційних систем (НІС) [3,с.91-103; 4,с.230-236; 5, с.155-163], що надає комплексності і цілеспрямованості процесам інвестування інноваційної сфери. В кінці 80-х років ХХ століття К. Фрідмен в рамках дослідження технологічної політики та економічної ефективності Японії окреслив НІС як мережу взаємопов'язаних державних та приватних інституцій, які в процесі взаємодії ініціюють, створюють, видозмінюють та поширюють інновації [6, с.155]. Через розвиток національних інноваційних систем органи влади зарубіжних країн забезпечують одночасне формування пропозиції і попиту на інновації, стимулюють створення нових знань та перетворення їх на необхідні суспільству послуги і товари, що сприяє динамічному інноваційному поступу.

В процесі вироблення підходів до інноваційної структуризації економіки України заслуговують на увагу відправні засади досягнення ефективного розвитку інноваційної діяльності, вивірені досвідом розвинутих зарубіжних країн – Японії, Франції, Фінляндії, Канади, а саме: формування національних інноваційних систем та закріплення центральної ролі держави у забезпеченні їх ефективного функціонування; побудова дієвих організаційних структур державного управління інноваційним розвитком на засадах мережевої взаємодії з громадськими інституціями; реалізація державою активної політики у сфері інновацій та технологій, адаптованої до національних особливостей; застосування механізмів стимулювання приватних підприємств до інвестування інноваційної діяльності через податкові стимули; синхронізація реалізації промислової політики з реформуванням науки й освіти; розвиток інноваційних мережевих структур на засадах державно-приватного партнерства; об'єднання зусиль бізнесових, дослідницьких, освітніх організацій на реалізації інноваційних проектів, зорієнтованих на розвиток точок зростання.

В Україні нормативно-правові основи формування НІС були закладені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи», яким було визначено, що національна інноваційна система – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні в процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [7]. Однак, попри наведені науковцями обґрунтування доцільності реалізації політики інноваційного розвитку на основі створення національної інноваційної системи [8, с.32], через непослідовність державної економічної політики, остання знаходиться в Україні на затяжному етапі формування, і, не забезпечує сприятливі інституційні умови динамічного інноваційного структурного оновлення національної економіки.

В цьому зв'язку, враховуючи гостроту загроз структурної розбалансованості національної економіки, вбачається за доцільне зосередження уваги на розвитку складових інвестиційно-інноваційного забезпечення її структурного удосконалення та формування сприятливих передумов їх взаємодії в рамках прогресивних інноваційних інститутів. При виробленні підходів до удосконалення системи інвестиційно-інноваційного забезпечення реалізації структурної політики в основу доцільно покласти формування умов здійснення інноваційного процесу, з виділенням його етапів – фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, науково-технічні розробки, комерціалізація інновацій, дифузія інновацій, з тим щоб, через ефективність складових, поєднання їх в інтегрованих нелінійних моделях домоглись загальної ефективності нововведень, розкривши можливості залучення потенціалу суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності, розширення джерел інвестиційних

ресурсів та запровадження нових інноваційних інститутів.

Здійснення структурної перебудови економіки України на засадах технологічного прориву з використанням технологій 6 і 7 технологічних укладів знаходиться в прямій залежності від розвитку фундаментальних та прикладних досліджень. Усвідомлення зарубіжними країнами значимості даного чинника у інноваційному розвитку зумовило формування "європейсько-американської" моделі державної підтримки інноваційної діяльності, основу якої складає фінансування фундаментальних і прикладних досліджень [3, с.91-103]. З огляду на значимість інноваційно-технологічної структуризації національної економіки та низьку зацікавленість ринкових інститутів щодо вирішення даного завдання, Україна також повинна прагнути ефективно реалізувати дану модель, оскільки певне правове підґрунтя для цього вже сформоване Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність"[9], яким в переліку цілей та напрямів державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності закріплено, що держава забезпечує фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень, підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації. При цьому серед умов, забезпечення яких сприяло б підвищенню ефективності фундаментальних та прикладних досліджень в напрямі формування інноваційного базису структурних перетворень, заслуговують на увагу:

- недопущення порушення, як це мало місце упродовж останніх десяти років, ст. 48 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", у відповідності до якої держава бере на себе зобов'язання щодо забезпечення бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП України. Мала частка фінансування у значно меншому, порівняно із розвинутими зарубіжними країнами ВВП, практично позбавляє Україну шансів на розробку проривних технологій, які б дозволяли їй витримувати конкурентну боротьбу на глобалізованих інноваційних ринках. Попри критичну обмеженість бюджетних фінансових ресурсів, питанням об'єктивізації пріоритетів фундаментальних та прикладних досліджень, з акцентуванням уваги на розвитку високих технологій, й мобілізації державних інвестицій для їх здійснення має надаватись першочергова увага при виробленні державної інноваційної політики;

- запровадження дієвих механізмів розроблення й реалізації наукових і науково-технічних програм, проектів. В цьому контексті вбачається за доцільне підвищення ефективності використання бюджетних коштів, виділених на фінансування наукових і науково-технічних програм, проектів, грантів в рамках реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, долаючи розрив між наукою і виробництвом через формування попередньої дорожньої карти доведення результатів наукових

досліджень до рівня технологій, які б знаходили широке використання у виробничій діяльності підприємств, комерціалізації результатів досліджень. Як варіант розв'язання даного завдання слід розглядати розвиток нелінійних моделей інноваційного процесу [10, с.18], що передбачають паралельну діяльність інтегрованих груп при здійсненні інноваційної діяльності, налагодження ефективної співпраці між її учасниками, забезпечення ефективного поєднання та використання ресурсів в рамках формування інноваційних мереж, інноваційного співробітництва та партнерства. При цьому особливого значення набуває розвиток в складі останніх інноваційної інфраструктури, і, зокрема, такого її елемента як Spin-off компанії, створення яких є доцільним при наукових установах з метою забезпечення трансферу технологій, прискорення підготовки і доведення результатів наукових досліджень до виробничого використання. Набула обґрунтування доцільність [11] створення Spin-off компаній науковими установами із залученням на партнерських засадах інноваційних компаній, що пропонують послуги інноваційного менеджменту щодо заснування і управління діяльністю інноваційних інституцій, а також інвестиційних компаній, які забезпечують залучення інвестиційних ресурсів та налагодження контактів із зацікавленими підприємствами – покупцями технологій.

Для активізації процесів інноваційного структурування економіки і підвищення ефективності використання в цьому напрямі державних інвестицій, доповнюючи їх диверсифікованими джерелами фінансування, слід використати значні можливості інтеграції науки, освіти, економіки в рамках розвитку дослідницьких університетів [12, с.58-66], досвід функціонування яких в розвинутих зарубіжних країнах є свідченням ефективного формування та використання інноваційного потенціалу, перманентного структурного удосконалення національних економік на основі виконання фундаментальних і прикладних досліджень та дослідно-конструкторських розробок, зорієнтованих на динамічний розвиток інноваційних секторів, наукові відкриття для випереджаючого розвитку нових технологічних укладів; збалансованого розвитку етапів інноваційного процесу, запровадження дієвих механізмів реалізації інноваційного продукту на ринку; налагодження ефективної взаємодії університетів із замовниками на виконання НДДКР та підготовку кадрів; використання результатів наукових досліджень при підготовці фахівців і забезпечення їх відповідності вимогам інноваційного середовища, підвищеної готовності до використання і продукування інновацій. Даний аспект має вирішальне значення для вироблення і реалізації в процесі перманентного структурного реформування найбільш прийнятної, з точки зору забезпечення сталого суспільного розвитку та закріплення позицій країни в конкурентному інноваційному середовищі, моделі інноваційної структурної модернізації.

В напрямі удосконалення бюджетного фінансування наукових досліджень і розробок, що реалізуються в рамках програм і проектів доцільним є:

зосередження обмеженого бюджетного фінансування на проєктах, зорієнтованих на вироблення проривних технологій, здатних вивести розвиток національної економіки на траєкторію світового технологічного поступу; посилення вимог до відбору наукових проєктів як передумови зниження ризиків неефективного використання ресурсів при недосягненні очікуваних результатів; формування в розрізі пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних досліджень портфеля взаємоузгоджених і взаємодоповнюючих програм і проєктів, що дозволить забезпечити комплексність та ґрунтовність наукових розробок, ефективне використання ресурсів, а відтак, і, розширення наукоємних видів економічної діяльності; запровадження моніторингу доведення результатів фундаментальних і прикладних досліджень до рівня комерціалізації інновацій.

Здійснення структурного реформування національної економіки, яке б сприяло подоланню технологічного розриву між її розвитком і розвитком економік розвинутих зарубіжних країн, де термінується радикальними інноваціями, які на відміну від еволюційних, орієнтуються не на задоволення потреб ринку в рамках сформованих технологіко-економічних укладів, а на формування кардинально нової інноваційної пропозиції в технологічній системі вищого рівня [13, с.18-21]. В цьому зв'язку держава має забезпечити як спрямування ресурсів в фундаментальні дослідження для радикальних винаходів, так і сприяння подальшій їх популяризації і комерціалізації.

Ефективне вирішення завдань інвестиційно-інноваційного забезпечення радикального технологічного структурного оновлення вітчизняної економіки знаходиться в площині інтеграції України у світовий науковий та інноваційний глобалізований простір, що відкриває доступ як до фінансових ресурсів з міжнародних джерел, так і використання досвіду формування інституційних умов активізації наукових досліджень та інноваційної діяльності. Значні можливості в цьому плані пов'язуються з реалізацією Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу "Горизонт –2020" – Рамковій програмі з досліджень та інновацій (2014-2020) [14], підписаній 20.03.2015р., у відповідності до якої українські наукові установи можуть підписувати грантові угоди для проведення спільних досліджень з науковцями європейських країн, брати участь у конкурсах фундаментальних досліджень, а малі та середні підприємства отримали доступ до фондів Спеціального інструменту для малих та середніх підприємств, який фінансує впровадження інноваційних технологій та заходи з інтернаціоналізації.

Можливості, що відкриваються в рамках програми "Горизонт – 2020" є викликом для України, який вимагає мобілізації наявного інтелектуального, інноваційного, інвестиційного потенціалу та усунення наявних прогалин і проблем у розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності. При цьому на особливу увагу заслуговують рекомендації, наведені у заключному звіті незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій

України, підготовленому комісією незалежних експертів та провідних фахівців профільних міністерств країн ЄС в якості інструменту політичної підтримки програми "Горизонт-2020"[15], які підтверджують базові засади інтегрованого розвитку наукових досліджень, технологій та інноваційної діяльності, що хоча вже частково і знайшли відображення у законодавчих актах та проектах нормативних документів, однак не набули практичного втілення, а саме:

- забезпечення системного підходу до інноваційного розвитку національної економіки на основі побудови національної інноваційної системи;

- закріплення стратегічного підходу до розвитку інноваційної системи, як виробника стратегічних ресурсів розвитку економіки і суспільства в цілому;

- формування незалежної дорадчої інституції, яка б забезпечувала проведення послідовної політики розвитку наукової та науково-технічної діяльності виходячи з компромісу інтересів зацікавлених сторін;

- підтримання динамічного розвитку інноваційно-технологічного потенціалу через гарантування і збільшення фінансування наукової та науково-технічної діяльності;

- запровадження інституційних умов здійснення наукової і інноваційної діяльності, які б сприяли узгодженому функціонуванню їх суб'єктів в напрямі реалізації окреслених пріоритетів;

- поширення організаційних форм здійснення наукової та інноваційної діяльності, що забезпечували б тісну залежність між фінансуванням і результатами;

- імплементація європейських практик і стандартів в організацію наукової та інноваційної діяльності з метою підвищення спроможності вітчизняних інноваційних інституцій запровадити передовий зарубіжний досвід, інтегруватися у європейський дослідницький простір та скористатися підтримкою зарубіжних партнерів, зокрема інноваційними ваучерами для інтернаціоналізації та валідації інновацій [15];

- вироблення і використання дієвих інструментів підтримки інновацій, адаптованих до специфіки проблем та умов їх вирішення.

У формуванні диверсифікованої моделі інвестиційно-інноваційного забезпечення структурної політики важлива роль належить приватному капіталу, і зокрема венчурному, який прийнято розглядати як систему відносин між суб'єктами венчурного підприємства, що забезпечує акумуляцію вільних коштів і вкладення їх в інноваційні проекти з метою дослідження, освоєння і комерціалізації нововведень [16]. Значимість венчурного капіталу як особливого інвестиційного ресурсу, що має особливе застосування – фінансування високоризикових інновацій, трансфер знань у технології і виробу, надання підприємству фінансових активів без будь-яких гарантій забезпечення майном або заощадженнями під перспективну ідею [17, с.9], обумовлює доцільність нарощування венчурного інвестування через вироблення дієвих механізмів залучення і використання венчурних інвестицій і підвищення сприйняття їх національною економікою. Досвід зарубіжних країн свідчить, що прагнення держав якомога повніше залучити потенціал венчурного підприємництва до

вирішення завдань інноваційного розвитку економіки супроводжується застосуванням прямого – у формі фінансової участі держави у венчурних фондах, і, непрямого – створення сприятливих умов для венчурних інвесторів, державного регулювання венчурної системи [18, с. 67].

З огляду на те, що в Україні інноваційна сфера не ще не стала об'єктом венчурного фінансування, яке більше зорієнтоване на сектори з швидким обігом капіталу, а низький рівень розвитку технологій є одним з основних бар'єрів економічного зростання, доцільним є запровадження механізму стимулювання венчурного підприємництва, який би передбачав застосування вивіренних зарубіжним досвідом підходів, а саме: удосконалення законодавчого забезпечення створення і функціонування інноваційних венчурних інституцій; участь держави у спеціальних венчурних фондах, зорієнтованих на фінансування інновацій на засадах державно-приватного партнерства; надання державних гарантій ризикових інноваційних інвестицій малому бізнесу; закріплення гарантій для інвесторів венчурних проектів щодо захисту інтелектуальної власності; податкове стимулювання участі інвесторів у формуванні венчурних інноваційних фондів та надання пільг в оподаткуванні доходів венчурного підприємництва; диверсифікація джерел формування венчурних фондів із залученням фінансових ресурсів страхових компаній, недержавних пенсійних фондів; надання консалтингової підтримки суб'єктам венчурного підприємництва; розвиток фондового ринку як передумови трансформації фінансових ресурсів у інвестиції, залучення підприємств до інноваційного венчурного підприємництва.

Повсюдний характер інноваційної діяльності та розвиток конкуренції визначають участь у процесах інноваційно-структурної модернізації все ширшого кола економічних агентів, які прагнуть розвинути свій виробничо-технологічний потенціал і здійснюють пошук необхідних для цього ресурсів. Активізація такої участі вбачається у створенні державою сприятливих інвестиційних умов впровадження інновацій суб'єктами господарювання за такими напрямками:

- сприяння підвищенню інвестиційної спроможності підприємств через розширення їх доступу до фінансових ресурсів – надання державних гарантій за цільовими кредитами на розвиток інновацій малому і середньому бізнесу; запровадження програм пільгового кредитування суб'єктів господарювання, що беруть участь у реалізації державних інноваційних програм; компенсація відсоткової ставки за кредитами для підприємств, що здійснюють випуск високотехнологічної продукції;

- економічне стимулювання інвестування суб'єктами господарювання інноваційної діяльності – запровадження пільгового оподаткування прибутку, що спрямовується на розширення випуску інноваційної продукції; звільнення від оподаткування прибутку, отриманого від здійснення інноваційної діяльності; запровадження прискореної норми амортизації на прогресивне обладнання, що забезпечує технологічну модернізацію виробництва; надання

податкового кредиту для підприємств, які здійснюють НДДКР;

- забезпечення доступу підприємств на ринок високих технологій з метою більш широкого використання сучасних досягнень науки і техніки – надання інформаційної та консалтингової підтримки участі суб'єктів господарювання в інноваційних кластерах; сприяння зниженню трансакційних витрат, пов'язаних з трансфертом технологій; залучення підприємств до реалізації державних інноваційних програм спільно з науково-дослідними установами; сприяння підприємствам у налагодженні науково-технічних зв'язків, науково-технічних обмінах; надання інформації та організаційної підтримки щодо доступу до патентів і ліцензій, ринку інжинірингових та лізингових послуг, сприяння франчайзингу.

Вирішення завдань щодо здійснення науково-технічних розробок, комерціалізації та поширення інновацій, і, формування на цій основі імпульсів інноваційних структурних перетворень національної економіки знаходиться в площині розвитку інноваційної інфраструктури, гіпотетично здатної забезпечити комплекс умов ефективної діяльності на всіх етапах інноваційного процесу. В умовах українських реалій, коли розвиток інноваційної інфраструктури за кількісними і якісними параметрами не здатен виступити катализатором структурного оновлення економіки на прогресивній інноваційно-технологічній основі, актуалізується необхідність посилення державного стимулюючого впливу на процеси формування інноваційних інфраструктурних інституцій та включення їх у систему інвестиційно-інноваційного забезпечення реалізації структурної політики. При цьому важливим є включення базових інфраструктурних елементів – венчурних компаній, технопарків, технополісів, бізнес-центрів, інноваційних інкубаторів, консалтингових фірм, патентних служб, інжинірингових фірм, центрів трансферу технологій, страхових компаній, фінансових інституцій, центрів інноваційної перекваліфікації працівників в національну інноваційну мережу з представленням у регіональному розрізі, що сприятиме їх розвитку з використанням потенціалу наукових й освітніх установ, ефективній взаємодії на засадах компліментарності.

Розвиток децентралізації в Україні й підвищення фінансової спроможності місцевих органів влади формує можливість залучення фінансових ресурсів місцевих бюджетів для стимулювання розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури на засадах публічно-приватного партнерства в контексті розвитку локальних і регіональних точок зростання. Податкова децентралізація зумовлює передачу місцевим органам влади таких важелів стимулювання як надання пільг щодо сплати податку на землю, на нерухоме майно, на прибуток та сприяння у виділенні земельних ділянок для розміщення інфраструктурних об'єктів, встановлення мінімальної орендної ставки за оренду земель державної і комунальної власності.

При виробленні підходів до стимулювання інноваційних структурних змін на основі залучення, акумулювання і ефективного використання інвестиційних ресурсів, доцільно враховувати досвід нових

індустріальних країн, який свідчить про значні можливості активізації інноваційних процесів на засадах партнерства держави і приватного сектору [19, с.92-97], що реалізуються через розвиток інноваційних кластерів. Враховуючи значні диспропорції в інноваційному розвитку регіонів України, доцільною є розробка стратегії розвитку мережі інноваційних кластерів з формуванням оптимальної моделі їх взаємодії в орієнтації на забезпечення ефективного трансферу технологій, що сприятиме створенню передумов удосконалення технологічної, галузевої, територіальної структури національної економіки.

Прискорення динаміки інноваційної глобалізації посилює конкуренцію за інвестиційні ресурси на світових ринках та здійснює вплив на процеси формування інвестиційно-інноваційної складової структуризації національних економік спрямовуючи потоки іноземних інвестицій. Іноземні інвестиції відіграють роль своєрідного додаткового резерву нарощування національних інвестиційних потенціалів, реалізують функцію технічного та технологічного удосконалення виробництва [20, с. 44-45]. В Україні іноземні інвестиції поки що не стали впливовим чинником структурних перетворень, і щоб скористатись їх потенціалом щодо залучення фінансових ресурсів та прогресивних технологій, необхідним є вирішення двох базових завдань:

1) створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій у інноваційні види діяльності;

2) зниження ризиків і нейтралізація негативного впливу іноземних інвестицій.

Стосовно вирішення першого завдання важливим є: вироблення і закріплення чітких, прозорих, стабільних умов участі іноземних інвесторів у спільних інноваційних проектах за участю держави, яка б реалізувала як функції співфінансування, так і надання гарантій; забезпечення захисту прав власності іноземних інвесторів; законодавче закріплення інноваційних видів економічної діяльності як пріоритетних сфер іноземного інвестування і застосування до них спеціальних податкових та митних пільг; зниження ставки оподаткування іноземних інвесторів в разі реінвестування отриманого прибутку у впровадження новітніх технологій; зниження адміністративних бар'єрів участі іноземних інвесторів у реалізації інноваційних проектів; визначення пріоритетних для іноземного інвестування інноваційних видів економічної діяльності; стимулювання іноземного інвестування у розвиток об'єктів інноваційної інфраструктури, зокрема технопарки.

Запобігання негативному впливу іноземного інвестування на розвиток і структурування національної економіки, пов'язаного з лобіюванням інтересів ТНК, вимагає удосконалення його державного регулювання, а саме: запровадження нагляду за джерелами походження та цільовим спрямуванням іноземних інвестицій у розрізі регіонів та видів діяльності; підпорядкування іноземних інвестицій національним інтересам через встановлення рівня концентрації іноземного капіталу в стратегічних високотехнологічних секторах національної економіки; вироблення ефективних механізмів регулювання участі іноземних інвесторів у приватизації, із

закріпленням чіткого порядку контролю за дотриманням встановлених умов; закріплення порядку іноземного інвестування, за якого ініціатива іноземного інвестора може бути реалізована тільки за умови співучасті держави на засадах державно-приватного партнерства та оптимального розподілу ризиків.

Для активнішого залучення фінансових інституцій до формування інвестиційного ресурсу інноваційного структурування економіки доцільним є запровадження механізмів стимулювання, які б передбачали: пільгове оподаткування комерційних банків, що здійснюють довгострокове кредитування інноваційних підприємств; надання пільг з оподаткування коштів, отриманих фінансовими установами від інвестування у інноваційний розвиток підприємств; запровадження пільгового рефінансування комерційних банків, які надають пільгові кредити для реалізації інноваційних проектів.

В напрямі розширення джерел інвестування інноваційного розвитку доцільною вбачається імплементація зарубіжного досвіду щодо залучення кредитних ресурсів шляхом створення державного Банку розвитку [21], діяльність якого була б спрямована на усунення прогалин кредитування інноваційної діяльності фінансовими інституціями ринкової інфраструктури, надання кредитів рефінансування комерційним банкам, для кредитування інноваційної діяльності, реалізацію цілей структурної та інноваційної політики, кредитну підтримку венчурного інноваційного підприємництва, довгострокове кредитування масштабних інноваційних проектів.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що імпульс інноваційній диверсифікації економіки задає розвиток середнього класу, який формує платоспроможний попит на інноваційні товари і послуги, зорієнтовані на розвиток особистості. Динаміка попиту, яка визначається зростанням доходів, рівнем цін, структурою споживчого й інвестиційного споживання та ін. чинниками, виступає важливим індикатором інноваційного процесу. А відтак, стійкі засади перманентного процесу диверсифікованого інноваційного структурного оновлення економіки можуть бути закладені за умови підвищення рівня життя населення, зростання доходів, зміни структури попиту, розширення внутрішнього споживчого ринку.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи підходи до формування інвестиційно-інноваційного базису структурного удосконалення національної економіки на засадах диверсифікації, вбачається за доцільне наголосити, що його загальна ефективність визначається як розширенням переліку та залученням потенціалу складових, так і їх взаємодоповненням та орієнтацією на визначені цілі структурної перебудови. Тому важливим є доповнення механізму диверсифікації інтегральним механізмом, зорієнтованим на досягнення синергетичного ефекту через поєднання джерел, способів, інструментів інвестиційно-інноваційного забезпечення цілеспрямованих структурних змін в рамках розробки стратегії ресурсного забезпечення як складової стратегії

структурної перебудови національної економіки. Диверсифікована модель має працювати на одночасне розширення можливостей та їх інтеграцію щодо залучення інвестиційних ресурсів й ефективне їх використання в напрямі розвитку інноваційної сфери.

Список використаних джерел

1. Дрозд В.Д., Гузенко І.Ю., Пилипенко Ю.І. Технологічна система національної економіки України та необхідні напрями її реформування / Дрозд В.Д., Гузенко І.Ю., Пилипенко Ю.І. // Економіка і управління. 2010. – №1. – С. 18.
2. Краус Н.М. Парагенез інститутів розвитку та інституціональна компонента парадигми інноваційного зростання / Н.М. Краус // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4734>
3. Бойко А.В. Зарубіжний досвід формування національних інноваційних систем та його використання в Україні/ А.В. Бойко // Економіка і прогнозування. –2013. – №4. –С.91-103.
4. Юринець З. Іноземний досвід формування національних інноваційних систем та його реалії в Україні / З. Юринець // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2014. – Випуск 51. – С. 230-236
5. Побірченко В.В. Національні інноваційні системи в глобальній економіці./ В.В. Побірченко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Экономика и управление». – 2011. – № 1. Том 24 (63). – С.155-163.
6. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan/ С. Freeman. – London: Pinter, 1987. – 155 p.
7. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року № 680-р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>
8. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика/ За ред. проф. Л.І. Федулової. – К. : "Основа", 2005. – С.32.
9. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" від 26.XI. 2015р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19/print1448735217037145>
10. Носик О.М. Інноваційний розвиток та його особливості в умовах постіндустріальних суспільних трансформацій / О.М. Носик // Інноваційний розвиток та його особливості в умовах постіндустріальних суспільних трансформацій. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т.21. Вип. 1. – С.18.
11. Цибульов П.М. Spin-off компанія як елемент інфраструктури трансферу технологій науковими організаціями України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://iee.org.ua/ru/publication/203/>
12. Сацик В. Світовий досвід становлення і розвитку дослідницьких університетів / В. Сацик, Л. Антонюк, Н. Василькова // Університетська освіта. – 2011. – №1. – С.58-66.

13. Инновационная экономика. Под ред. А.А. Дынкин, Н.И. Ивановой. 2-е изд., исправленное и дополненное. –М.: Наука, 2004.– С.18-21.
14. HORIZON 2020 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>
15. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України. Європейська комісія. Інструмент політичної підтримки програми "Горизонт – 2020" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://h2020.com.ua/wp-content/uploads/2017/03/KI-AX-16-008-UK-N->
16. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія/ Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С.–К.: КНЕУ, 2003. – 394с.
17. Савченко В.Ф. Сутність та особливості венчурного капіталу/ Савченко В.Ф., Шатирко Д.В.//Науковий вісник ЧДІЕУ.– 2014. –№1(21). – С.9.
18. Лях І.І. Роль механізму венчурного фінансування в підтримці національної інноваційної системи України/ І.І. Лях// Стратегічні пріоритети .– 2015. – № 4(37).– С. 67.
19. Инновационные приоритеты государства/[отв. ред. А.А. Дынкин, Н.И. Иванова]; Ин-т мировой экономики и междунар. отношений РАН. – М.: Наука, 2005. – С.92-97.
20. Богдан І.В. Переваги та ризики участі іноземних інвесторів у проектах публічно-приватного партнерства / І.В. Богдан // Економіка і прогнозування. – 2013 –№ 2.– С.44-45
21. Корнеев В.В. Банки развития и развитие банков: новые тренды кредитования/ В.В. Корнеев // [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://iee.org.ua/ru/publication/278/>

ЧУПІКОВ

УДК 338

Андрій Анатолійович
chupikov@mauntex.com.ua

Менеджер зі збуту, ТОВ
"Маунтекс"

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ РІВНІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ВЗАЄМОВПЛИВ

MODERN APPROACHES TO CLASSIFICATION OF LEVELS OF ECONOMIC SECURITY AND THEIR INTERACTION.

У статті досліджено поняття економічної безпеки через побудову ієрархії основних її видів, окреслені характеристики кожного з них, проаналізовані та систематизовані взаємозв'язки між рівнями економічної безпеки.

В статті рассмотрено понятие экономической безопасности через построение иерархии ее основных видов, описаны характеристики каждого из них, проанализированы и систематизированы взаимосвязи между уровнями экономической безопасности.

The article deals with the notion of economic security through the construction of a hierarchy of its main types, describes its characteristics, the interrelations between levels of economic security are analyzed and systematized.

Ключові слова: економічна безпека, міжнародна економічна безпека, національна економічна безпека, регіональна економічна безпека, економічна безпека підприємства, економічна безпека особистості

Ключевые слова: экономическая безопасность, международная экономическая безопасность, национальная экономическая безопасность, региональная экономическая безопасность, экономическая безопасность предприятия, экономическая безопасность личности

Key words: economic security, international economic security, national economic security, regional economic security, economic security of the enterprise, economic security of the individual

ВСТУП

Постановка проблеми та актуальність

Сучасна економіка України знаходиться в умовах постійних змін внутрішньої та навколишньої обстановки і в залежності від соціальних і політичних факторів що впливають на її стан і стабільність. Серед таких чинників можна виділити безпосередньо ті, що загрожують поступальному суспільно-політичному й соціально-економічному розвитку країни, а саме: прояви агресії з боку Росії, корупція, неефективна система державного управління, економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, неефективне управління державним боргом, використання недоброзичливої конкуренції, зниження рівня життя населення, високий рівень "тінізації" та криміналізації національної економіки, інноваційне та промислове шпигунство, уразливість державних інформаційних ресурсів до кібератак тощо. Наявність та усвідомлення цих явищ спонукає до всебічного вивчення процесів, що відбуваються, та їх впливу на економіку країни з метою забезпечення максимального ступеню адаптації до змінних умов. Одним із інструментів забезпечення усталеного розвитку та стабільного функціонування як економіки в цілому, так і окремих її ланок можна

вважати впровадження системи економічної безпеки для оперативної протидії існуючим загрозам та попередження виникнення нових небезпек. Забезпечення економічної безпеки як фундаментальної вимоги розвитку не є новим для вітчизняної наукової школи, однак сучасні умови, які окрім проблем внутрішньої безпеки характеризуються глобалізацією світової економіки, що невід'ємно пов'язана з поглибленням інтеграційного процесу в Європейський Союз, вимагають перегляду і удосконалення існуючих концепцій для найбільш ефективного вирішення актуальних проблем сьогодення.

МЕТОЮ СТАТТІ є дослідження поглядів на структурно-ієрархічну складову економічної безпеки та виявлення взаємозв'язків між її рівнями для поглиблення розуміння сутності і виявлення напрямків вдосконалення трактування економічної безпеки, як складної багатоаспектної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сьогодні існує чимало підходів до визначення економічної безпеки як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Узагальнюючи роботи фахівців, основні з них можна систематизувати наступним чином (табл. 1):

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека»

Підходи до визначення «економічної безпеки»	Автор
Механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам	О.А. Кириченко [1, с.56], М.М. Зацеркляний [2, с.8-10] та ін.
Захист економічних інтересів	О.Ф. Новікова [3, с.7]
Задоволення потреб населення і держави	Жаліло Я.А. [4, с. 97–104].
Комплекс заходів, спрямований на постійний і стабільний розвиток	Т.М. Іванюта [5, с. 8]
Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності	Чикало, І.В. [6, с. 181]
Вияв системи заходів безпеки та динамічний розвиток її елементів	Т.М. Гордієнко [7, с. 128]
Ефективність використання ресурсного потенціалу	З.С. Варналій [8, с. 17]

РЕЗУЛЬТАТИ

Окремо представлені підходи науковців щодо визначення економічної безпеки через побудову ієрархії основних її видів. Розглядом цих питань в Україні займаються багато учених, а саме - З.В. Якубович, О.Руда, Л.Малюта, О.М. Ляшенко,

Б.В. Плескач, В.К. Бантуш, В.С. Варналій, В.Д. Зализко та багато інших. Розглянувши різні погляди на класифікацію рівнів економічної безпеки та побудову їх ієрархії можна виділити формулювання наступних дослідників (табл. 2):

Таблиця 2

Класифікація підходів до побудови ієрархії рівнів економічної безпеки

Автор	Запропоновано
З.В. Якубович, О. Руда, Л. Малюта	Пропонують визначення ієрархії видів економічної безпеки, розподіляючи її на глобальну економічну безпеку, міжнародну економічну безпеку, національну економічну безпеку, економічну безпеку регіону, економічну безпеку підприємств. [9] [10]
О.М. Ляшенко, Б.В. Плескач, В.К. Бантуш	Виділяють 6 ієрархічних рівнів економічної безпеки: індивідуальна, локальна (мікрорівень - економічна безпека підприємств), регіональна (мезорівень - економічна безпека регіону, території, галузі, виробничого комплексу), національна безпека (макрорівень - економічна безпека держави), міжнародна безпека як складова глобальної безпеки, глобальна безпека (мегарівень). [11]
В.С. Варналій	Розглядає поняття національної безпеки, розрізняючи три її рівні, а саме людини й громадянина, суспільства і держави. [8]
В.Д. Зализко	Пропонує трактування структурної ієрархії економічної безпеки, включаючи економічну безпеку сільських територій, а саме: економічна безпека держави, міжнародна економічна безпека, економічна безпека окремих територій. [12]
Л.А. Гініс	Виділяє такі рівні ієрархічної структури економічної безпеки, як економічна безпека країни, регіону, галузі, промисловості, корпорації, підприємства [13]

Проаналізувавши погляди фахівців, можна констатувати схожість запропонованих підходів до класифікації рівнів економічної безпеки, але також, на погляд автора, наведені ієрархічні структури є недостатньо розгорнутими. Розглянувши класифікації З.В. Якубовича, О.Руда, Л.Малюти та Л.А. Гінісу, головним недоліком наведених підходів є відсутність рівня індивідуальної економічної безпеки. У конфігурації В.Д. Зализко не враховано ще й міжнародний рівень. В.С. Варналій не включає рівень економічної безпеки підприємства. О.М. Ляшенко, Б.В. Плескачем, В.К. Бантушем розглядається ієрархія видів у розрізі безпекотворення, але в повній мірі може застосовуватись і для характеристики економічної безпеки. Також слід зазначити, що жоден з авторів не надав детального розгляду взаємозв'язків між рівнями економічної безпеки. У зв'язку з вищенаведеним виникає необхідність проведення ієрархії економічної безпеки включаючи

взаємозв'язок між рівнями для подальшого розуміння її сутності. Така ієрархічна структура може виглядати наступним чином (рис.1).

Розглянемо більш детально кожен з рівнів економічної безпеки та сформулюємо стисло характеристику кожного з них:

Міжнародна економічна безпека – багатоаспектна категорія, в основі якої лежить стійкість і стабільність економіки країни на міжнародній арені, комплекс міжнародних умов співіснування держав, за якого кожній з них – члену світового співтовариства забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку, пов'язану з реалізацією національних інтересів за умови відсутності зовнішнього і політичного тиску і розраховуючи на невтручання, розуміння і взаємовигідне співробітництво зі сторони інших держав.

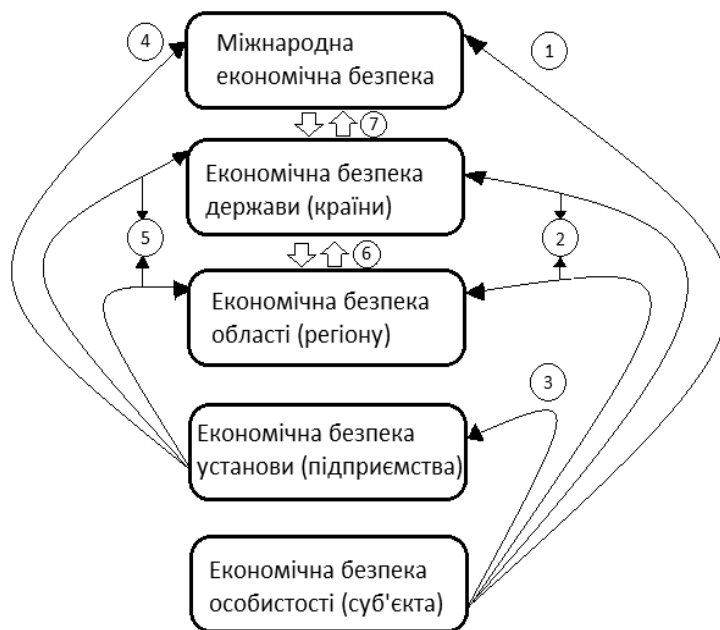

Рис. 1. Ієрархічна структура видів економічної безпеки, включаючи систему взаємозв'язків між її рівнями

Економічна безпека країни – стан економіки і інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний соціально направлений розвиток країни в цілому, здатний задовольнити потреби кожного громадянина, достатній економічний потенціал держави навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку екзогенних та ендегенних процесів. Основними елементами економічної безпеки країни можна вважати:

- фактори самодостатності такі, як природні і мінеральні ресурси, індустрію та інфраструктуру, сільськогосподарський потенціал, наявність кваліфікованих трудових ресурсів, конкурентоздатність виробленої продукції, ефективна система оподаткування тощо;

- фактори стійкості, до яких можна віднести політичну та економічну стабільність, розвинуту ринкову і соціальну інфраструктуру, низький рівень безробіття, забезпечення правопорядку в фінансовій і господарській діяльності, достатній рівень доходів громадян, підтримку регіонального розвитку та інші;

- фактори розвитку, до яких належать високий рівень науки та освіти, створення умов для інвестиційно-інноваційної діяльності, модернізація і техніко-виробничий розвиток, рівень інтеграції у світову економіку, ефективна національна інноваційна система, тощо.

Економічна безпека регіону – сукупність умов і факторів, що характеризує поточний стан регіональної економіки, стабільність, стійкість і поступовість її розвитку, враховуючи історичні, природно-кліматичні та демографічні особливості регіонів; здатність регіональної влади забезпечити конкурентоздатність та життєдіяльність регіону, в основі чого лежать регіональні інтереси (забезпечення і підтримка гідного рівня життя населення, раціональне використання наявного економічного потенціалу,

реалізація незалежної соціально-економічної політики регіону та інтегрованість у фінансову систему країни) і необхідність їх захисту від різноманітних внутрішніх (виникають у межах регіону) і зовнішніх (здійснювана економічна політика держави, адміністрацій інших регіонів, іноземних держав) загроз з вимогою дотримання балансу із загальнонаціональними інтересами.

Економічна безпека підприємства - стан господарюючого суб'єкту, при якому він при найбільш ефективному використанні наявних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачуваних обставин і в основному досягає цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського розвитку. Слід зазначити, що виділяють різні складові економічної безпеки підприємства, зокрема, техніко-технологічну, яка відображає рівень відповідності технології, що використовується на підприємстві, сучасним світовим аналогам; фінансову, що покликана забезпечити досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів; інтелектуальну та кадрову, яка полягає в збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання; інформаційну, головне завдання якої полягає в забезпеченні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу господарської діяльності; екологічну, яка повинна забезпечити виконання встановлених екологічних норм та мінімізацію втрат від забруднення зовнішнього середовища; правову, головне завдання якої полягає у всебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства, виконанні діючого законодавства; силову, яка спрямована на забезпечення фізичної безпеки співробітників підприємства, збереження їх майна тощо.

Економічна безпека особистості характеризується гарантованими умовами захисту життєвих, правових і

економічних інтересів суб'єкту, забезпеченням системи соціального розвитку особистості, при яких можливо реалізувати природне право на нормальний рівень і якість життя та здійснення місії людини. Слід також відмітити, що на стабільність існування і економічну захищеність особистості впливають оточуючі екологічні, демографічні, технологічні і науково-інформаційні чинники.

У процесі аналізу теоретичних підходів до класифікації рівнів економічної безпеки та спираючись на сучасні реалії соціального, політичного і економічного стану взаємовідносин між світовими державами та процесів, що протікають всередині України, можна встановити низку специфічних зв'язків між видами економічної безпеки, що пронумеровані на рис. 1, а саме:

① Вплив міжнародної економічної безпеки на економічну безпеку особистості можна відобразити наступним чином (табл. 3);

② Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною безпекою держави та регіону може виглядати так (табл. 4);

③ Залежність економічної безпеки особистості від економічної безпеки підприємства можна звести до наступного (табл. 5);

④ Вплив міжнародної економічної безпеки на економічну безпеку підприємства можна представити у наступному вигляді (табл. 6);

⑤ Вплив держави на економічну безпеку підприємства може проявлятися наступним чином (табл. 7);

⑥ Залежність економічної безпеки регіону від економічної безпеки держави може виражатися у наступному (табл. 8);

⑦ Зв'язок економічної безпеки країни з міжнародною економічною безпекою може виглядати так (табл. 9).

Слід також відмітити, що зв'язки економічної безпеки держави та міжнародної економічної безпеки, економічної безпеки регіону та країни не є односторонніми. Їх взаємозалежність виявляється в тому, що економічна безпека більшого за масштабом утворення безпосередньо залежить від безпеки кожної з його ланок (членів світової спільноти і регіонів відповідно.) Зазначимо також, що очевидним є вплив економічної безпеки підприємства на безпеку держав. Саме підприємство утворює чинники, які формують безпеку держави: створює національний внутрішній продукт, виготовляє продукцію та забезпечує попит на товари державного та суспільного споживання, податковими та соціальними платежами та відрахуваннями формує доходи держави, своїм економічним розвитком сприяє економічному розвитку держави, сприяє підвищенню міжнародного статусу країни або навпаки, через додатково створену вартість формує внутрішній інвестиційний потенціал держави, тощо. В той же час треба відмітити зв'язок економічної безпеки держави з економічною безпекою індивіду, що проявляється через те, що при досягненні певного мінімального рівня економічної безпеки особистості у суспільства з'являється можливість ефективно використовувати переваги кооперативної поведінки, спеціалізації і професіоналізації господарської діяльності тим самим позитивно впливати на розвиток держави та на рівень її економічної безпеки.

Таблиця 3

Зв'язок економічної безпеки особистості з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Наслідки цих процесів впливають на економічну безпеку країни, а як слідство – її громадянина	Міжнародна економічна безпека
	Неоднозначність та нестабільність політичних курсів держав, а особливо сусідніх та впливових, прикладом яких можуть послужити санкції, воєнні дії, анексія.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Біржові маніпуляції, ціни на нафту, природний газ та інші паливні ресурси, коливання курсів валют тощо.		

Таблиця 4

Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною безпекою держави та регіону

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Результати проведення політики держави є основою створення системи економічної безпеки суб'єкта.	Економічна безпека держави та регіону
	Державна соціально-економічна політика а також політика у сфері праці та зайнятості.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Проведення структурної, інвестиційної, цінової, фінансово-кредитної, валютної, бюджетної та податкової, інституціональної, аграрної і зовнішньоекономічної державної політики.		

Таблиця 5

Зв'язок економічної безпеки особистості з економічною підприємства

Економічна безпека особистості	<i>Прямий зв'язок</i>	Невід'ємно пов'язані з економічною безпекою особистості – клієнта або працівника компанії.	Економічна безпека підприємства
	Якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства, ефективна організація безпеки персоналу, неплатежі, фінансові піраміди, невикплати заробітної плати.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Фінансовий стан, стабільність функціонування у комерційному середовищі, рівень внутрішньої безпеки та матеріального забезпечення підприємства.		

Таблиця 6

Зв'язок економічної безпеки підприємства з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека підприємства	<i>Прямий зв'язок</i>	Перелічені чинники впливають на економічну безпеку суб'єкту господарської діяльності на рівні міжнародних відносин	Міжнародна економічна безпека
	Встановлення обмежень (санкції, ембарго) або надання торговельних пільг, поглиблення залежності від постачання або закупівлі товарів, послуг та ресурсів, завдяки чому збільшується кількість міжнародних договорів і розширюються ринки збуту підприємства, що окрім можливості додаткових об'ємів продажу та зростання прибутків також пов'язано з посиленням ризиків і збільшенням кількості загроз економічній безпеці організації.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Розширення або скорочення експортно-імпортних зв'язків між державами		

Таблиця 7

Зв'язок економічної безпеки підприємства з економічною безпекою країни

Економічна безпека підприємства	<i>Прямий зв'язок</i>	Наслідки проведення державної політики у зазначених сферах впливають на економічну безпеку суб'єкту господарювання.	Економічна безпека держави та регіону
	Створення сприятливих або несприятливих умов для стабільного фінансового, виробничого та науково-технічного розвитку організації, наприклад таких, як зміни у законодавчих актах, пов'язані зокрема з захистом прав власності, регулюванням грошового обігу і зовнішньоекономічною діяльністю; цільові комплексні програми, встановлення лімітів, надання державних замовлень і укладання державних контрактів, державне інвестування, бюджетні дотації, субсидії, субвенції, регулювання податків і податкових пільг, державні кредити		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Операції з державними цінними паперами на відкритому ринку (випуск цінних паперів, використання коливань їх вартості для збагачення, порушення порядку виплат дивідендів впливають на е.б. АТ), різні галузеві і загальнодержавні норми і стандарти, норми амортизації, в тому числі прискореної, встановлення єдиної тарифної системи, ліцензування, митні збори, квоти, сертифікація, стандартизація, патентування, страхування, встановлення граничних рівнів рентабельності		

Зв'язок економічної безпеки регіону з економічною безпекою країни

Економічна безпека регіону	<i>Прямий зв'язок</i>	Ефективність функціонування держави в сфері підтримки та регулювання розвитку регіонів має вирішальний вплив на економічну безпеку останніх.	Економічна безпека держави
	Взаємодія регіонів у рамках єдиної економічної системи, бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку, розвиток різних форм територіальної організації продуктивних сил (створення спеціальних економічних зон, міжрегіональне та прикордонне співробітництво, розвиток регіонального ринку товарів і послуг та ін.), забезпечення ефективного функціонування регіонального ринку праці, розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, енергетичне забезпечення регіону.		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Використання природних ресурсів і природоохоронна діяльність; інформаційне забезпечення управлінської діяльності органів влади та суб'єктів господарювання, прозорість діяльності органів управління; дотації підприємствам; податкові пільги, відстрочення, розстрочки сплати податків, пенні та штрафи, а також орендних платежів до бюджету; кредитування на пільгових умовах, під гарантії місцевих і регіональних органів влади, розміщення регіонального замовлення, постачання продукції на конкурсній основі.		

Таблиця 9

Зв'язок економічної безпеки країни з міжнародною економічною безпекою

Економічна безпека держави	<i>Прямий зв'язок</i>	Міжнародні відносини, що характеризуються насамперед глобалізаційними процесами зачіпають усі складові економічної безпеки держави	Міжнародна економічна безпека
	Залежність від зовнішньоекономічної кон'юнктури; велика енергетична залежність від імпорту нафти і газу; залежність національного фінансового ринку від глобального; експансія передових країн світу; діяльність міжнародних організацій		
	<i>Непрямий зв'язок</i>		
	Посилення конкурентної боротьби за контроль над ринками, територіями і природними ресурсами в глобальному масштабі; нестабільність світової фінансової системи; розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів та послуг; поширення кризових явищ;		

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних підходів до визначення економічної безпеки та дослідження класифікацій ієрархічної структури дозволяють розглядати її, як взаємопов'язану і взаємозалежну систему різних рівнів: міжнародного, національного, регіонального, рівня окремо взятої господарської структури, особистості. Також слід відмітити глибокий взаємовплив описаних компонентів один на одного, керуючись яким відкриваються нові напрямки дослідження економічної безпеки, як складної категоріальної системи на кожному з рівнів та можливості пошуку нових шляхів щодо

удосконалення її забезпечення, опираючись на сучасні умови розвитку та існування.

Список використаних джерел

1. Кириченко О.А. Організаційно-правове забезпечення функціонування системи економічної безпеки України / О.А. Кириченко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 1. – С.54-59.
2. Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки / М.М. Зацеркляний, О.Ф. Мельников // Навч. посібник – 2009. – 337 с. с. 8-10.
3. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення:

монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості – 2006. 408 с. с.7.

4. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – с. 97–104.

5. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства / Іванюта Т.М, Заїчковський А.О. // Навч. посіб. – 2009. – 255 с. с. 8.

6. Чикало, І.В. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки як цільова функція економічної безпеки підприємництва [Текст] / Інна Василівна Чикало // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. - 2014. – Том 15. – № 1. – С. 179-188.

7. Гордієнко Т.М. Теоретичні основи взаємобумовленості національної та регіональної економічної безпеки / Т.М. Гордієнко // Економіка та право. – 2010. - №1. – с. 126-132

8. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. / під заг. ред. З.С. Варналія // Навч. посіб. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

9. Якубович З.В. Недоліки методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та шляхи їх усунення [Текст] / З.В. Якубович // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – № 704. – С. 71–76.

10. Руда О., Малюта Л. Організація економічної безпеки в контексті активізації розвитку товаровиробництва / О.Руда, Л.Малюта // Галицький економічний вісник. – 2012. – №3(36). – с.35-42.

11. . Економічна безпека та національна конкурентоспроможність в умовах глобалізації / О.М. Ляшенко, Б.В. Плєскач, В.К. Бантуш // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 161. – С. 113-118.

12. Зализко В.Д. О проблеме содержательно-понятийного толкования экономической безопасности / В.Д. Зализко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2014. – № 3 (113).

13. Иерархическая структура системы экономической безопасности / Гинис Л.А // Альманах современной науки и образования Тамбов: Грамота, 2007. № 4 (4). С. 64-67.

ДЯЧЕНКО

Олена Володимирівна
ekrynychnaya@yahoo.com

УДК 631.1:636.6

к.е.н., доцент кафедри
економіки, Сумський
національний аграрний
університетПТАХІВНИЦТВО ЯСЧНОГО НАПРЯМКУ – ДИНАМІКА, ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

EGG POULTRY – THE DYNAMICS, CHALLENGES AND PROSPECTS

У статті викладено результати дослідження динаміки розвитку птахівництва в Україні. Проаналізовано рух поголів'я, споживання продукції птахівництва, експортний потенціал тощо. Досліджено питання сучасних викликів та проблемних місць виробництва відповідної продукції. Проведено аналіз можливостей подальшого розвитку птахофабрик з урахуванням існуючого потенціалу та проблем сучасного птахівничого бізнесу.

В статье изложены результаты исследования динамики развития птицеводства в Украине. Проанализированы движение поголовья, потребление продукции птицеводства, экспортный потенциал и т.д. Исследованы вопросы современных вызовов и проблемных мест производства соответствующей продукции. Проведен анализ возможностей дальнейшего развития птицефабрик с учетом существующего потенциала и проблем современного птицеводческого бизнеса.

The article contains the results of a study of the dynamics of poultry development in Ukraine. The movement of livestock, the consumption of poultry products, export potential, etc. have been analyzed. The questions of modern challenges and problem areas for the production of the corresponding products are studied. There was made an analysis of the possibilities for further development of poultry farms, taking into account the existing potential and problems of modern poultry business.

Ключові слова: Птахівничий бізнес, агробізнес, економічна ефективність птахівництва, птахо-продуктовий підкомплекс, експорт яйцепродуктів, підлогове утримання птиці

Ключевые слова: Птицеводческий бизнес, агробизнес, экономическая эффективность птицеводства, птице-продуктовый подкомплекс, экспорт яйцепродуктов, напольное содержание птицы

Keywords: Poultry business, agribusiness, economic efficiency of poultry, poultry-food subcomplex, export of egg products, outdoor poultry

ВСТУП

Сучасний стан української економіки вимагає ретельного подальшого вивчення питань підвищення ефективності діяльності підприємств. Особливо ці питання стосуються підприємств агропродовольчого комплексу України, оскільки Україна має досить сприятливі природно-кліматичні та географічні умови для розвитку сільського господарства і це та галузь, яка може залишитися єдиною стабільною і приносить прибуток, галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку країни в умовах нестабільності геополітичної світової обстановки.

Птахівництво відіграє істотну роль в агропромисловому виробництві, а продукція птахівництва займає значну питому вагу в харчуванні населення. Проблема розвитку та підвищення ефективності галузі птахівництва на підприємствах України в даний час не втратила своєї актуальності. При сформованому рівні цін на енергоносії, корми, вітаміни, лікарські препарати, технологічне обладнання та матеріали, які близькі до світових, вироб-

ництво продуктів птахівництва стає низькорентабельним.

Проблемами розвитку галузі птахівництва та забезпечення продовольчої безпеки країни займаються провідні вітчизняні науковці, такі як: В.Г. Андрійчук, Е.М. Векслер, М.Я. Дем'яненко [2], Т.М. Бойко, В.П. Бородай, Л.Я. Малюта, В.Я. Месель-Веселяк, І.Г. Кириленко, Б.А. Мельник, С.І. Михайлов, В.В. Прядко, Ю.О. Рябоконт [5], Ю.В. Ставська [7], М.Ф. Шкляр, Ф.О. Ярошенко [8] та багато інших. В працях даних науковців розглядається стан галузі птахівництва та прогнозується її подальший розвиток. Проте галузь птахівництва потребує постійної уваги та аналізу тенденцій під впливом глобалізаційних змін. Просування продукції на споживчій ринку стикається із значною конкуренцією, виробництво потребує постійного удосконалення технологій вирощування птиці, переробки продукції, впровадження сучасних стандартів якості, стратегічного планування, тощо. Тому питання вдосконалення

ефективності виробництва продукції птахівництва не втрачає своєї актуальності.

МЕТОЮ РОБОТИ є узагальнення теоретичних та практичних аспектів підвищення економічної ефективності підприємств птахівничого напрямку, аналіз сучасного стану організації виробництва продукції яєчного птахівництва, розробка та обґрунтування загальних рекомендацій щодо покращення стану галузі птахівництва на спеціалізованих підприємствах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статистичний метод (для виявлення тенденцій розвитку галузі), графічний (для наочного зображення зміни економічних явищ в динаміці), методи економічного та порівняльного аналізу тощо. Інформаційною базою наукового дослідження є: законодавчі акти та нормативні документи, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, наукові праці з питань розвитку птахівництва, періодична література, ресурси Internet а також особисті дослідження автора.

РЕЗУЛЬТАТИ

Птахівництво – одна з галузей агропромислового комплексу України, яка стрімко розвивається, досягнувши найкращих показників розвитку, які спостерігалися в 90-х роках ХХ-го століття, при цьому значно поліпшивши матеріально-технічний стан, технологію виробництва тощо. Крім того, продукція птахівництва, наповнюючи внутрішній ринок цінною і, що важливо, доступною в ціновому плані, продукцією і сировиною, має прекрасні можливості виходу на світовий ринок, забезпечуючи збільшення експорту української продукції. Підвищення ефективності птахівництва в сформованих

економічних умовах є важливим питанням у розвитку сільського господарства.

Аналізуючи виробництво продукції птахівництва в Україні, можна зробити деякі попередні висновки. По-перше, можемо спостерігати загальну тенденцію до зростання виробництва даної продукції, збільшення поголів'я, збільшення та укрупнення підприємств, що займаються виробництвом продукції птахівництва, зокрема курятиною та виробництвом курячих яєць.

В Україні з року в рік зростає попит на харчові яйця. Але дані табл. 1 свідчать про те, що населення України й досі не досягло раціональних норм споживання білкової продукції, зокрема продукції птахівництва – м'яса та яєць. У 2015 р. споживання м'ясної продукції склало лише 64 % від раціональної норми.

На початку 90-х років минулого століття розвиток галузі відзначався достатньо високим рівнем (табл. 2). У наступні 10 років спад виробництва дозволяв отримувати менше 50% продукції від показників 90-х років. Однак пізніше ситуація змінилася в позитивний бік і з початку 2000-х років ми спостерігаємо тенденцію постійного збільшення показників ефективності виробництва продукції птахівництва, аж до недавнього часу, коли політико-економічна криза знову вдарила по виробнику. Необхідно відмітити, що виробництво м'яса птиці (в забійній вазі) у той же час скоротилося майже вдвічі, порівнюючи показники 2015 р. та 1990 р. Це свідчить про те, що галузь яєчного птахівництва розвивається більш динамічно, і вже досягла показників 1990 р., у той час як бройлерне птахівництво покращило показники розвитку у порівнянні із 2000 р., але не досягло колишнього рівня.

Таблиця 1

Споживання продукції птахівництва в Україні [Держстат України, власні розрахунки]

Фактичне споживання продукції	Норма споживання (мінімальна/раціональна)	Роки				Споживання у 2015 до норми (мін/рац) %
		2000	2010	2014	2015	
М'яса в цілому по Україні, тис. тон	X	1611	2384	2325,4	2178,7	X
- на одну особу за рік; кілограмів	52/80	32,8	52,0	54,1	50,9	98/64
в т.ч. м'яса птиці	X	63	755	1168	1165	X
на одну особу за рік; кілограмів	26/36	1,28	16,49	27,2	27,2	105/76
Яєць, в цілому по Україні, млн. шт	X	8142,1	13279,6	13344,7	12014,8	X
- на одну особу за рік; шт	231/380	166	290	310	280	121/74

Таблиця 2

Розвиток птахівництва в Україні [Держстат України, власні розрахунки]

Рік	Поголів'я птиці, млн. гол.	Виробництво м'яса (в забійній масі), тис. т	Виробництво яєць, млн. шт	Середня несучість 1 курки-несучки
1990	255,1	4357,8	16286,7	63
2000	126,1	1662,8	8808,6	70
2010	191,4	2059,0	17052,3	89,1
2011	203,8	2143,8	18689,8	91,7
2012	200,8	2209,6	19110,5	95,2
2013	214,1	2389,4	19614,8	91,6
2014	230,3	2359,6	19587,3	85,1
2015	213,3	2322,6	16782,9	92,7
Відношення 2015/1990, %	83,6	53,3	103	147,1

Птахівничий бізнес - складова частина єдиної системи агробізнесу, в основі якого лежить єдиний організаційно-економічний механізм функціонування, що представляє собою цілісну, відкриту соціально-господарську систему, що розвивається під впливом факторів зовнішнього (ринкової) і внутрішнього середовища, опосередкованих умовами розвитку агробізнесу, що включає сукупність багатoproфільних підприємств і організацій, що цілеспрямовано беруть участь у виробництві, заготівлі, транспортування, переробки, зберігання і реалізації кінцевого продукту галузі [1].

Зараз інтереси птахівничої галузі представляє асоціація «Союз птахівників України» [9]. Засновники - 78 птахопідприємств, які виробляють 83% м'яса бройлерів і 78% курячих яєць України. Виробнича ланка птахівничого бізнесу включає: племінні підприємства (плем. заводи, репродуктори I, II порядку), підприємства постачальники ветеринарного обслуговування (ліки, вакцини, догляд, тощо), підприємства постачальники кормів (комбікормів, БМВД тощо). Товарні птахофабрики за розміром поділяють на: птахівницькі ферми, птахогосподарства, птахофабрики, міжгосподарські підприємства, виробничі об'єднання.

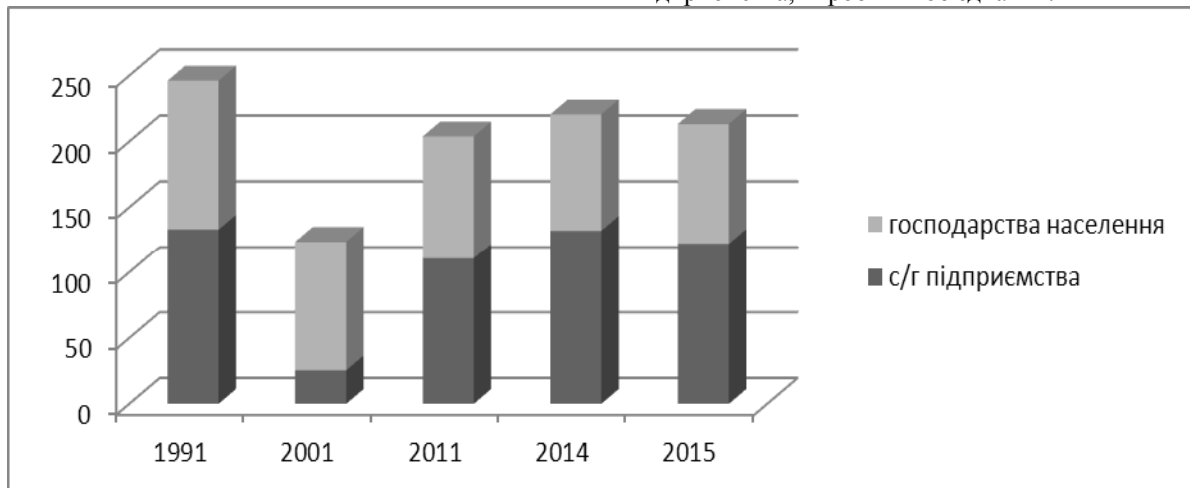

Рис. 1. Структура утримання птиці в залежності від виду господарства в Україні, тис. гол. [Держстат України, власні розрахунки]

Більше половини продукції птахівництва виробляється у сільськогосподарських підприємствах. Це достатньо логічно та обґрунтовано, бо птахівництво – галузь, що сприятливо відгукується на процеси спеціалізації і концентрації виробництва і саме у промисловому виробництві досягається найбільший рівень ефективності. Тому в останні роки можемо спостерігати тенденцію до збільшення поголів'я птиці на сільськогосподарських підприємствах, цей показник майже сягає рівня 1991 року, коли розвиток птахівництва в Україні був найкращий.

В останні роки на ситуацію з виробництвом продукції птахівництва в Україні негативно вплинули такі основні фактори: спад ділової активності в окремих секторах економіки України; зниження купівельної спроможності населення протягом 2013–2014 рр.. До стримуючих факторів розвитку птахівництва відносять і зростання виробничих витрат. Навіть за сучасних технологій вирощування тварин та птиці важко досягти бажаного економічного ефекту. Так, у птахівництві витрати галузі залежать від витрат на корми [4]. Ті, в свою чергу, від цін на зерно, білково-вітамінні та мінеральні добавки. У структурі витрат кормова складова займає до 70 %. До того ж, на сукупні витрати впливає зростання заробітної плати, подорожчання енергоресурсів, ветеринарних препаратів тощо.

Достатньо вагомий вплив, як виявилось, на розвиток птахівництва в Україні мають такі фактори

зовнішнього середовища, як коливання курсу національної валюти, коливання цін на товари, що імпортуються. Сьогодні багато засобів виробництва, зокрема молодняк, інкубаційне яйце, ветеринарні препарати, обладнання та інше, прив'язані до долара, а це означає, що витрати птахівництва зростають, особливо це стосується середніх і невеликих птахо господарств, які не є експортерами. Ті українські компанії, що отримують валюту від експорту, не мають таких серйозних ризиків. Тож можна спрогнозувати, що виробники курячого столового яйця змушені будуть або віддавати останні гроші, щоб придбати засоби виробництва, або суттєвим чином працювати над зменшенням собівартості виробництва [3].

Наступне, що впливає на собівартість підприємств, що виробляють продукцію птахівництва – політико-економічна ситуація в Україні. Наприклад, більшість птахо господарств України завжди комплектувались молодняком птиці з кримським ДП УОППЗ ім. Фрунзе, що є репродуктором другого порядку. Однак в результаті політичних змін останніх років, підприємства змушені шукати інших партнерів, в тому числі і за кордоном: у Польщі, Німеччині, Словенії, Голландії та ін. Зрозуміло, що рівень цін за курча за кордоном значно вище – 75-80 євроцентів, в порівнянні з 8 грн. у кримського постачальника у минулому. А оскільки курс євро в Україні виріс майже втричі за останні роки, а далеко не всі птахогосподарства (лише найкрупніші) експортують свою продукцію, то й найменше коливання валютних

курсів б'є по виробникові, збільшуючи собівартість продукції.

Підвищення тарифів також не на користь зниженню собівартості продукції. Підвищення вартості води, електроенергії, газу впливає на роботу галузі птахівництва, яка ніколи не мала сильного лобі в уряді та не була дотаційною, попри проблеми, що в ній є.

Отже, можна констатувати, що в цілому по Україні спостерігається здебільше позитивна динаміка росту чисельності поголів'я птиці і відповідно покращуються показники забезпечення потреб населення у продукції птахівництва. Але у той же час існують певні загрози бізнесу у вигляді нестабільних політико - економічних умов, зниження попиту і платоспроможності населення, що значно впливає на можливість отримання прибутку в галузі.

Важливим фактором отримання прибутку від виробництва курячих яєць є ціна їх реалізації. Це достатньо складно прогнозована величина, що може

мати коливання як вбік збільшення, так і вбік різкого зменшення протягом року. На коливання реалізаційної ціни на яйце впливає безліч факторів: від макроекономічних, таких як стан експорту українського яйця, до цінової політики компаній – гігантів (Авангард, Овостар тощо), які в силу більшої концентрації та інтеграції виробництва можуть мати більше можливостей до скорочення собівартості, а отже і зниження реалізаційної ціни в періоди піку збору яєць. Сезонні коливання ціни на куряче яйце також мають місце на українському ринку (рис. 2).

Заслугує на увагу експортний потенціал галузі. Відомо, що українська продукція птахівництва користується попитом в багатьох країнах Азії, Африканського континенту, Європі. Найвищим попитом м'ясо птиці користується в Іраку, Казахстані та Нідерландах. В 2015 р. експорт м'яса птиці з України становив 190 тис. т.; у 2014 р. цей показник становив 175 тис. т., що на 30 тис. т. більш, ніж в 2013 р..

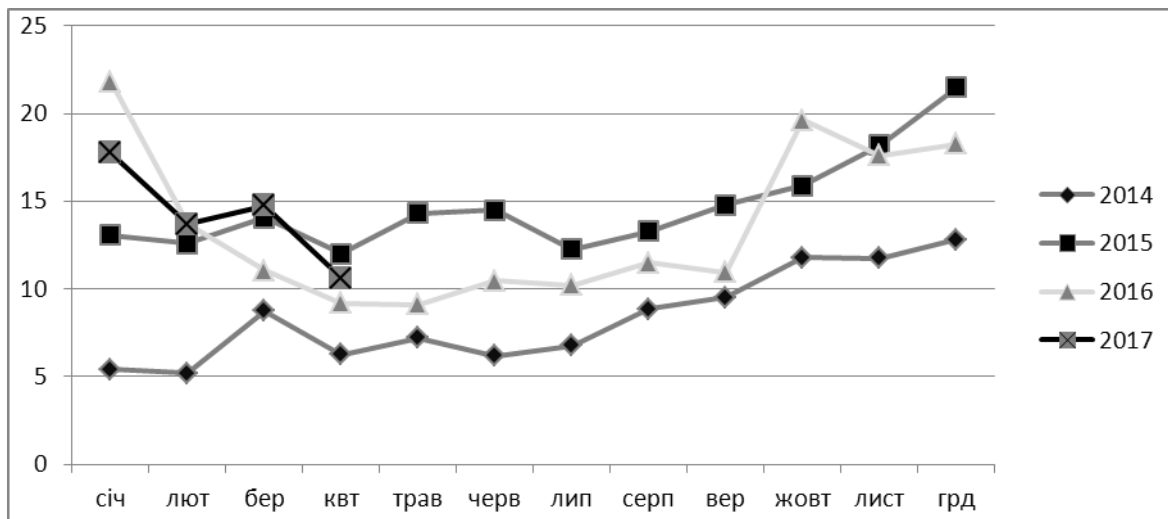

Рис. 2. Динаміка цін на яйце куряче в Україні [Держстат України]

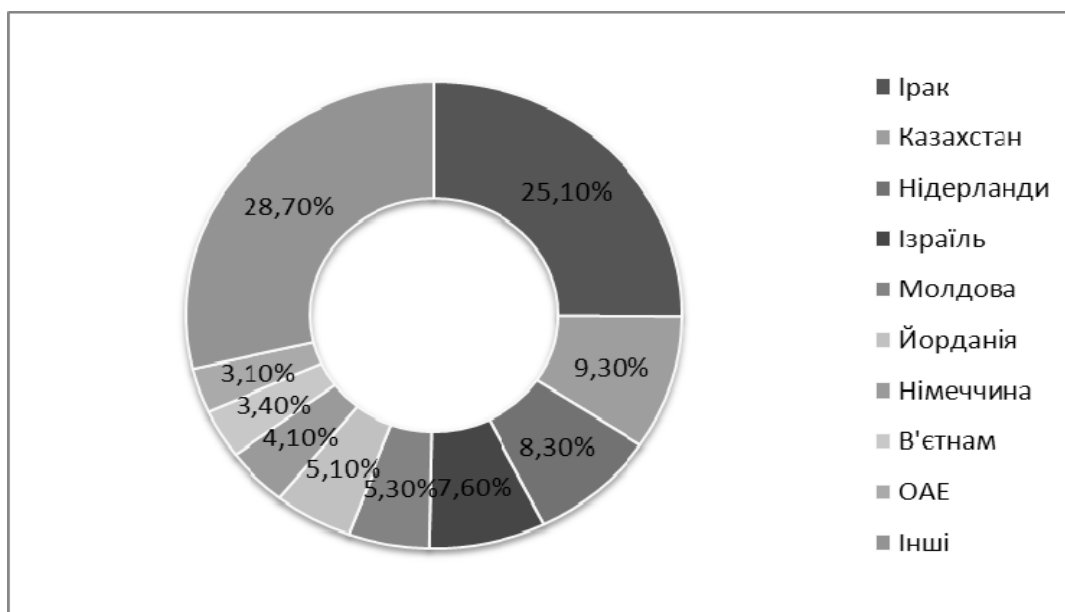

Рис. 3. Основні країни – імпортери м'яса птиці з України [Держстат України]

За останні роки Україна також суттєво збільшила експорт яєць. У 2015 р. Україна експортувала 59291,8 т яєць у шкаралупі - свіжих, консервованих або варених, а також 3312,7 т продуктів переробки яєць - маються на увазі яйця без шкаралупи, яєчні жовтки свіжі або сушені. Це відповідно на 5% і 2% більше, ніж в 2014 р.. Приємно відмітити, що останнім часом Україна розвиває напрямок переробки яєць з

наступним експортом готових яйце-продуктів, що є досить позитивною тенденцією.

Основними країнами-імпортерами свіжих яєць з України були: Ірак (28277,3 т), Об'єднані Арабські Емірати (19178,5 т), Молдова (2231,6 т). За два місяці 2016 р. на зарубіжні ринки було вивезено 5252 т свіжих яєць і 603 т продуктів переробки.

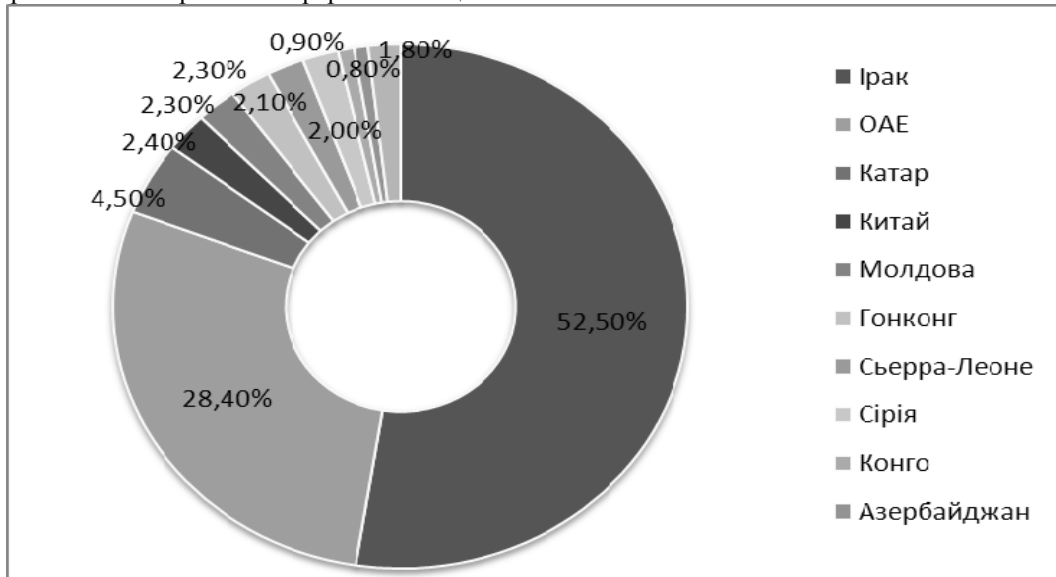

Рис. 4. Основні країни – імпортери свіжих пташиних яєць з України [Держстат України]

Основними країнами, куди здійснюється експорт яйце-продуктів це країни Близького Сходу. Також розширилися взаємозв'язки з цього приводу із країнами африканського континенту. Україна також отримала квоту на експорт яєць та яєчних продуктів до Європейського союзу. На сьогоднішній день у нас атестовано 2 підприємства які займаються яйцепереробкою, це ТОВ «Імперово Фудс» і ГК «Овостар Юніон», в 2014 р. вони ще не експортували по квоті, в 2015 р. вже здійснювали поставки в Європейський союз. Також в 2016 р. Україна отримала право експортувати яйця класу «А», тобто яйця, що відносяться до споживчих, але на сьогодні ми не маємо жодного підприємства, яке атестовано. Зараз деякі компанії займаються модернізацією виробничих потужностей для того, щоб отримати це право експорту.

Існують певні загрози експорту курячого яйця, який може скорочуватись внаслідок поганої епідеміологічної ситуації в окремих районах України. У 2015 р. було вироблено 16,8 млрд. штук яєць. З них на експорт було відправлено близько 1 млрд. штук. Але внаслідок епідеміологічної ситуації в Україні з пташиного грипу призвело до відмови деяких країн – експортерів закупати куряче яйце від вітчизняних товаровиробників. Так, в січні 2016 р. Міністерство сільського господарства Ізраїлю зупинило імпорту яєць з України.

Також був втрачений ринок Іраку, на який припадало майже 50% зовнішніх поставок в 2015 р.. Причиною стало загострення конфлікту і проблема з перетином турецько-іракського кордону. Після втрати експорту весь обсяг надійшов на українські

прилавки. Скорочення експорту збільшує пропозицію на внутрішньому ринку.

Спосіб уберегтися від надлишку яєць – це їх переробка в яєчний порошок, у якого більш тривалий термін зберігання. Але, потужностей з переробки недостатньо, щоб впоратися з усім обсягом виробництва яєць. Враховуючи, що собівартість виробництва яйця зросла в останні роки (особливо це стосується невеликих птахофабрик), а рентабельність різко впала, посилення пропозиції яйця на внутрішньому ринку та падіння ціни на яйце може сприяти подальшому зниженню економічної ефективності виробництва яєць в невеликих підприємствах, що не мають можливостей до різкої диверсифікації виробництва.

Питання підвищення економічної ефективності птахопродуктового підкомплексу багато в чому лежить у площині створення сприятливої економічної ситуації, а саме: оздоровлення макроекономічної ситуації, в першу чергу підвищення платоспроможного попиту населення; підтримання паритетності економічних відносин підприємств птахопродуктового підкомплексу з економічними партнерами; покращання функціонування та прозорості фінансово-кредитної системи, формування спеціальних фондів пільгового кредитування для виробничих цілей (особливо це стосується невеликих підприємств, фермерів тощо); розширення поставок техніки та обладнання на основі лізингу при бюджетній фінансовій підтримці, обмеження цін на енергоресурси, захист вітчизняних товаровиробників на внутрішньому ринку; фінансове та організаційне сприяння прискореному розвитку інфраструктури ринку; сприяння розвитку маркетингової діяльності,

створенню системи повноцінної і достовірної інформації, організації консультативних центрів, дорадчої служби [6, 8].

Аналіз можливостей птахівничого підприємства щодо підвищення ефективності виробництва в умовах нестабільної економічної системи може проводитись, наприклад, матричними методами (у т.ч. SWOT-аналіз), математичними, експертними тощо. Дослідженням встановлені переваги та недоліки невеликих підприємств Сумської області, що відносять до категорії птахоферм, птахофабрик (розмір підприємств до 100 000 голів).

Невеликий розмір підприємства - робить його більш маневреним, гнучким. Якщо трапляється криза, або умови ринку стають менш сприятливими, підприємство лабільне, має змогу швидше реалізувати залишки товару, змінити розмір, позбуваючись надмірного поголів'я. Це все дозволяє мінімізувати втрати підприємства, у той час як для великого підприємства ці втрати можуть бути більш глобальними і привести навіть до банкрутства. Разом з тим, це є як перевагою, так і недоліком в тому контексті, що адміністративні та загальновиробничі витрати в розрахунку на одиницю продукції набагато вище, ніж могли б бути у разі підвищення розміру підприємства.

Проаналізовані мають бути розташування, ринок збуту, наявність будівель та приміщень на території птахофабриці, що у подальшому можуть бути використані для збільшення поголів'я або диверсифікації виробництва; наявність складу для готової продукції. Стосовно виробництва курячого яйця це достатньо важливий чинник, тому як попит на яйце не завжди стабільний протягом року. До того ж має місце коливання цін на яйце. Тому наявність добре обладнаних складів – вагома перевага перед підприємствами, що не мають можливості зберігати свою продукцію протягом якогось часу та змушені збувати її навіть на не вигідних умовах.

Важливо проаналізувати стан обладнання. Кліткове обладнання, що використовується на більшості птахофабрик України може стати морально застарілим в умовах асоційованого членства із країнами ЄС, в більшості яких останнім часом запроваджується утримання птиці не в клітках, а на підлозі. Це обумовлює специфічні вимоги до якості готової продукції (яйця). Підлогове утримання потребує набагато більших площ під пташники, іншого обладнання, знання і практичних навичок персоналу. Зміна обладнання розглядається як та, що має подальші перспективи.

Але разом з тим існують певні серйозні загрози діяльності підприємств. Перш за все, це зовнішні чинники: економічна ситуація в країні, яка впливає на купівельну спроможність покупців, рівень ціни на яйце, на ставку кредитування та можливість отримати кредит. Інфляційні процеси роблять виробництво невизначеним в контексті можливості отримання прибутку – валютні

коливання можуть спровокувати непрогнозовану зміну вартості складових комбікорму для птиці, а отже і вартість виробництва самого яйця значно зростає.

Загрозою для підприємства є і підвищення конкуренції з боку великих підприємств та з боку підприємств з країн-членів ЄС. Загроза полягає у тому, що собівартість продукції в інтегрованих об'єднаннях може бути об'єктивно меншою, ніж на невеликих птахофабриках та птахофермах. Також підприємства, що мають великі обсяги готової продукції, мають кращі можливості та доступ до мереж супермаркетів та вихід на світовий ринок.

Достатньо серйозна загроза для птахофабрики – захворювання поголів'я, що може призвести до падіння несучості та навіть до загибелі птиці. Деякі інфекційні хвороби передбачають обмеження на реалізацію продукції птахівництва. Карантинні обмеження можуть стосуватися навіть підприємств, що не мають цих захворювань, але знаходяться в регіоні напруженої епідеміологічної ситуації.

ВИСНОВКИ

Аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, слабких та сильних сторін підприємства, дозволяє винайти стратегії подальшого розвитку підприємства, використовуючи можливості, що є у виробника, надаючи увагу зміцненню слабких позицій, передбачити можливі події несприятливої зовнішньої середовища та оцінити доцільність продовження даного бізнесу за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв М.В., Плоха О.Б. Економіка підприємства. – Х.: ВД "Інжек", 2007. – 320с.
2. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства./ М.Я. Дем'яненко// Економіка АПК. – 2011р. – №7. – С. 67–72.
3. Колос Н. Від здібностей – за потребою // «Наше птахівництво» № 3 (33), – травень 2014р., – с. 6–9.
4. Колос Н. Під знаком модернізації // «Наше птахівництво» №2 (32), – березень 2014р., – с. 6 – 8.
5. Рябоконт Ю.О. Наукове забезпечення галузі птахівництва / Ю.О. Рябоконт // Вісник аграрної науки. – 2006. - № 3-4. – С. 124-126.
6. Свиноус І.В. Економічні проблеми розвитку птахівництва України / І.В. Свиноус, О.Ф. Кирилюк // Сучасне птахівництво. – 2009. - № 6-7. – С. 3-8.
7. Ставська Ю.В. Розвиток галузі птахівництва в умовах глобалізації/ Ю.В. Ставська // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 475 – 482.
8. Ярошенко Ф.О. Підвищення ефективності галузі птахівництва на базі інновацій / Ф.О. Ярошенко // Економіка АПК. – 2003. – № 11. – С. 16–19.
9. <http://www.poultryukraine.com/>
10. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ФОСТОЛОВИЧ

Валентина Анатоліївна

КОВАЛЬЧУКІрина Віталіївна
kovalchukira05@mail.ru**ГЛОВЮК**

Альона Сергіївна

к.с.-г.н., доцент кафедри обліку
та оподаткування в галузях
економіки, Вінницький
національний аграрний
університетстудент, Вінницький національний
аграрний університетстудент, Вінницький національний
аграрний університет

УДК 657.6:339.54

**СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ
У СФЕРІ ЗЕД****MODERN APPROACH TO THE MANAGEMENT OF OPERATIONS TOLLING RAW MATERIALS IN
FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY**

Стаття присвячена формуванню основних аспектів застосування сучасних систем контролю та механізму управління операціями із давальницькою сировиною за умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємствами. В статті обґрунтовано потребу впровадження внутрішнього аудиту як елементу системи управління підприємством.

Статья посвящена формированию основных аспектов применения современных систем контроля и механизма управления операциями с давальческим сырьем в условиях осуществления внешнеэкономической деятельности предприятиями. В статье обоснована необходимость внедрения внутреннего аудита как элемента системы управления предприятием.

The article is devoted to the formation of the main aspects of the use of modern control systems and operations management mechanism of tolling on conditions of International Business. The article substantiates the need for the introduction of internal audit as an element of management.

Ключові слова: давальницька сировина, система управління, контроль, внутрішній аудит, інтегрована система управління, облік

Ключевые слова: давальческое сырье, система управления, контроль, внутренний аудит, интегрированная система управления, учет

Keywords: tolling, control system, control, internal audit integrated management system, accounting

ВСТУП

Стрімка глобалізація економіки розширює можливості підприємств в сфері ведення бізнесу на ринку власної країни, так і за її межами за умов виконання нормативно-правової бази та договірних зобов'язань. Досить поширеним на сьогодні є здійснення зовнішньоекономічної діяльності в аспекті операцій з давальницькою сировиною. Незважаючи на достатню практику здійснення таких операцій досі є недосконалою система управління ними на рівні підприємства. Тому, важливим завданням є розробити систему управління операціями з давальницькою сировиною шляхом інтенсивного використання даних обліку, аналізу та контролю з метою підвищення рівня ефективності їх реалізації. Науково обґрунтований підхід до управління операціями з давальницькою сировиною забезпечить позитивний економічний результат всім сторонам: замовнику – дешеву робочу силу та економію на створенні виробничих потужностей і низьку собівартість готового продукту; виробнику – завантаженість вільних виробничих потужностей,

створенню робочих місць, вирішує проблему нестачі фінансових ресурсів при закупівлі сировини, поштовх до розвитку промисловості; державі – надходження у вигляді податків, зниження рівня безробіття, посилення економіки. Тому, розробка механізму управління такими операціями є актуальним питанням, яке потребує нагального вирішення. Одним із методів реалізувати дану ініціативу є запровадження на підприємствах досконалої системи внутрішнього контролю, головним із елементів якого є внутрішній аудит. Внутрішній контроль відіграє істотну роль у підвищенні ефективності і якості роботи будь-якого суб'єкта ЗЕД. Науково обґрунтований підхід до системи управління операціями із давальницькою сировиною шляхом постійного функціонування внутрішнього аудиту сприятиме не лише виявленню недоліків та порушень, а й сприятиме їх попередженню або своєчасному усуненню. Дослідженням механізму управління операціями із давальницькою сировиною та розробці сучасних механізмів контролю присвячено науковій праці вітчизняних та закордонних науковців і практиків. Серед українських вчених слід

зазначити роботи О.Г. Мельник, І.І. Коць, О.М. Урікова, Ф.Ф. Бутинця [1], В.Є. Житного [2], П.Л. Сука [3], Л.В. Гудаленко [4], Ю.В. Сусіденко [5] та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у розробці механізму управління операціями із давальницькою сировиною шляхом впровадження сучасних інструментів діючих на основі актуальних інформаційних ресурсів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічно та інформаційною основою є сучасні наукові публікації, монографії, періодична література, Internet-ресурси. В процесі дослідження даної проблеми використовувалися методи порівняння, аналогій, аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід.

РЕЗУЛЬТАТИ

Потребою сучасних підприємств в умовах ринкової конкуренції є спрямування дій на економічне зростання. Складовою досягнення запланованого рівня економічного благополуччя підприємства є рівень забезпечення його ресурсами та вміння ефективно їх використовувати. Найбільш відповідальним і складним процесом на підприємстві є побудова системи управління, яка виступає основоположним важелем реалізації головної мети створення підпри-

ємства.

В умовах дефіциту ресурсного потенціалу для підприємств України увагу слід приділити впровадженню операцій із давальницькою сировиною. При наявності виробничих потужностей, але відсутності сировини і ресурсів на її придбання укладання договорів із постачальниками на її переробку допоможе відновити навіть занепавши види діяльності. Для сільськогосподарських товаровиробників організація діяльності на давальницьких умовах вирішує проблему нестачі коштів та пошуку ринків збуту сировини (як вітчизняних, так і закордонних). До давальницької сировини відносять: сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, які є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) та передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) з метою виробництва ним готової продукції, із подальшим переданням або поверненням такої продукції чи її частини до власника або за його дорученням іншій особі (п.п.14.1.41 п.14.1 ст.14 Кодексу)

Загальний механізм реалізації сучасної системи управління операціями із давальницькою сировиною нами сформовано та представлено схематично на рис. 1.

Рис. 1. Механізм реалізації сучасної системи управління операціями із давальницькою сировиною [розроблено авторами]

На перший погляд операції по переробці давальницької сировини є досить простим виробничим процесом у якому замовник передає виконавцеві давальницьку сировину, останній надає послуги з її переробки та одержує за цю послугу

платню у розмірі зазначену в договорі. Попри простоту схеми власне економічний процес виробничих відносин є складним, оскільки базується на принципах ринкової економіки з елементами внутрівиробничих протиріч, внутрішній і зовнішній

конкуренції. Механізм реалізації операцій з давальницькою сировиною потребує чітко організованої системи управління, як у підприємства-замовника, так і у підприємства-виконавця. Для реалізації цієї ініціативи важливим є розробка алгоритму послідовного виконання завдань.

Виконавець, отримуючи давальницьку сировину від замовника, повинен забезпечити відповідні умови від надходження, обліку та переробки до реалізації. Необхідним елементом реалізації розробленого механізму є система контролю у формі внутрішнього аудиту (рис.1).

Здійснення операцій із давальницькою сировиною пов'язане із безліччю ризиків, важливими із яких є спроможність виробити достатню кількість продукту відповідної якості, отримати при цьому максимальний прибуток. Тому, підприємство-виробник готового продукту повинно постійно дбати про дотримання норм і параметрів відповідності якісних та кількісних показників, узгоджених із внутрішніми та міжнародними стандартами. Важливою є діяльність спрямована на зниження собівартості продукту шляхом впровадження інноваційних технологій виробництва, максимальну автоматизацію виробничого процесу, підвищення продуктивності праці та впровадження постійної системи контролю на всіх етапах життєвого циклу продукту. Це можливо при застосуванні циклу Демінга, так званого циклу PDCA, в основі якого лежить принцип постійного поліпшення [6; 7].

Відповідно до Митного Кодексу України (МКУ), операція з давальницькою сировиною – це «...операція з перероблення (оброблення, збагачення чи використання) давальницької сировини в результаті технологічного процесу із зміною коду по УК ТЗЕД (незалежно від кількості виконавців), а також етапів (операцій з перероблення цієї сировини)

з метою отримання готової продукції. При цьому, сировина замовника на конкретному етапі переробки, а також на заключному, є основним матеріалом та її вартість становить не менш як 20 відсотків загальної вартості готової продукції» (Стаття 229 гл. 38 МКУ).

На думку В.Є. Житного: «операції з давальницькою сировиною – це складний еконо-мічний процес виробничих відносин господарюючих суб'єктів – замовника (власника давальницької сировини) і виконавця – виробника готової продукції, що базується на інститутах і принципах ринкової економіки, складовою частиною яких є внутрішньосистемні протиріччя та конкуренція» [2].

Умовою віднесення готової продукції до класифікаційної групи операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах є виробництво готової продукції, яка має код товарної номенклатури, відмінний від коду сировини. Код Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) є обов'язковим для всіх видів товарів згідно до законодавства України з 1 січня 2017 р., а на послуги - з 16 березня цього ж року. В процесі облікового відображення операцій з давальницькою сировиною необхідно вказувати код товару, згідно з УКТ ЗЕД, на всіх етапах: від постачання товарів від виробника або імпортера до кінцевого споживача.

В практиці господарювання підприємств України спостерігається активізація операцій з давальницькою сировиною. Так, аналізуючи динаміку експортно-імпортних операцій давальницької сировини за період 2011-2015 рр., варто відмітити, що їх загальний обсяг має строкатий характер. Проте, в цілому у 2015 р., обсяги операцій з експорту давальницької сировини зменшились на 63,54 %, а імпорту – на 50,33 % при порівнянні із даними 2011 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів операцій експорту та імпорту давальницької сировини в Україні, 2011-2015 рр. (тис. дол. США) [опрацьовано автором на основі даних Державної служби статистики [8]]

№	Роки	Експорт	Імпорт
1	2011 р.	105728	4701915
2	2012 р.	118170	3406136,2
3	2013 р.	106779	3656951,2
4	2014 р.	127655	3026779,9
5	2015 р.	67183,7	2366554
6	Відхилення	тис. дол. США	-38545
		(%)	63,54
			-2335361
			50,33

Тому, за результатами проведених нами досліджень відмічено, що впродовж аналізованого періоду експорт та імпорт давальницької сировини в Україні має динамічний характер. Виявлено, що давальницьку сировину найбільше експортували в 2012 та 2014 рр. Проте, в 2015 р. цей відсоток значно зменшився, та становив 38545 тис. дол. США. Зацікавленість у застосуванні давальницько-сировинних відносин проявляється через економічну вигоду від їх реалізації для усіх учасників відносин, оскільки, в одних країнах більш вигідно закуповувати сировину, а в інших - виготовляти продукцію.

Підприємства України в розрізі років (2011-2015

рр.) найбільше імпортували давальницьку сировину у 2011 та 2013 рр. Взаємодоповнюючою характеристикою зовнішньоекономічної діяльності підприємств є загальний обсяг експорту та імпорту. В цілому, впродовж аналізованого періоду (2011-2015 рр.) зовнішньоторговельний оборот має тенденцію до зниження.

Так, у 2015 році його величина знизилась майже удвічі при порівнянні із даними 2011 р, а саме на 2 373 905,5 тис. дол. США (табл. 1). Це викликано зниженням виробничих потужностей, зменшенням обсягів виробництва сировини та еміграцією значної частки кваліфікованих кадрів до інших країн світу.

Таблиця 1

Динамка обсягу зовнішньоекономічної торгівлі давальницькою сировиною, тис. дол. США
[опрацьовано автором на основі даних Державної служби статистики [8]]

Рік	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Зовнішньоторгівельний оборот	4807643,2	3524306,1	3763729,9	3154434,6	2433737,7
Сальдо	-4596186,8	-3287966,3	-3550172,5	-2899125,2	-2299370,3

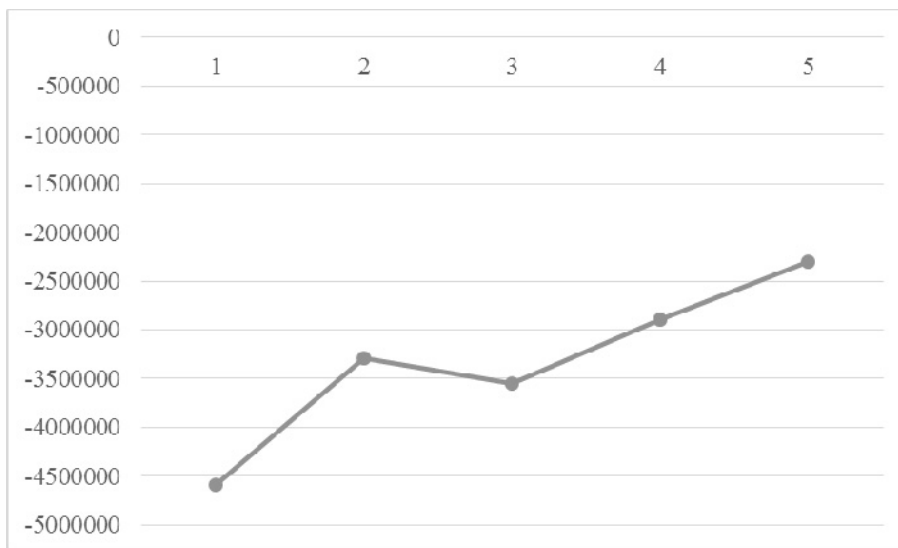

Рис. 2. Сальдо зовнішньої торгівлі давальницької сировини, тис. дол. США [сформовано автором на основі [8]]

Така ситуація вимагає кардинальної зміни підходу як до державного регулювання операцій у сфері ЗЕД, так і до впровадження сучасних інструментів в систему управління підприємством.

За даними досліджень сальдо зовнішньої торгівлі давальницькою сировиною впродовж 2011-2015 рр. відмічено більші об'єми імпорту ніж експорту. Але, оцінюючи ситуацію з 2013 р., різниця між експортом та імпортом зменшується, що є позитивним, оскільки сприяє налагодженню зовнішньоторговельних відносин між країнами.

У 2015 р. експорт давальницької сировини в Україні становив 67183,7 тис. дол. США. У той же час до України ввезено готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, на 62748,9 тис. дол. США (табл. 2).

Слід зауважити, що товарна структура зовнішньої торгівлі України давальницькою сировиною охоплює

понад 20 номенклатурних груп, серед яких в структурі експорту переважають: перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, що становить 95,4%. Аналізуючи структуру операцій з імпорту давальницької сировини найбільша частка припадає на машини, обладнання та механізми (38,4%). Натомість, серед готової продукції, яку виготовляють із давальницької сировини, домінуючими є товари такі як машини, обладнання та механізми в умовах експорту (41,4%) та імпорту (52,9%) є (табл. 3).

На нашу думку, загальними обмеженнями розвитку географічної і товарної структур експорту й імпорту в Україні є незавершеність структурних реформ на мікрорівні (відсутність потужних компаній у різних галузях економіки, здатних до ефективної міжнародної конкуренції).

Таблиця 2

Географічна структура експорту та імпорту давальницької сировини та готової продукції з давальницької сировини у 2015 році, тис. дол. США [опрацьовано автором на основі даних Державної служби статистики [8]]

Назва	Експорт	Імпорт
Давальницька сировина	67183,7	2366554
Готова продукція, що виготовлена з давальницької сировини	3395077	62748,9

Таблиця 3

Товарна структура експорту та імпорту давальницької сировини і готової продукції з давальницької сировини у 2015 році [розроблено автором на основі [8]]

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Давальницька сировина				Готова продукція, що виготовлена з давальницької сировини			
	тис. дол. США		у % до загального обсягу		тис. дол. США		у % до загального обсягу	
	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт
Мінеральні продукти	-	278305,5	-	11,8	32486,2	-	1	-
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,1	296924,5	-	12,5	79300,2	-	2,3	-
Текстильні матеріали та текстильні вироби	3,2	391166,7	-	16,5	484864	364,9	14,3	0,6
Перли природні або культивовані, дорого цінне або напівдорогоцінне каміння	64072,4	6189,1	95,4	0,3	6600,8	28487	0,2	45,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	2279,6	105705,1	3,4	4,5	304489,7	267,6	9	0,4
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	426,9	907687,4	0,6	38,4	1405860,3	33221,6	41,4	52,9

Відносини стратегічного партнерства є одним із важливих інструментів зовнішньоекономічної політики, який дедалі ширше використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, оскільки дозволяє підвищити результативність їх дій на міжнародній арені. У процесі дослідження нами виявлено, що Україна є надійним партнером з експорту давальницької сировини впродовж 2015 р.,

реалізуючи значні її обсяги для таких країн, як Швеція – 52755 тис. дол., Німеччина – 8342,5 тис. дол. і Велика Британія – 3018 тис. дол. За операціями з імпорту давальницької сировини Україна плідно співпрацює з Німеччиною – 384 740 тис. дол., Польщею – 304 358 тис. дол. та Угорщиною – 283 883 тис. дол. (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка обсягів експорту та імпорту давальницької сировини Україною у провідні країни світу (тис. дол. США) [опрацьовано автором на основі даних Державної служби статистики [8]]

№	Країна	Експорт				Імпорт			
		2000	2005	2010	2015	2000	2005	2010	2015
1	Велика Британія	657,3	3278,8	6169,8	3018	22824,4	32871,1	18819,9	17391,1
2	Гвінея	-	-	-	-	36109,6	4,4	70012,1	110636
3	Італія	19542	-	1447,6	649,4	84436,8	150406	156063	146277
4	Китай	26,9	-	242,5	38,5	6898,9	20650,2	35539,9	167475
5	Німеччина	90933	27872	20201,8	8342,5	233636	272737	361693	384740
6	Польща	6231,7	45	838,7	50,4	8438,4	5678,6	143737	304358
7	Російська федерація	233	4579,7	4494,3	39,7	51150,8	558510	1394055	72266,4
8	Угорщина	2201	-	479,7	207,3	37702,8	104794	204685	283883
9	Чехія	1945,8	74,2	883,2	20,5	9562,7	20594,7	46726,4	87020,5
10	Швеція	2950,7	-	20832,7	52755	1508,4	13704,3	45024,2	44838,4

З метою забезпечити ефективний механізм господарювання на підприємстві необхідно розробити належним чином організовану систему внутрішнього контролю із урахуванням специфіки здійсню-

ваних підприємством операцій. Налагоджена система внутрішнього контролю на отримання оперативних достовірних та актуальних інформаційних ресурсів є запорукою прийняття ефективних управлінських

зорієнтованих на поліпшення результатів діяльності підприємства. Наше бачення підтверджено даними різних науковців.

Створення у виконавця ефективної системи внутрішнього контролю, як елементу системи управління, уможливить реалізацію сучасних інструментів інтегрованої системи управління у практику господарювання. Такий підхід до здійснення операцій з давальницькою сировиною дозволить більш активно співпрацювати із зовнішніми партнерами та спрямує діяльність у сфері ЗЕД на розширення виробничих потужностей. Науково-обґрунтований підхід забезпечить ефективне функціонування підприємства, поліпшить фінансову стабільність та розширить перспективи розвитку. Такий механізм функціонування інтегрованої системи управління дасть можливість оперативного виявляти, попереджати імовірні відхилення та порушення на всіх етапах здійснення операцій з давальницькою сировиною.

Жорсткі конкурентні умови та високі вимоги до відповідності як власне продукту, так і виробничого процесу умовам сертифікації вітчизняних й міжнародних стандартів вимагають постійного удосконалення системи управління підприємством. Постійний внутрішній контроль забезпечить прийняття науково-обґрунтованих рішень на основі актуальних даних. Кожен етап від надходження сировини до передачі готового продукту замовнику буде спрямованим на зниження собівартості, поліпшенню якісних

параметрів готової продукції, підвищенню конкурентоспроможності підприємства як на внутрішньому так і зовнішньому ринках. Аналогічне бачення висвітлюють і інші автори. Варто зазначити, що на етапі постачання давальницької сировини до замовника ключовим моментом у системі внутрішнього контролю у виконавця буде перевірка показників її кількості та якості на усіх етапах виробничого процесу.

При переміщенні сировини ввезеної на митну територію України з-за кордону, контроль за здійсненням операцій з давальницькою сировиною покладається на митницю. Митниця, яка здійснює митне оформлення експорту готової продукції давальницької сировини, інформує митницю, що реалізує загальний контроль, про обсяги експортованої продукції (шляхом надання копій ватажної митної декларації). Якщо закупівля давальницької сировини реалізується на митній території України, то контроль за виконанням таких операцій покладається на митницю, що проводить митне оформлення імпорту готової продукції.

Виконані роботи із переробки давальницької сировини оплачують грошовими коштами або частиною готової продукції. В сучасних умовах на підприємствах в розрахункових операціях з давальницької сировини застосовуються різні форми та системи оплати, але найбільшого поширення отримали форми, що нами згруповано та представлено схематично на рис. 3.

Рис. 3. Форми розрахунків за виконані роботи з переробки давальницької сировини [розроблено автором на основі [9]]

Важливим елементом системи управління у сфері ЗЕД є оцінка достовірності облікового відображення операцій з давальницькою сировиною. Дане питання є досить непростим. Згідно з п. 439 Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, затверджених наказом Мінпромполітики України від 09.07.2007 р. № 373 (Методичні рекомендації № 373) [10], передану на переробку давальницьку сировину слід відображати на субрахунку 206 «Матеріали, передані в переробку». Відповідно до Інструкції про застосу-

вання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Мінфіну України від 30.11.1999 р. № 291 (далі – Інструкція № 291) [11], на субрахунку 206 обліковуються матеріали, передані на переробку на сторону та які надалі включаються до складу собівартості отриманих з них виробів. Передача матеріалів відображається тільки на субрахунках до рахунку 20 «Виробничі запаси».

Облік операцій з давальницькою сировиною в замовника [розроблено авторами на основі [12]]

№	Нормативно-правова база	Відображення в обліку	Дт	Кт
1.	Облік передачі давальницької сировини на переробку			
	П. 439 Методрекомедацій № 373	На субрахунку 206 «Матеріали, передані в переробку»	206	201
	Інструкція № 291			
2.	Облік отримання готової продукції від переробника			
	Інструкція № 291	На рахунку 26 «Готова продукція»	26	206
	П. 440 Методрекомедацій № 373	На рахунку 23 «Виробництво»	23	206
		На рахунку 26 «Готова продукція»	26	23
	П. 11 П(С)БО 16 «Витрати» та П. 442 Методрекомедацій № 373	На субрахунку 209 «Інші матеріали»	209	206
3.	Облік оплати за послуги з переробки давальницької сировини			
	П. 440 Методрекомедацій № 373	На рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторями»	685	311, 301

В системі обліку на підприємстві готову продукцію, що отримують із давальницької сировини від виконавця (сторони, що здійснює переробку сировини), оприбутковують в дебет рахунку 26 «Готова продукція». Готову продукцію отриману від переробки із давальницької сировини слід відображати у дебеті рахунку 23 «Виробництво», а вже після формування собівартості готової продукції всю цю суму слід списувати на рахунок 26 «Готова продукція». Інколи, за умовами договору виробник (переробник) повертає зворотні відходи, отримані в результаті переробки давальницької сировини до замовника. В процесі калькулювання собівартості готової продукції вартість давальницької сировини потрібно зменшити та вартість відходів.

Нами представлено основні аспекти нормативно-правового поля та схему облікового відображення операцій з давальницькою сировиною у замовника схематично у таблиці 6, де відображено основну кореспонденцію рахунків при передачі давальницької сировини на переробку та отримання готової продукції від виробника готової продукції (переробника) й оплати за послуги.

ВИСНОВКИ

Отже, операції з давальницькою сировиною є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації та реалізації євроінтеграційних прагнень України в світову економіку.

Реалізувати ідею широкого застосування операцій із давальницькою сировиною в практику господарювання підприємств України можливо шляхом зміни підходу до системи управління, впровадивши інтегровану її модель. Важливим елементом такої системи управління повинен стати внутрішній аудит, як джерело отримання оперативної достовірної інформації про фактичний стан підприємства та рівень виконання намічених цілей. Інформація, отримана в результаті здійснення внутрішнього аудиту операцій з давальницькою сировиною є

основою для прийняття відповідних управлінських рішень спрямованих на швидку адаптацію виробництва до вимог та умов ринку. Здійснення таких заходів сприятиме підвищенню якості інформації, та підвищенню ефективності господарської діяльності замовника.

Удосконалення також потребує нормативно-правове забезпечення здійснення діяльності у сфері ЗЕД. Оскільки, прогалини у законодавстві України та відсутність чітких методичних рекомендацій щодо алгоритму здійснення операцій з переробки давальницької сировини на митній території України призводять до допущення помилок суб'єктами ЗЕД та недоотримання надходжень до державного бюджету. Запропонована нами модель управління операціями із давальницькою сировиною та система внутрішнього контролю сприятиме уникненню від зайвих помилок, прорахунків та неефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності/ Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей, В.М.Пархоменко / Підручник для студ. – Житомир: ПП «Рута» – 2002. – 362-391с.
2. Житный В.Е. Совершенствование анализа операций с давальческим сырьем во внешне-экономических отношениях. // Дис. канд. экон. наук: 08.06.04. – Луганск, 2005. - 150 с.
3. Кіляр О.Р. Економічна сутність операцій з давальницькою сировиною та їх вплив на розвиток економічних відносин в Україні/ О.Р. Кіляр // Галицький економічний вісник. – 2007. – №1 (12). – С. 88-93.
4. Сук Л.П. Облік переробки давальницької сировини / Л.П. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. - 2013. - № 22. - С. 17-19.
5. Гуцаленко Л.В. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.В. Гуцаленко, В.А. Дерій, М.М. Коупатрий. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 424 с.
6. Фостолович В.А. Особливості формування

сучасних систем управління у сільськогосподарських підприємствах з інтегрованою системою екологічного менеджменту [Текст] / В.А. Фостолович // Бизнес Информ. - №5. - 2016 - С. 122-127

7. Фостолович В.А. Елементи удосконалення системами управління підприємством в умовах глобалізації [Текст] / В.А. Фостолович // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Випуск 12 (45). Частина 2. – 2015 - С. 250-261

8. Держана служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Бабенко Л.В. Методичні підходи до митно-податкового аудиту операцій з переробки сировини на митній території України / Л.В. Бабенко, Т.С. Єдинак // Вісник Академії митної служби України. – 2014. – № 2. – С.22-30.

10. Наказ Міністерства промислової політики

України «Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості»; Наказ від 09 липня 2007 року № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.golovbukh.ua/regulations/1521/8196/8197/461179/>

11. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій»; Інструкція від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

12. Бухгалтерський облік операцій з давальницькою сировиною в замовника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://devisu.ua/uk/accounting/6408-buhgalterskij-oblik-operatsij-z-davalnitskoju-sirovinoju-v-zamovnika>.

ГРИГОРАШ

Тетяна Федорівна

УДК 658.147: 336.763.2

ЗИНЧЕНКО

Олександра Миколаївна
alexandrazinchenko@yandex.ruЗАЛУЧЕННЯ ВЛАСНОГО
КАПІТАЛУ НА ІНОЗЕМНИХ
ФОНДОВИХ РИНКАХ ЧЕРЕЗ ІРО
ПІДПРИЄМСТВАМИ УКРАЇНИATTRACTING EQUITY IN FOREIGN
STOCK MARKETS THROUGH
UKRAINIAN IPO ENTERPRISESстарший викладач,
Університет митної справи
та фінансівстудент, Університет митної
справи та фінансів

Стаття присвячена аналізу залучення власного капіталу підприємствами України на іноземних фондових ринках через ІРО. У статті визначені позитивні та негативні фактори ІРО.

Статья посвящена анализу привлечения собственного капитала предприятиями Украины на иностранных фондовых рынках через IPO. В статье определены позитивные и негативные факторы IPO.

The article is devoted to the analysis of the attracting equity by Ukrainian enterprises in foreign stock markets through IPO. The article deals with the positive and negative elements of IPO.

Ключові слова: ІРО, фондовий ринок, інвестиції, цінні папери, фінансування, фінансові ресурси

Ключевые слова: IPO, фондовый рынок, инвестиции, ценные бумаги финансирование, финансовые ресурсы

Keywords: IPO, stock market, investment, security, financing, financial resources

ВСТУП

Інвестиції є невід'ємною складовою сучасної економіки. Відомо, що економічне зростання багато в чому залежить від успішного розвитку інвестиційної діяльності, що здійснюється за рахунок інвестиційних ресурсів. Обмеженість інвестиційних коштів зводить до можливості розвитку усіх проявів господарської діяльності підприємства: в умовах конкуренції неможливе без удосконалення технології, поліпшення параметрів якості продукції, підвищення ефективності управління. Це звичайний набір інвестиційних проектів, який провадить будь-яка компанія, що розвивається. Всі вони потребують фінансування, а кількість ресурсів, які може вилучити з обігу порівняно невелика компанія, завжди обмежена. Тому одним із способів залучення зовнішніх інвестицій є первинна публічна пропозиція акцій – Initial Public Offering (надалі ІРО) – пропозиція, яку компанія робить усім зацікавленим інвесторам.

Сьогодні ІРО вважається одним з найважливіших механізмів роботи ринків капіталу. Це, з одного боку, канал для отримання молодими компаніями нового капіталу, і спосіб інвесторів реалізувати прибутки на свої інвестиції, з іншого.

Вагомі наукові дослідження і публікації з обґрунтування інвестиційних рішень, застосування первинного публічного розміщення акцій на шляху до залучення інвестицій, питання розвитку процесів інвестування і функціонування фондового ринку, переваг і вимог ІРО представлено у працях зарубіжних і вітчизняних учених-економістів – М. Благонравіна, П. Гайдучького, Н.І. Гавриленка [1], С. Гвардіна, П. Гулькіна, Замазій О.В. [4], Д. Зігеля, О. Іваницької [2], В. Кукса, М. Ларіна, О. Мозгового, О. Осадчук

[5], А. Рогач, Д. Редхеда, В. Селик, Я.А. Танчак [6], А.О. Тарасенко [7] С. Хьюса, К.В. Шелехова [7], У. Штибель [8] та ін.

МЕТА РОБОТИ

Аналіз залучення власного капіталу підприємствами України на іноземних фондових ринках через ІРО, аналізі вітчизняного та світового досвіду первинного публічного розміщення акцій, залучення акціонерного капіталу шляхом приватної пропозиції, визначення позитивних та негативних факторів ІРО.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організаційно-правовою формою підприємства, яку найчастіше обирають господарючі суб'єкти у ринковій економіці, є акціонерні товариства (корпорації). Така форма господарювання передбачає фінансування і початкової діяльності, і подальших великих інвестиційних проектів з використанням такої форми залучення інвестиційних ресурсів, як акціонування.

У світовій практиці така форма передбачає залучення широкого кола інвесторів (співвласників) до вкладення коштів у певний господарюючий суб'єкт. Відповідним наслідком таких подій повинні бути активні торги на первинному, а при наявності ефективного використання вкладених коштів – і на вторинному фінансовому ринку його акцій.

Переважає більшість українських підприємств при проведенні емісії своїх акцій користується позабіржовими методами їх розміщення та залучення акціонерного капіталу шляхом приватної пропозиції.

Такий спосіб розміщення не дає змоги залучити великі обсяги акціонерного капіталу та визначити справжню ринкову ціну акцій. Тому у майбутньому для підприємства перспективним шляхом залучення додаткового капіталу може стати їх розміщення за допомогою первинного публічного розміщення на фондовій біржі (далі IPO) [5].

У світовій практиці IPO вважається одним з найбільш ефективних і детально відпрацьованих способів залучення інвестицій. Через IPO фінансується близько 15% всіх інвестицій в основний капітал на розвинених ринках, а європейські показники досягають 10%.

В законодавстві України поняття «IPO» не охарактеризоване. У частині першій статті 28 Закону України визначено, що публічне (відкрите) розміщення цінних паперів – це їх відчуження на підставі опублікування в засобах масової інформації або оголошення будь-яким іншим способом повідомлення про продаж цінних паперів, зверненого до задалегідь невизначеної кількості осіб [3].

У статті 33 зазначеного закону встановлено законодавчі вимоги до відкритого (публічного) розміщення цінних паперів. Зміст названих норм дає підстави розглядати публічне розміщення у вузькому та в широкому значенні. Зокрема, публічне розміщення як угода на ринку капіталу (у вузькому розумінні) – це пропозиція акцій підприємством-емітентом або/та акціонером-продавцем необмеженому колу інвесторів; публічне розміщення як процес (в широкому розумінні) – це сукупність поетапно здійснюваних дій, починаючи з моменту укладення договору про надання послуг по організації розміщення аж до закінчення дій по підтримці ціни акцій. З цієї точки зору пропозиція і відкрите (публічне) розміщення акцій – основні завершальні етапи IPO [3].

Залучення інвестицій через IPO дає можливість компаніям, які мають представництва в Україні, динамічніше розвиватися, структурувати бізнес і працювати ефективніше.

IPO – це процес первинного публічного розміщення акцій додаткової емісії компанії на відкритому біржовому ринку серед широкого кола інвесторів для здійснення необхідних інвестицій. За офіційним визначенням Нью-Йоркської фондової біржі IPO – це випуск цінних паперів, що здійснюється приватними компаніями з метою перетворення їх на публічні. При цьому нові акції продаються за допомогою одного чи декількох інвестиційних банків [1].

Важливість первинного публічного розміщення акцій (IPO) зумовлена динамічними змінами філософії бізнесу, появою нових виробників, пошуками довготермінових та ефективних джерел фінансування.

Розміщуючи власні акції на біржі, підприємства переслідують одну мету – отримати якомога швидший доступ до переваг, які дає відкритий ринок вільного капіталу. Таких переваг є досить багато, і всі вони виражаються в полегшенні доступу до інвестицій. Адже саме публічне розміщення акцій дозволяє здійснювати фінансування розвитку та поточної діяльності суб'єкта господарювання за допомогою відносно дешевих ресурсів фінансового ринку [7].

Разом з тим механізм проведення процесу IPO є складним і багатоетапним, ключовим з яких є підготовчий етап, на якому приймають рішення про вихід підприємства на ринок IPO. Варто наголосити, що на прийняття цього рішення впливає значна кількість факторів, від повноти врахування яких, у кінцевому підсумку, залежатиме ефективність здійснення процесу IPO. Основні етапи проведення IPO представлено на рис. 1.

Рис. 1. Етапи проведення процедури IPO [6]

Розміщення акцій на фондовій біржі є інструментом фінансування подальшого розвитку підприємства, що відкриває шлях до більш дешевих джерел капіталу. На відміну від кредитування, продаючи акції, підприємство не приймає на себе додаткових зобов'язань, а також не стикається з необхідністю виплачувати відсотки, що періодично нараховуються, як це відбувається після емісії облигацій. До того ж, обсяг засобів, залучених за рахунок IPO, звичайно набагато більше, ніж суми, отримані від кредитування або випуску облигацій, а включення цінних паперів підприємства до списку акцій, що котируються на всесвітньо відомих фондових майданчиках, значно підвищує статус підприємства.

Прийнявши рішення про IPO, підприємство повинно бути готовим до дотримання низки бюрократичних процедур і не дотримання жорстких правил. Підприємства – публічні підприємства повинні регулярно оприлюднювати інформацію про фінансовий стан і власників, що володіють більше, ніж 5% статутного капіталу. Також, з огляду на той факт, що акції підприємства може придбати будь-який бажаючий, у майбутньому це може привести до корпоративних конфліктів. Втім, власники, які побоюються корпоративних конфліктів, бо не збираються розставитися з більш ніж 10% пакетом акцій, можуть і зовсім забути про IPO.

На розвинених ринках прийнято розміщувати великі пакети акцій (іноді до 50%). Крім того, IPO на іноземній біржі характеризується високою вартістю і великими термінами підготовки, саме з цієї причини мало хто з потенційних українських емітентів розглядає західні біржі як майданчик для свого першого розміщення.

Слід зазначити, що первинне публічне розміщення акцій проводиться не лише за участі інвестора та підприємства, а й фінансових посередників, аудиторів та інших учасників у визначеному місці – на фондовій біржі.

Аналіз можливостей виходу іноземних та вітчизняних компаній на ринок первинного публічного розміщення цінних паперів дає змогу визначити, що іноземні компанії мають більший вибір торгових майданчиків, ніж українські, зокрема такі як: Афіни, Мілан, Копенгаген, Euronext, Варшава, Deutsche Borse. Лідером із проведення IPO вважається Лондонська біржа, оскільки розміщуючи свої цінні папери на цій біржі, компанія підніме їх рейтинг, покращить свій імідж та підвищить довіру інвесторів.

При виборі біржі для торгівлі цінними паперами, компаніям варто взяти до уваги такі параметри:

- рівень ліквідності;
- вимоги до лістингу;
- статистика фірм, які пройшли лістинг.

Залучення інвестицій за допомогою IPO на міжнародному фондовому ринку характеризується такими перевагами:

1. Визначення більш точної ринкової ціни підприємства.
2. Доступ до світового фондового ринку, капіталомісткість якого в сотні разів перевищує

український, набагато ефективніше організований та володіє значно ширшим набором інструментів і механізмів фінансування, що точно відповідають цілям і задачам емітента, а також схильного фінансувати навіть невеликі за розмірами підприємства.

3. Забезпечення підвищеної ліквідності акцій, недосяжної на українському ринку цінних паперів, і перетворення їх таким чином у засіб платежу: розміщені на престижних закордонних майданчиках акції українського підприємства можуть бути застосовані як застава для одержання боргового фінансування або використані замість коштів для придбання інших підприємств, оплати консалтингових і PR послуг, заохочення менеджменту середнього і вищого рівня. За необхідності власники підприємства можуть продавати їх дрібними партіями через біржові механізми широкому колу портфельних інвесторів, забезпечуючи особисті потреби у вільних коштах без втрати контролю над бізнесом.

4. Акціонерне фінансування не створює боргового тягара і необхідності виплачувати відсотки.

5. Кращі умови для збереження контролю над підприємством: для залучення визначеного обсягу засобів у США або в Європі може знадобитися в 3-5 разів менший випуск нових акцій, що означає набагато менше розмивання пакета первісних власників. У результаті підприємство має більше шансів віддати малий пакет своїх акцій і при цьому залучити значний обсяг фінансування. Більш того, продаж акцій на ринку цінних паперів Європи або США передбачає їхню реалізацію не «в одні руки», а розпиленням акціонерам, кожний з яких не здатний і не прагне певним чином контролювати бізнес підприємства – емітента.

6. Підвищення загального статусу, кредитного рейтингу і престижу підприємства, що дозволяє йому легше налагоджувати комерційні зв'язки і залучати позикові засоби за кордоном, де ці засоби залишаються набагато дешевшими, ніж у СНД, і надаються на набагато триваліші терміни.

7. Посилення економічної безпеки власників підприємства, що одержало західний публічний статус, за рахунок переведення в міжнародну площину адміністративних, політичних і економічних ризиків країни [7].

Разом з тим до недоліків IPO слід віднести часткову втрату підприємством свободи, контролю та закритості. Перед і після проведення публічного розміщення акцій, товариство змушене детально висвітлювати всі основні аспекти своєї діяльності, всі зміни, при цьому інформація, яка раніше ретельно оберігалася (мала статус комерційної таємниці), стає доступною широкому колу користувачів, серед яких є не лише співробітники та клієнти, але й конкуренти [4].

Первинне публічне розміщення акцій в Україні розпочалося в 2005 році. Саме тоді Ukrproduct Group перша публічно розмістила свої акції на західному ринку, внаслідок чого в економіку країни було залучено близько 6 млн. фунтів стерлінгів. Ці кошти було використано на фінансування двох великих заводів по виробництву молока. На сьогодні

вітчизняними компаніями проведено понад 160 IPO, що є позитивним для української економіки, адже залучено додаткові інвестиції [2].

Більшість великих компаній України проводили IPO на провідних біржах Європи: AIM – Ринок альтернативних інвестицій, Варшавська фондова біржа (ВБФ), Лондонська фондова біржа та ін.

Динаміка розміщення акцій українських емітентів на біржах України є такою: 2010 р. – 43,28 млрд. грн.,

2011 р. – 79,43 млрд. грн. і 2012 р. – 23,44 млрд. грн. У таблиці 1 представлено статистику IPO промислових підприємств на європейських фондових майданчиках з 2010 по 2012 рр.. І як бачимо найбільше інвестицій було залучено завдяки проведенню первинного публічного розміщення акцій підприємством Milkiland [6].

Таблиця 1

IPO промислових підприємств на європейських фондових майданчиках за 2010-2012 рр.

Рік проведення	Підприємства	% IPO	Фондова біржа	Залучені інвестиції, млн. дол.
2010	Sadovaya Group	25	Warsaw	30
	Milkiland	22	Warsaw	80
2011	Coal Energy	25	Warsaw	78,4
	Westa ISICS.A	25	Warsaw	46,3
2012	KDM Shipping	10,9	Warsaw	7,62

На основі проведеного аналізу та коментаря виконавчого директора представництва Варшавської фондової біржі в Україні для StockWorld можна зробити висновок, що після 2012 р. українські компанії більше не проводили як первинного публічного розміщення акцій, так і вторинного, що обумовлено рядом причин. Зокрема, у 2012 – 2013 рр. мали місце висока ліквідність та сприятливі умови для використання боргового капіталу – порівняно дешево валютне кредитування, а також спостерігалась переорієнтація з IPO на активне залучення коштів за рахунок боргових інструментів на фондовому ринку. Свої єврооблігації розмістили Миронівський хлібопродукт (МХП), Укрлендфармінг і агрохолдинг Мрія. У таких умовах українські компанії брали до уваги також порівняно нижчу витратність та часоємність самого процесу. Крім того, західні фондові біржі були перенасичені українськими аграрними компаніями, у свою чергу українські компанії потребували додаткового часу для того, щоб підготуватися до виходу на IPO [8].

Так, з 19 українських компаній, які вийшли на IPO на західних фондових майданчиках у період з 2006 по 2012 рік, 12 компаній показали падіння котирувань. Українські компанії Астарта та Кернел, що зробили лістинг на ВБФ, успішно подвоїли свою капіталізацію і з незначним падінням утримали позиції та довіру інвесторів у дуже складних умовах, в яких опинилась Україна у 2014 р..

У 2015 році міркували про IPO і відмовилися від цієї ідеї в компаніях UkrLandFarming, «Сварог Вест Груп», «Укрзернопром», «Яблуневий дар». На жаль, 2016 рік не приніс зростання світового ринку IPO – за перше півріччя кількість угод та залученого капіталу відповідно склали 437 і 43 млрд. дол., знизившись у порівнянні з 2015 р. на 38 і 61%. Від українських аграріїв повідомлення про наміри вийти з IPO не було.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку фондового ринку важливість первинного публічного розміщення акцій (IPO) зумовлена динамічними змінами макроекономічної ситуації. Поступовий вихід

української економіки із кризи, зростаюча ліквідність на фондових біржах надає можливість українським компаніям залучити іноземні інвестиції завдяки розміщенню акцій.

Незважаючи на численну кількість негативних моментів та ризиків, IPO сьогодні є найбільш ефективним способом залучення інвестицій та розширення бізнесу.

Перевагою IPO є можливість залучення фінансових ресурсів на довгостроковій основі, об'єктивне оцінювання вартості підприємства, забезпечення підвищеної ліквідності акцій підприємства, відсутність боргового тягаря, підвищення кредитного рейтингу та престижу підприємства, зростання капіталізації. Що стосується ефективності ринку IPO і фондового ринку в цілому, то вона залежить від стабілізації ринків капіталу, покращення макроекономічного, корпоративного середовища та нормативно-правової бази. Для активізації українського фондового ринку слід активніше залучати внутрішніх інвесторів. У короткостроковій перспективі розвиток ринку IPO залежатиме багато в чому від бажання (чи необхідності) акціонерів продавати акції чи залучати додаткове фінансування, не працювати за тіньовими схемами, постійно нагадувати про себе на ринку.

Однією з найбільш суттєвих проблем, яка перешкоджає активному виходу українських компаній на IPO, є їх неготовність розкрити інформацію про себе за міжнародними стандартами, а також недостатня кількість кваліфікованих фахівців у сфері підготовки фінансової звітності. Проте, незважаючи на певні недоліки IPO для вітчизняних компаній, успішне проведення процедури первинного розміщення акцій провідними вітчизняними компаніями підвищить інтерес зовнішніх інвесторів як до самих компаній, так і до українського фондового ринку загалом.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Н.І. Розвиток фондового ринку в контексті IPO [Текст] / Н.І. Гавриленко, В.О. Анопрієнко, Г.А. Рогова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 2 (66). – С. 231-236;

2. Іваницька О. Активізація залучення вітчизняними підприємствами фінансових ресурсів на фондовому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/945?view=material;

3. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>;

4. Замазій О.В. IPO як інструмент залучення інвестицій українськими підприємствами [Текст] / О.В. Замазій // Економічний аналіз. – 2014. – Том 16. – № 2. – С. 65-74;

5. Осадчук О. Поняття та цілі IPO [Текст] / О. Осадчук // Економічний аналіз. – 2013. – № 12 (3). – С.288-292;

6. Танчак Я.А. IPO як альтернативний інструмент залучення інвестицій в економіку країни [Текст] / Я.А. Танчак // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2015. – Том 20 – № 5. – С. 260-263;

7. Шелехов К.В., Тарасенко А.О. Переваги первинного публічного розміщення акцій (IPO) як інвестиційного інструменту залучення капіталу виробничим підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=1019>;

8. Штибель У. Україна залишатиметься країною невичерпного потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stockworld.com.ua/ru/news/uliana-shtibiel>.

КАФКА

Софія Михайлівна
Kafka@i.ua

УДК 657.421.1

к.е.н., доцент, завідувач
кафедри обліку і аудиту,
Івано-Франківський
національний технічний
університет нафти і газу

ОБЛІК ВИТРАТ НА РЕМОНТ ТА ІНШЕ ПОЛІПШЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

COST ACCOUNTING FOR THE REPAIR AND OTHER IMPROVEMENT OF THE FIXED ASSETS

Розглядаються питання теорії, організації та методики бухгалтерського обліку витрат на ремонт і модернізацію основних засобів, а саме: етапи розвитку бухгалтерського обліку витрат на ремонт та інше поліпшення основних засобів, визначення поняття «ремонт» в економічній літературі, класифікація видів ремонту, принципи бухгалтерського обліку відносно обліку операцій, пов'язаних з ремонтом та модернізацією основних засобів, порядок відображення витрат на ремонт та інше поліпшення основних засобів в бухгалтерському обліку.

Рассматриваются вопросы теории, организации и методики бухгалтерского учета затрат на ремонт и модернизацию основных средств, в частности: этапы развития бухгалтерского учета расходов на ремонт и прочее улучшение основных средств, определение понятия «ремонт» в экономической литературе, классификация видов ремонта, принципы бухгалтерского учета относительно учета операций, связанных с ремонтом и модернизацией основных средств, порядок отражения расходов на ремонт и прочее улучшение основных средств в бухгалтерском учете.

The questions of theory, organization and methods of accounting costs for the repair and modernization of the fixed assets, namely the stages of the development of the accounting cost of the repairs and other improvement of the fixed assets, the definition of "repair" in the economic literature, classification of the types of repair, accounting principles concerning the accounting transactions connected with the repair and modernization of the fixed assets, the order of the repair costs and other improvement of the fixed assets in accounting are considered.

Ключові слова: основні засоби, ремонт, модернізація, поліпшення, витрати, бухгалтерський облік, робочий стан, знос, класифікація

Ключевые слова: основные средства, ремонт, модернизация, улучшение, расходы, бухгалтерский учет, рабочее состояние, износ, классификация

Keywords: fixed assets, repairs, upgrades, improvements, costs, accounting, working condition, depreciation, classification

ВСТУП

Основні засоби є невід'ємною частиною майна будь-якого підприємства, без яких неможливе здійснення господарської діяльності. Тому, для підтримки об'єктів основних засобів у робочому стані, а також досягнення оптимальних показників фінансово-господарської діяльності власникові потрібно виділяти кошти на поточний і капітальний ремонти, технічне обслуговування, модернізацію, реконструкцію й інші види поліпшень основних засобів. Фінансовий стан підприємства багато в чому залежить від достовірного бухгалтерського обліку витрат на поліпшення основних засобів і економічних вигід від їх здійснення, від правильного відображення таких витрат у бухгалтерському обліку й податкових розрахунках.

Питання теорії, організації та методики бухгалтерського обліку, аналізу і контролю витрат на ремонт і модернізацію основних засобів розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Білуха М.Т., Бондар М.І., Бородкін О.С., Бутинець Ф.Ф., Валуєв Б.І., Верига Ю.А., Виговська Н.Г., Герасимович А.М., Голов С.Ф., Загородній А.Г., Задорожний З.-М.В., Кірейцев Г.Г., Кузьмінський А.М., Орлова В.К., Малюга Н.М., Мних Є.В., Пархоменко В.М., Сопко В.В., Ткаченко Н.М., Чижевська Л.В., Шевчук В.О., Давидсон С., Друрі К., Ентоні Р., Жданов А.І., Івашкевич В.Б., Каледін В.Є., Карпова Т.П., Маргуліс А.Ш., Соколов Я.В., Тішков І.Є., Хорнгрен Ч.Т. та ін.

Є низка не досліджених проблем, в частині в бухгалтерського обліку витрат на ремонт та

модернізацію основних засобів, які потребують уваги, більш ґрунтовного аналізу та вирішення. Необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій з удосконалення теорії, організації та методики бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних з ремонтом та модернізацією основних засобів з урахуванням напрацювань вітчизняної й світової практики обліку, обумовили актуальність дослідження: питання сутності ремонту та модернізації для цілей бухгалтерського обліку, класифікації витрат на ремонт основних засобів, яка відповідає обліковим потребам і враховує специфіку даних робіт, формування облікової політики щодо відображення операцій з ремонту та модернізації необоротних активів на підприємстві, особливості здійснення внутрішнього контролю витрат на ремонт та модернізацію основних засобів.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні змісту, економічної сутності та відображення в обліку витрат на ремонт, модернізацію та інше поліпшення основних засобів для цілей управління.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти

України, національні стандарти бухгалтерського обліку та Міжнародні стандарти фінансової звітності.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог національних та міжнародних стандартів обліку та законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі використання основні засоби піддаються фізичному зносу, різниця в умовах їх експлуатації призводить до того, що окремі об'єкти основних засобів, їх складові елементи зношуються нерівномірно. Звідси виникає необхідність заміни або відновлення зношених конструктивних елементів засобів праці з метою відтворення їх споживних вартостей та підтримування у робочому стані до закінчення строку корисної експлуатації. Здійснюється все це за допомогою ремонтних робіт та інших дій, направлених на поліпшення об'єктів основних засобів. На сьогоднішній день в Україні залишається актуальною проблема зношеності основних засобів промислових підприємств, яка в цілому по Україні досягає близько 76 %, у зв'язку з чим кожне підприємство прагне відновлювати початкові можливості об'єктів основних засобів. Динаміка зносу основних засобів наведена на рис. 1.

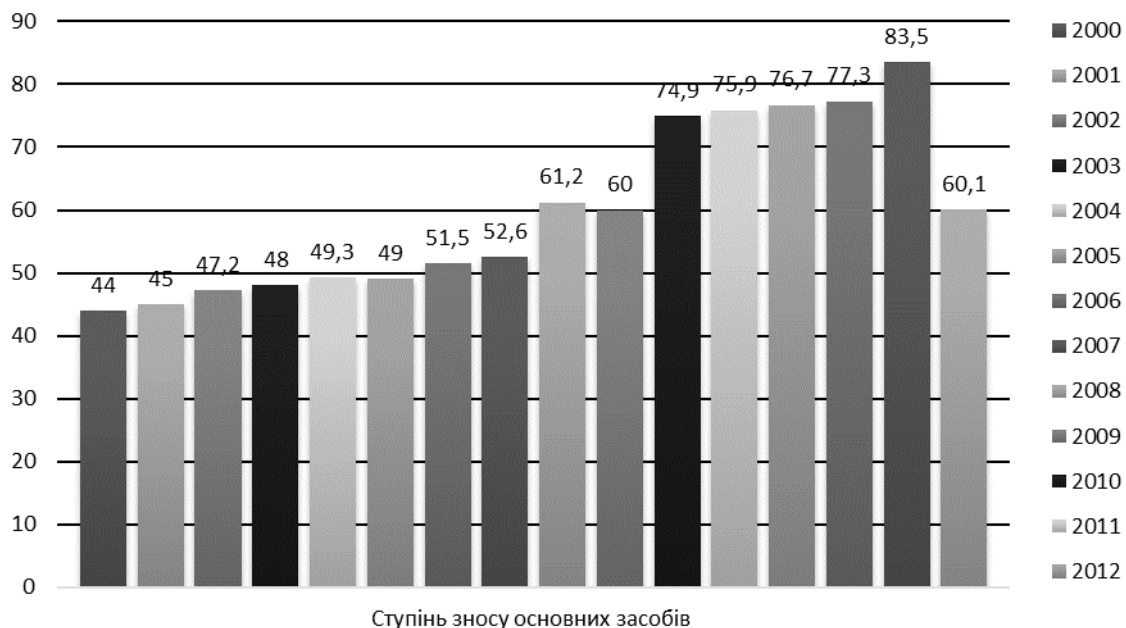

Рис. 1. Динаміка зносу основних засобів підприємств України за період 2000-2015 рр., % [1]

Таким чином, за даними Держаної служби статистики України (рис. 1) ступінь зношеності основних засобів у суб'єктів господарювання постійно зростає. При цьому, труднощі можуть виникати як в процесі здійснення ремонту об'єктів основних засобів, так і при відображенні таких витрат у системі бухгалтерського обліку. Очевидно, що така ситуація є однією з причин погіршення показників ефективного використання цих об'єктів. За таких умов, оновлення основних засобів, зокрема через проведення ремонтних робіт, є актуальним як на рівні

окремо взятого підприємства, так і на рівні держави в цілому.

Одним з найважливіших методичних питань ремонтного виробництва є визначення економічної суті ремонтів. Залежно від того, що розуміється під ремонтами, які їх види виділені у класифікації, буде залежить вирішення питань організації, планування, калькулювання, фінансування і обліку ремонтів і інших поліпшень основних засобів.

Досліджуючи питання ремонту основних засобів, зазначимо, що існують певні розбіжності між науковцями, що представляють різні точки зору на

ситуацію щодо визначення поняття ремонту. Це спричинене, на нашу думку, відмінностями у принципах дослідження науковцями об'єкту і акцентуванню їхньої уваги на тому чи іншому аспекті.

Термін «ремонт» має велику кількість різноманітних трактувань. Під ремонтом (від французького *remonter*) у кавалерії розумілася закупівля необхідних коней за вільною ціною, призначеними (ремонтними) офіцерами. У їх розпорядження видавалась визначена сума. Ремонтери були зобов'язані до визначеного строку привести у вказане місце певну визначену кількість коней, потрібної якості [3, с. 263]. Згодом цей термін

став означати «підтримання, відновлення, лагодження». Так, ремонт (від лат. *remonger* – лагодити), – приведення будь-якого предмету у придатний стан до використання [4, с. 150].

Німецьки вчені Шмаленбах Е. та Кальмес А. (1873-1955 рр.) вважали, що витрати на ремонт повинні відноситися на збільшення вартості майна, що ремонтується, чи зменшення його зносу на відміну від Шера І., Герстнера П., Шифера І., які вважали, що затрати на ремонт повинні включати тільки до складу поточних витрат.

Розглянемо трактування поняття «ремонт», яке наведено в економічній літературі (табл. 1).

Таблиця 1.

Визначення поняття «ремонт» в економічній літературі [4-11]

№ з/п	Автор	Визначення
1.	Антонов О.К. [5, с. 247]	Ремонт – це сукупність техніко-економічних заходів, пов'язаних із підтриманням і частковим або повним відновленням споживної вартості основних фондів (засобів виробництва) або предметів особистого споживання
2.	Азизян К.С. [4, с. 150]	Ремонт – це приведення будь-якого предмету у придатний стан до використання
3.	Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І. та Петрова К.Я. [6, с. 183]	Ремонт – це спосіб відтворення основних засобів (поряд із новим будівництвом, реконструкцією, введенням у дію нових об'єктів), який полягає в ліквідації ушкоджень, поломок, дефектів засобів праці і об'єктів соціального призначення
4.	Бутинець Ф.Ф. [7]	Під ремонтом основних засобів розуміють – часткове оновлення основних засобів для підтримання їх у робочому стані
5.	Бикова Г. [8, с. 18]	Ремонт – комплекс операцій з відновлення справності або працездатності виробів та відновлення ресурсів виробів чи їх складників
6.	Даль В. [9, с. 92]	Ремонт – це поладження, виправлення, яких з року в рік потребує будинок чи який-небудь заклад; утримання, різні витрати на підтримання чого-небудь; сума, призначена для того; у кінноті – заготівля коней, поповнення ними полків у міру потреби
7.	Покропивний С.Ф. [10, с. 166]	Ремонт – це усунення тимчасового фізичного спрацювання конструктивних елементів у натуральній формі та забезпечення, таким чином, постійної дієздатності засобів праці впродовж усього періоду їх експлуатації
8.	Єфимов А.Н. [11, с. 865]	Ремонт – підтримання дієздатного стану обладнання, машин, апаратури, будівель, споруд промислових підприємств шляхом заміни або відновлення зношених чи пошкоджених у процесі експлуатації деталей, вузлів чи елементів конструкції

Таким чином, більш повно характеризує ремонт необоротних активів С. Покропивний. Суть ремонту, як вказує автор, зводиться до «усунення тимчасового фізичного спрацювання конструктивних елементів у натуральній формі та забезпечення, таким чином, постійної дієздатності засобів праці впродовж усього періоду їх експлуатації». Отже, частина визначення автора, що стосується «усунення тимчасового фізичного спрацювання конструктивних елементів у натуральній формі», на нашу думку, є правильною.

Проаналізувавши різні фахові джерела, було виявлено, що у розкритті питання щодо класифікації ремонтів основних засобів різними науковцями також є певні відмінності. Так, одна частина дослідників, в тому числі, Папінова О., Любас Л., Гулик З., Ціцька Н., Андреев В., Сопко В. у своїх працях розрізняють тільки поточний і капітальний ремонт.

Крамар І.С., Яковлев С.О., Азаренкова Г.М., Поддєрьогін А.М., Філімоненко О.С., крім поточного та капітального, виділяють ще й середній ремонт.

Плотницька С.І. [12] у своїй праці «Ремонт основних фондів» розглядала ремонти будівель (рис. 2) та їх комплексів та зазначила, що поточний ремонт можна поділити на поточний профілактичний ремонт (ППР), який запланований заздалегідь за часом виконання, обсягам і вартості, та поточний непередбачений ремонт (ПНР), який виявляється в процесі експлуатації й виконується, як правило, в терміновому порядку. Також, вона виділяє такий вид ремонту, як аварійний ремонт, який призначений для ліквідації наслідків раптових аварій, ушкоджень конструкцій й елементів, викликаних стихійними лихами, екстремальними умовами й ситуаціями.

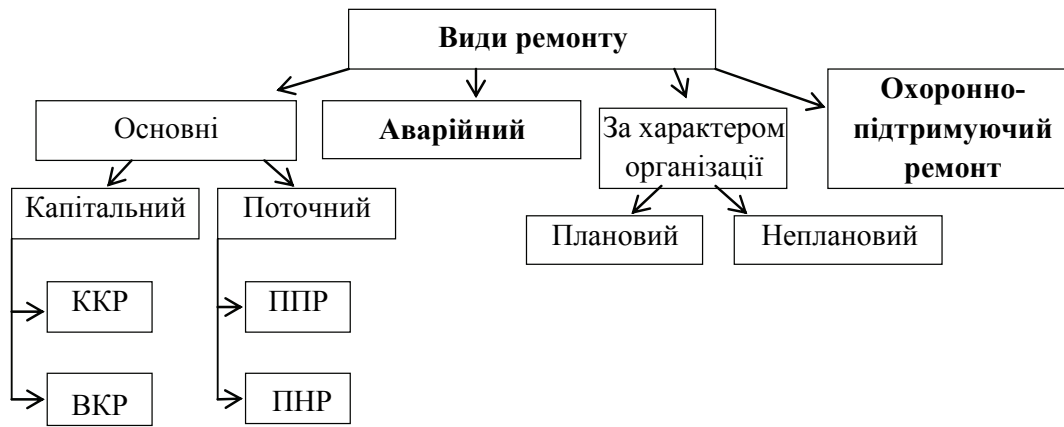

Рис. 2. Класифікація видів ремонту за Плотницькою С.І. [12]

Вирізняється дана класифікація і наявністю охоронно-підтримуючого ремонту, який здійснюють, як правило, в старих будинках, які найближчий час не можуть бути знесені. Також автор поділяє капітальний ремонт на комплексний капітальний ремонт (ККР), який проходить в усій будівлі в цілому або в її окремих секціях, та при якому усувається фізичний і моральний знос, тобто передбачається одночасне відновлення зношених конструктивних елементів, інженерного обладнання та підвищення рівня благоустрою будівлі в цілому та вибіркового капітальний ремонт (ВКР), який має відношення до окремих конструктивних елементів будівлі або її інженерного обладнання, при якому усувається фізичний знос. При цьому здійснюють ремонт, заміну чи підсилення конструкцій та обладнання, несправність яких може погіршити стан сусідніх конструкцій і привести до їх руйнування. Плотницька С.І. вирізняє види ремонту за характером організації, а саме плановий і неплановий. Система планово-попереджувального ремонту будівель (ППР) – це комплекс взаємозв'язаних організаційних і технічних заходів з проведення поточного і капітального ремонтів житлових і громадських будівель з регламентованою послідовністю та періодичністю, які направлені на забезпечення, підтримку і покращення їх експлуатаційних показників протягом всього нормативного строку служби. Критерієм якості цих ремонтів є зниження розміру фізичного зносу, підвищення рівня благоустрою, скорочення паливно-енергетичних та інших ресурсів на утримання і експлуатацію.

Дослідження вчених охоплювали різні види ремонтів, основні з яких наведені в табл. 2.

Доцільно відмітити, що серед наведених вище вчених немає єдності у виділенні критерію поділу ремонту на поточний, середній і капітальний, як за метою його здійснення, так і за періодичністю. З таблиці видно, що найбільш типовою класифікацією є поділ ремонту на поточний та капітальний.

Зокрема, Покропивний С. [10, с. 111] вважає призначенням поточного ремонту «збереження засобів праці у придатному для продуктивного використання стані проведенням регулярних ремонтно-профілактичних операцій з метою усунення дрібних

неполадок і запобігання прогресуючому фізичному спрацюванню». А от метою капітального ремонту є «максимально можливе відновлення первісних техніко-експлуатаційних параметрів засобів праці». Періодичність капітального ремонту повинна складати, як вважає автор, один раз на кілька років, але в той же час не вказує, які саме роботи необхідно проводити під час поточних або капітальних ремонтів.

Такої ж думки щодо терміну дотримується Семенихін В. В. [24, с. 100], а також зауважує, що при капітальному ремонті відбувається заміна зношених частин та механізмів новими. Більш повним визначенням капітального ремонту слід вважати таке, що подає Русакова Е. А. [23, с. 69], так як вказують на необхідність повного розбирання об'єкта, що підлягає ремонту, а також не тільки заміну, а й відновлення конструктивних елементів засобів праці: «Капітальним ремонтом машин, обладнання, транспортних засобів вважається такий вид ремонту, при якому проводиться повне розбирання агрегату, заміна чи відновлення його деталей та вузлів». Аніщенко А. В. [13, с. 15] подає ще одну ознаку капітального ремонту: «Капітальний ремонт передбачає повну заміну всіх зношених та несправних конструкцій і деталей».

Необхідно вказати, що науковці, які виділяють у класифікації ремонтів середній ремонт, ставляться до даного поняття досить неоднозначно. Так, Юровський Б.С. [26, с. 106] виділяє середній ремонт як окремий вид із проведенням не частіше одного разу на рік, визначаючи такий зміст робіт: «Виконання важливих робіт, заміна значного числа деталей та вузлів, у тому числі основних». Такий підхід можна бачити і в працях Бандурки О.М. та Парашутіної Н.В.

Окремо слід виділити думки науковців, які не виділяли взагалі поточного або капітального ремонту. Так, німецький вчений Шмаленбах Є. вважав, що витрати на ремонт необхідно відносити до збільшення вартості майна, що ремонтується, або до зменшення його зносу. Таким чином, Шмаленбах Є. розглядав всі ремонти як капітальні.

Таблиця 2.

Класифікація ремонтів у працях науковців

[Джерело: власне розроблення]

Види ремонтів	Автори															Всього
	Аніщенко А.В. [13, с.15-16]	Бандурка О.М. [14, с.183-185]	Верещагін С.А. [15, с.268-269]	Каледін В.Є. [16, с.16-18]	Кальмес А. [17, с.99]	Карпова Т.П. [18, с.69]	Луговий В.А. [19, с.245]	Парашутіна Н.В. [20, с.193-194]	Пирогов К.М. [21]	Покропивний С.Ф. [10, с.109]	Пушкар М.С. [22, с.169-170]	Русакова Е.А. [23, с.68-70]	Семеніхін В.В. [24, с.99-100]	Шмаленбах Е. [25, с.62]	Юровський Б.С. [26, с.131]	
Малий				+		+										2
Поточний	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+			+	13
Середній	+	+	+	+		+		+	+			+	+		+	10
Капітальний	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	14
Підйомний	+															1
Відновлювальний										+						1
Плановий						+		+	+		+					4
Позаплановий						+		+	+		+					4
Ремонт власних необоротних активів							+						+			2
Ремонт орендованих необоротних активів							+						+			2
Усього виділених ознак	4	3	3	4	1	5	4	5	5	3	4	3	5	1	3	53

Вчений Бандурка О.М. [14, с.183-185] у своєму підручнику «Фінансова діяльність підприємства» дає визначення даним видам ремонту, які прив'язані до частоти їх виконання. Так, він відзначає, що поточний ремонт здійснюється, як правило, один раз на рік для підтримання в належному стані машин, устаткування, будівель і споруд. В ході ремонту замінюються лише швидкозношувані деталі машин та устаткування, ліквідуються незначні дефекти й неполадки. Поточний ремонт будинків виробничого та невиробничого призначення передбачає роботи по ліквідації невеликих ушкоджень, профілактичні заходи проти передчасного зносу. Середній ремонт він визначає, як ремонт устаткування періодичністю понад один рік, коли замінюються зношені базові, а також інші крупні вузли, конструкції без повного розбирання об'єкта, що ремонтується. А капітальний ремонт устаткування автор визначає як той, що здійснюється один раз на 2-3 роки, при цьому відбувається повне розбирання об'єкта й заміна всіх зношених деталей і вузлів. Капітальний ремонт будов і споруд передбачає заміну зношених конструкцій і деталей, що поліпшує експлуатаційні показники об'єкта.

Бикова Г. [27, с. 18] зазначає, що поточний ремонт – ремонт, який виконується для забезпечення або відновлення працездатності виробу і полягає у заміні та/або відновленні окремих частин, капітальний ремонт – ремонт, що виконується для відновлення

справності т повного відновлення ресурсного виробу із заміною або відновленням будь-яких частин, у т. ч. базових.

Згідно ст. 4 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [28] бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні ґрунтується на принципах, що в основній частині дублюють принципи обліку за міжнародними стандартами. Ці принципи є важливою складовою методології бухгалтерського обліку та базою для розробки єдиних правил ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. Вони взаємопов'язані та забезпечують виконання бухгалтерським обліком в мікроекономічному середовищі його функцій – інформаційних, контрольних і загальноекономічних. Саме на основі цих принципів ґрунтується і облік основних засобів підприємств. Разом з тим порівняння принципів обліку, що прийняті в національній системі обліку та за Міжнародними стандартами фінансової звітності, свідчить, що застосування міжнародних принципів обліку до вітчизняних вимог обліку основних засобів вимагає певної їх адаптації з урахуванням економічних умов господарювання, в яких діють вітчизняні підприємства. На рис. 3 адаптовано головні вимоги обліку основних засобів до основоположних принципів бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами.

Рис. 3. Характеристика принципів бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних з ремонтом та модернізацією основних засобів [власне розроблення]

Проведений аналіз принципів та завдань обліку основних засобів дає привід говорити, що загальновизнані у міжнародній практиці принципи бухгалтерського обліку в цілому знайшли своє відображення у прийнятих в Україні національних стандартах бухгалтерського обліку.

Проте, практичне застосування задекларованих принципів обліку вимагає суттєвих доопрацювань та доповнень в напрямку пристосування до конкретних умов господарювання та облікової практики. Уточнення завдань та пристосування міжнародних принципів бухгалтерського обліку основних засобів забезпечить теоретичне підґрунтя розробки методичних рекомендацій щодо розробки системи бухгалтерського обліку основних засобів, базованої на міжнародних засадах.

Даючи характеристику основним підходам до обліку витрат на ремонт та інші поліпшення за

сучасних умов, доцільним стає дослідження еволюції розвитку бухгалтерського обліку цих витрат (табл. 3).

Підходи до обліку витрат на ремонт основних засобів не були однозначними і постійно змінювалися внаслідок змін, які відбувалися у правовому та економічному середовищі. Таким чином, зазначені підходи до обліку витрат на ремонт мали значний вплив на формування облікової інформації про основні засоби підприємства, його витрати, а в кінцевому результаті і на прибуток підприємства звітного періоду.

Порядок відображення в обліку витрат на ремонт та інше поліпшення основних засобів залежить від багатьох моментів, в тому числі від того, приводять роботи до збільшення майбутніх економічних вигід чи ні. На рис. 4 наведена схема обліку витрат на роботи, що не приводять до збільшення майбутніх економічних вигід.

Таблиця 3

Етапи розвитку бухгалтерського обліку витрат на ремонт основних засобів [2]

Період	Особливості обліку витрат на ремонт
1	2
до 1985 р.	витрати на капітальний ремонт підлягали капіталізації, таким чином вони збільшували вартість основних засобів
1985-1991 рр.	витрати на капітальний ремонт покривалися за рахунок амортизаційного фонду, який став джерелом для його проведення. Слід зауважити, що сума зносу основних засобів при цьому не зменшувалася

Продовження таблиці 3

1	2
1991-1992 рр.	витрати на закінчений капітальний ремонт списувались за рахунок коштів ремонтного фонду
1993-1994 рр.	витрати на капітальний ремонт основних засобів списувались на витрати виробництва (витрати обігу)
з 1 січня 1995 року до 1 липня 1997 року	витрати по закінченому капітальному ремонту основних засобів відносились на збільшення первісної вартості основних засобів
з липня 1997 року до 1 липня 2004 року	витрати по закінченому капітальному ремонту основних засобів відносяться до витрат на поліпшення основних засобів, обліковуються і списуються в залежності від використання ліміту (5 % сукупної балансової вартості основних засобів на початок року) на валові витрати підприємства або на первісну (балансову) вартість основних засобів
Липень 2004 р. – 2011 р.	платники податку мають право протягом звітного періоду віднести до валових витрат будь-які витрати, пов'язані з поліпшенням основних засобів, що підлягають амортизації, у сумі, що не перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів станом на початок такого звітного періоду
з 1 квітня 2011 р.	сума витрат, що пов'язана з ремонтом та поліпшенням об'єктів необоротних активів, у розмірі, що не перевищує 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів на початок звітного року, відноситься до витрат того звітного податкового періоду, в якому такі ремонт та поліпшення були здійснені
З 1 січня 2015 р.	<p>згідно з п. 15 П(С)БО 7, витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта ОЗ в робочому стані (проведення технічного огляду, нагляду, обслуговування, ремонту тощо), та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, включаються до складу витрат. На противагу цього, відповідно до п. 14 П(С)БО 7, первісна вартість ОЗ збільшується на суму витрат, пов'язаних з поліпшенням об'єкта, що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод, первісно очікуваних від його використання. Отже, облік витрат на ремонт і поліпшення основних засобів для цілей оподаткування повністю відповідає даним бухгалтерського обліку. Єдина відмінність полягає у тому, що згідно ПКУ невиробничі основні засоби не амортизуються, відповідно вартість їх поліпшень не потрапить до амортизації, і буде сформована відповідна різниця (стосується лише платників, для яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків) за останній рік перевищує 20 млн. грн. (пп. 134.1.1 ПКУ).</p> <p>Обираючи відповідну позицію: чи є ремонт поліпшенням, підприємство виходить з того, як воно бажає використовувати об'єкт основних засобів у подальшому.</p> <p>Віднесення ремонтів до складу витрат потребує лише одного критерію – здійснення їх для підтримання об'єкта ОЗ в робочому стані. Ніяких узгоджень із балансовою вартістю об'єкта чи всіх ОЗ для цілей оподаткування податком на прибуток – з 01.01.2015 року не здійснюється.</p> <p>Якщо вирішено, що відповідний ремонт здійснено для підтримання об'єкта ОЗ в робочому стані, воно відображає вартість проведеного ремонту в складі витрат. Для цього використовується відповідний рахунок обліку, залежно від центру витрат. Тобто витрати на ремонт виробничих ОЗ мають обліковуватися за дебетом рахунків синтетичного обліку 23, 91. Так, згідно з п. 15.4 ПСБО 16, витрати на ремонт ОЗ загальновиробничого призначення належать до складу загальновиробничих витрат.</p>
	Щодо витрат на ремонт ОЗ виробничого призначення, що вони теоретично можуть відноситися і на рахунок 23 як прямі витрати, водночас це не завжди економічно доцільно. В багатьох випадках може бути доцільно визначати витрати на ремонт ОЗ як загальновиробничі витрати (рахунок 91), і в подальшому розподіляти їх на виробництво продукції (Дт 23 Кт 91). Якщо ж вартість ремонту, пов'язаного з підтриманням об'єкта ОЗ в робочому стані, є значною, і може суттєво вплинути на визначення виробничої собівартості продукції, підприємство може розцінювати такі витрати як наднормативні виробничі витрати, і відносити їх у період виникнення до складу собівартості реалізованої (саме реалізованої, а не виробленої) продукції на підставі п. 11 ПСБО 16. Це оформлюється проведенням Дт 90 Кт 91.

Продовження таблиці 3

1	2
	<p>Відповідно до пп. 18, 19 П(С)БО 16, витрати на ремонт ОЗ загальногосподарського призначення – це адміністративні витрати, а на ремонт ОЗ, пов'язаних зі збутом – витрати на збут (відповідно, це дебет рахунків 92, 93). За кредитом відповідних рахунків відображаються витрати запасних частин та матеріалів (рахунок 20, субрахунки 201, 207), нарахована зарплата працівникам ремонтних підрозділів (рахунки 66, 65), послуги сторонніх організацій (рахунки 63, 68).</p> <p>Якщо має місце поліпшення ОЗ, відповідні суми накопичуються за дебетом рахунку синтетичного обліку 15, та вводяться в експлуатацію проведенням Дт 10 Кт 15.</p> <p>Отже, виходячи з економічного змісту операції, необхідне попереднє накопичення витрат на рах. 15, і подальша передача їх на рах. 10 при поверненні в експлуатацію після ремонту.</p> <p>Поліпшення відображається в обліку збільшенням вартості конкретного об'єкта ОЗ, жодних окремих спеціальних об'єктів ОЗ (на зразок «ремонт будівлі», «капремонт двигуна») для обліку поліпшень не створюється.</p> <p>Щодо орендованих основних засобів, то відповідно до п. 146.1 Податкового кодексу України до складу вартості основних засобів, яка амортизувалася, включалася вартість ремонтів і поліпшень орендованих основних засобів.</p> <p>Облік поліпшень орендованого майна здійснюється згідно з п. 8 П(С)БО 14 «Оренда»: витрати орендаря на поліпшення об'єкта операційної оренди (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що призводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються орендарем як капітальні інвестиції у створення (будівництво) інших необоротних матеріальних активів на субрахунку синтетичного обліку 117 «Інші необоротні матеріальні активи». Витрати ж на підтримання об'єкта в робочому стані, якщо згідно з договором оренди вони покладаються на орендаря, включаються до складу його витрат.</p>
3 1 січня 2017 р.	<p>Проведення ремонтів, які підтримують основний засіб в робочому стані і не призводять до збільшення майбутніх економічних вигод, передбачає виконання робіт з виправлення або часткової заміни окремих деталей об'єктів ОЗ, для підтримання їх у робочому стані. Отже, витрати на нього не включають до вартості основного засобу (не капіталізують), а відносять на витрати періоду (Дт 91, 92, 93, 94 залежно від сфери використання). Він може здійснюватися як власними силами, так і підрядником. При підрядному способі проведення такого ремонту укладається договір із підрядником. При цьому розрахунки за виконані роботи проводяться на рахунках, що виписуються на підставі актів приймання виконаних робіт. Дт 92 Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – на суму без ПДВ і Дт 641 «Розрахунки з бюджетом» Кт 685 – на суму ПДВ.</p> <p>При проведенні ремонтів, що призводять до збільшення вигод, які підприємство спочатку планувало отримати від використання ОЗ на підприємстві, провадиться заміна зношених конструкцій і деталей, їхнє оновлення (модернізація, дообладнання, модифікація, добудова, реконструкція). Тому їх вартість збільшує первісну вартість ОЗ (Дт 15) і в обліку відображається так:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дт 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» Кт 685 – відображено вартість ремонту без ПДВ;
	<ul style="list-style-type: none"> – Дт 641 Кт 685 – на суму ПДВ. <p>При здійсненні ремонтів власними силами формуються проведення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Дт 152 Кт 20, 22 ... – витрачено матеріали на ремонт; – Дт 152 Кт 661 – нараховано зарплату працівникам, зайнятим ремонтом; – Дт 152 Кт 65 – відображено нарахований єдиний соціальний внесок. <p>3 1 січня 2017 р. не підлягають амортизації та проводитимуться за рахунок відповідних джерел фінансування активи, що не підлягають амортизації відповідно до П(С)БО або МСФЗ, а також витрати на ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невиробничих ОЗ.</p>

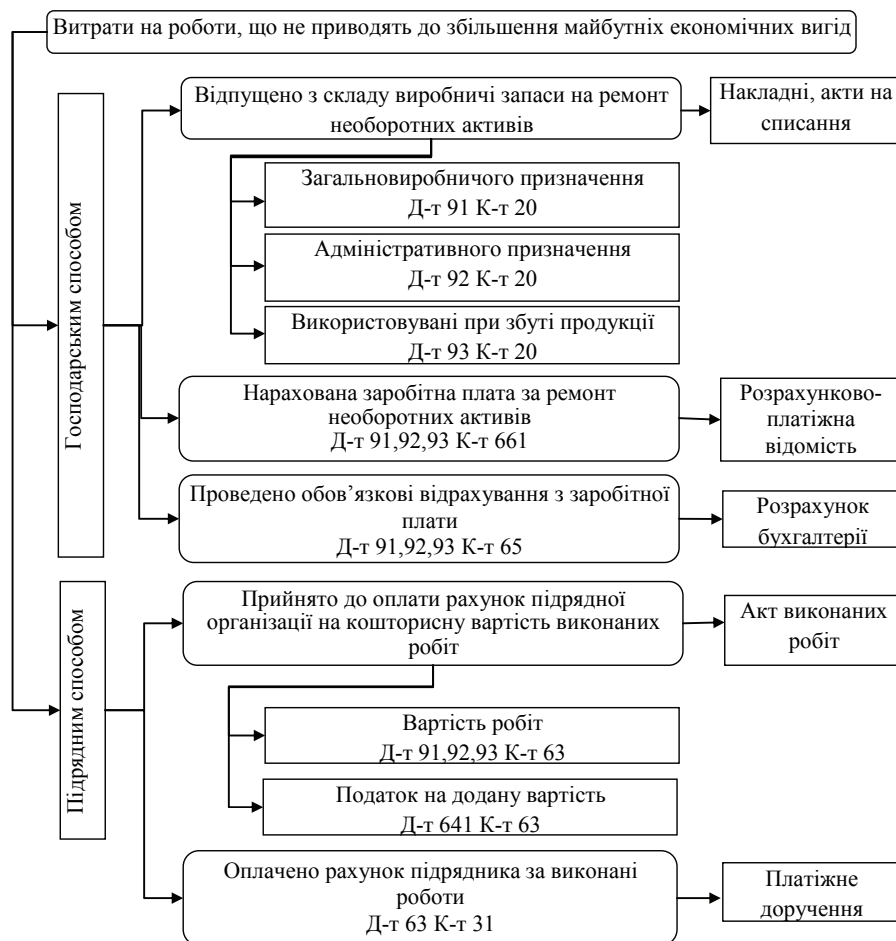

Рис. 4. Відображення витрат на ремонт в бухгалтерському обліку [власне розроблення]

Порядок обліку витрат на ремонтні роботи залежить від використовуваного на підприємстві підходу щодо їх проведення, котрий повинний бути закріплений в Наказі про облікову політику. Виокремимо наступні способи відображення витрат на ремонт основних засобів у бухгалтерському обліку:

- віднесення витрат на ремонт на поточні витрат. Їх сума незалежно від складності та об’єму ремонтних робіт відображається безпосередньо на рахунка обліку виробничих витрат чи витрат обігу, якщо організація у відповідності зі своєю обліковою політикою не створює резерву майбутніх витрат на ремонт необоротних активів (ремонтного фонду) і не відображає витрати по нерівномірно проведеному ремонту в складі витрат майбутніх періодів;

- віднесення витрат на ремонт на витрати майбутніх періодів. При здійсненні значних витрат на ремонт об’єктів необоротних активів в різні звітні періоди виробничі витрати відображаються на рахунках 39 «Витрати майбутніх періодів», з подальшим рівномірним списанням на рахунки обліку виробничих витрат чи витрат обігу протягом строку, визначеного обліковою політикою підприємства;

- віднесення витрат на зменшення резерву на ремонт необоротних активів (ремонтного фонду). Підприємство попередньо створює резерв майбутніх витрат на ремонт основних засобів з подальшим списанням витрат на ремонт за рахунок цього резерву

(ремонтного фонду). В робочому плані рахунків можна створити субрахунок, наприклад 475 «Ремонтний фонд», або аналітичний рахунок до субрахунку 474 «Забезпечення інших витрат і платежів», наприклад 474.1 «Резерв майбутніх витрат по ремонту».

Розглянемо більше детально кожен з цих видів відображення витрат на ремонт. Що стосується першого, то він є класичним підходом до відображення та списання витрат, понесених на ремонтні роботи. Зазначимо лише певні особливості його проведення. Якщо в штаті підприємства передбачена наявність спеціального ремонтного підрозділу, то всі витрати, що відносяться до проведеного ремонту необоротних активів (вартість використаних матеріалів, оплата праці робітників, які здійснюють ремонт, та інші витрати по ремонту, що здійснюється господарським способом), відображається на рахунку 232 «Допоміжні виробництва» з подальшим розподіленням на рахунках обліку витрат в залежності від того, в яких цілях використовується майно, що буде ремонтуватися.

Цей варіант доцільно застосовувати в тих випадках, коли обсяг ремонтних робіт незначний, оскільки пряме включення витрат на окремі види ремонту у складі витрат виробництва не призведе до різкого збільшення собівартості продукції (робіт, послуг). Однак, в періоди виконання крупних ремонтних робіт даний спосіб списання витрат на

ремонтні роботи може суттєво збільшити собівартість продукції в ці періоди у порівнянні з плановою. В таких випадках краще використовувати інші варіанти віднесення витрат на ремонт, що дозволяють в деякій мірі збалансувати собівартість продукції окремих календарних періодів.

Варіант обліку ремонтних робіт з використанням рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» застосовується при проведенні капітального чи «дорогого» поточного ремонту. Базою для використання цього рахунку для відображення витрат на ремонтні роботи є Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р., в якій зазначено, що рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів» призначено для узагальнення інформації щодо здійснених витрат у звітному періоді, які підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах. Якщо витрати на проведення ремонту значні, то при одночасному списанні вони можуть перекрити прибуток звітного періоду, тобто викривити фінансовий результат.

Варто зазначити, що підприємство може ввести субрахунок до рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», наприклад 391 рахунок, на якому будуть накопичуватись лише витрати, понесені на ремонт та модернізацію об'єктів необоротних активів

Визначаючи у своїй обліковій політиці варіант віднесення витрат на капітальний ремонт у складі витрат майбутніх періодів, підприємство повинно також встановити і строк їх списання.

Розподіл витрат майбутніх періодів здійснюється пропорційно між усіма звітними періодами року (хоча за основу можна взяти й інший період, наприклад, час між проведенням двох капітальних ремонтів). Як правило, таким періодом є рік, враховуючи те, що підприємство на протязі кожного року здійснює подібний ремонт. Таким чином, витрати, що потраплять у собівартість кінцевої готової продукції будуть рівні у всіх місяцях і збалансуються витрати діяльності, які формують фінансовий результат і, таким чином, мінімізується можливість отримання нереального збитку у будь-якому зі звітних періодів року.

При списанні з рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» витрат на поточні витрати необхідно чітко визначити, на об'єкт якого призначення були спрямовані ремонтні роботи і віднести їх частину на відповідний рахунок витрат, який буде відповідати за своєю сутністю певному виду діяльності підприємства, на об'єкти якої були направлені роботи з поліпшення або підтримання у робочого стану засобів праці.

Податковим кодексом України (п.14. ст.14) [2] визначено поняття «модернізація», «реконструкція» та «технічне переозброєння», якими слід куруватися з метою оподаткування. Проте чіткого визначення поняття «ремонт» в Податковому кодексі немає. В нормативних документах з бухгалтерського обліку поняття «ремонт», «модернізація» та «реконструкція» об'єктів також не визначені (табл. 4).

Аналіз критеріїв табл. 4 підтверджує необхідність різного порядку обліку витрат на відновлення об'єктів основних засобів. Витрати на ремонт, в тому числі й капітальний, включають до складу витрат періоду, в якому вони були здійснені. Витрати на підтримання об'єкта в робочому стані та його відновлення способом експлуатаційного й технічного обслуговування та поточних і капітальних ремонтів не збільшують первісну вартість об'єкта основних засобів, а їх облік ведеться згідно з П(С)БО 16 «Витрати» [29], затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 р. № 318. Витрати на відновлювальні роботи, які призводять до збільшення економічних вигод від очікуваного використання об'єктів, обліковуються в складі капітальних вкладень з наступним віднесенням на збільшення первісної вартості основних засобів.

Рішення про характер і ознаки здійснюваних підприємством робіт, тобто чи спрямовані вони на підвищення техніко-економічних можливостей (модернізація, модифікація, добудова, реконструкція) об'єкта, що приведе в майбутньому до збільшення економічних вигод, чи здійснюються вони для підтримання об'єкта в придатному для використання стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання, приймається керівником підприємства з урахуванням результатів аналізу існуючої ситуації та суттєвості таких витрат (п. 29 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджених наказом Мінфіну від 30.09.2003 р. № 561 [30]).

Платники податку з малими річними доходами (до 20 млн грн.) відображають в обліку витрати на ремонтні основних засобів відповідно до вимог П(С)БО 7 «Основні засоби» [31]. Платники податку з великими доходами також керуються правилами бухгалтерського обліку за винятком фактично одного обмеження: не підлягають амортизації та проводяться за рахунок відповідних джерел фінансування витрати на придбання/самостійне виготовлення та ремонт, а також на реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення неvirобничих основних засобів (пп. 138.3.2 ПКУ [2]).

Доцільним є відображення в бухгалтерському обліку витрат на ремонт з погляду не лише на його вид (поточний чи капітальний), а й на розмір вартості цього ремонту. Така вартісна межа повинна закріплюватися у Положенні про облікову політику підприємства. Адже, навіть усунення незначних пошкоджень шляхом заміни деталей може вплинути на фінансовий результат періоду, у якому воно здійснювалося. Тому кожному підприємству необхідно, з огляду на свій фінансово-господарський стан і особливості діяльності, встановити межу істотності розміру витрат на ремонт. Якщо собівартість ремонтних робіт буде менше встановленого критерію, то всю суму можна відразу віднести на витрати діяльності; якщо ж більше – то розподілити рівними частинами між суміжними періодами.

Таблиця 4.

Критерії класифікації основних видів робіт з відновлення основних засобів* [запропоновано автором]

Критерій	Реконструкція	Модернізація	Технічне переозброєння	Добудова, дообладнання	Ремонт
1. Мета проведених робіт	Удосконалення виробництва, збільшення виробничих потужностей, покращення якості продукції	Зміна технологічного призначення основних засобів, надання їм нових якостей	Покращення техніко-економічних показників основних засобів на основі використання передової техніки та технології	Розширення окремих будівель і споруд, технічне переобладнання інших об'єктів	Підтримання основних засобів у робочому, справному стані і працездатності
2. Характер проведених робіт	Зміна техніко-економічних показників основних засобів, покращення початкових показників функціонування основних засобів, покращення якості інженерно-технічного забезпечення, зміна технології				Техніко-економічні показники основних засобів не змінюються, частково відшкодовується знос
3. Зміст проведених робіт	Заміна зношених конструкцій і деталей на більш стійкі та економічні конструкції	Заміна деталей і конструкцій основних засобів, що змінює їх функціональні властивості	Механізація, автоматизація виробництва, заміна морально застарілого та фізично зношеного обладнання на нове, більш продуктивне	Розширення наявних площ, виробничих потужностей, збільшення вигод від використання	Відновлення зношених конструкцій об'єктів основних засобів, виправлення та часткова заміна окремих деталей об'єктів основних засобів
4. Порядок визнання витрат	Витрати включаються до первісної вартості об'єктів основних засобів та відшкодовуються шляхом нарахування амортизації.				Витрати визнаються у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені

ВИСНОВКИ

1. Існуючі підходи до обліку витрат на ремонт основних засобів не є однозначними і постійно змінюються внаслідок процесів, які відбувалися у правовому та економічному середовищі України. Це має значний вплив на формування облікової інформації про основні засоби суб'єкта господарювання, його витрати, а в кінцевому результаті і на прибуток підприємства звітного періоду.

2. Рахуємо за доцільно відображати в бухгалтерському обліку витрати на ремонт, керуючись не від виду ремонту – поточного чи капітального, а від його вартості. Адже, навіть усунення незначних пошкоджень шляхом заміни деталей може вплинути на фінансовий результат періоду, у якому воно здійснювалося, що спотворює інформацію про результати діяльності підприємства. Забезпечення на покриття витрат з капітального ремонту слід створювати на спеціальному субрахунку «Забезпечення на покриття витрат з капітального ремонту» до рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» шляхом щомісячних відрахувань.

Список використаних джерел

1. За даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

2. Податковий кодекс України: станом на 01.04.2017 р. №2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755%E0-17>.

3. Южакова С.Н. Большая энциклопедия: Словарь общедоступных сведений по всем сферам знания Пуль по Саль / С.Н. Южакова. – СПб.: Библиографический институт (МЕИЕР) в Лейпциге и Вене, книгоиздательское общество “Просвещение”, 1904. – 794 с.

4. Азизян К.С. Бухгалтерский словарь / К.С. Азизян. – [2-е изд., доп.] – М: Финансы и статистика, 1996. – 208 с.

5. Антонов О.К. Українська радянська енциклопедія / О.К. Антонов / Головна редакція УРЕ, 1983. – 572 с.

6. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства [підручник] / М.Я. Коробов, П.І. Орлов, 1998. – 312 с.

7. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку. Підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів / за редакцією проф. Ф.Ф. Бутинця. – 3-вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2002 – 592 с.

8. Бикова Г. Автомобілі: технічне обслуговування чи ремонт? / Г. Бикова. – Дебет-Кредит. – 2013. – № 39. – с. 63.

9. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль – Т. 4 Р-У. – М.: Русский язык, 1980. – 683 с.
10. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства / С.Ф. Покропивний // Підручник Издательство: КНЕУ, – 1999. – 224 с.
11. Ефимов А.Н. Экономическая энциклопедия. Промышленность и строительство / А.Н. Ефимов. – Т. 2 – М.: Советская энциклопедия Н-СЕБ, 1964. – 963 с.
12. Плотницька С.І. Ремонт основних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lection.com.ua/managment/remosfd/klasifikat-siya-remontiv-i-periodichnist-yih-provedennya>
13. Анищенко А.В. Основные средства: расходы на ремонт / Анищенко А.В. –Налогинфо–2005 г. – 156 стр
14. Бандурка О.М., Тищенко М. Податкове право. Навчальний посібник Банківська енциклопедія / За ред. А.М. Мороза. – Київ, 1993. – 328 с.
15. Верещагін С.А. Основні засоби: бухгалтерський та податковий облік./ С.А. Верещагін, С.Б. Сазонта – М.: Інформцентр ХХІ століття, 2005. 288 с.
16. Каледін В.С. Облік у бюджетних установах: навч. посібник – 2004 – 318 с.
17. Кальмес А. Фабричная бухгалтерия (ретроспективное издание) / А. Кальмес – М.: МАКИЗ, 2006 г.
18. Карпова Т.П. Управленческий учет, 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юнити-Дана, 2004. – 351 с.
19. Луговой В.А. Облік основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових інвестицій / В.А. Луговой – М.: АТ “Інкосаудіт”, 1995. – 153 с.
20. Парашутина Н.В. Бухгалтерский учёт на промышленных предприятиях / Н.В. Парашутина, С.И. Селезнева – 4-е изд., перераб. – М.: Статистика, 1974. – 416 с.
21. Пирогов К.М., Темнова Н.К., Гуськова И.В. Основы организации бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/154801/>
22. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник / М.С. Пушкар. – 2003. – 213 с.
23. Русакова Е.А. (консультант Институт апрофессиональных бухгалтеров). Об учете основных средств [Текст] / Е.А. Русакова // Налоговый вестник. – 2004. – № 12. – С. 105-110.
24. Семенихин В.В. “Налог на прибыль организаций” / В.В. Семенихин “ГроссМедиа”: РОСБУХ, 2009 г.
25. Шмаленбах Э. Амортизация / Э. Шмаленбах // Финансы и бизнес. – 2010. – № 3. – 271 с.
26. Юровский Б.С. Основные средства: налоговый и бухгалтерский учет: Справ.-метод. пособие. / Юровский Б.С. – Х., 2009. – 290 с.
27. Бикова Г. Автомобілі: технічне обслуговування чи ремонт? / Г. Бикова. – Дебет-Кредит. – 2013. – № 39. – с. 63.
28. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-ХІV [Електронний ресурс]: «Законодавство України» / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
29. П(С)БО 16 «Витрати»: затв. Наказом Мінфін України № 92 від 31.12. 1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
30. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів, затверджені наказом Мінфіну від 30.09.2003 р. № 561. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buhgalter.com.ua/zakonodavstvo/metod-recomendacii-buhobliku-subjektiv-derjavnogo-sektoru/metodichni-rekomendatsiyi-z-bo-osnovnih-zasobiv/>
31. П(С)БО 7 «Основні засоби»: затв. Наказом Мінфіну України № 92 від 27.04. 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>

КОСТАКОВАЛіна Дмитрівна
linakostakova@gmail.com

УДК 339.37(477)

**РОЗДРІБНИЙ ТОВАРООБОРОТ
УКРАЇНИ ТА ЙОГО ТЕНДЕНЦІЇ****RETAIL TRADE TURNOVER OF
UKRAINE AND YOGO TRENDS***старший викладач кафедри
підприємництва і торгівлі,
Донецький національний
університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-
Барановського***ВОЛОВИК**Валентина Миколаївна
valya.volovik.89@mail.ru*студент, Донецький
національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-
Барановського*

У статті досліджено тенденції розвитку роздрібного товарообороту в Україні за основними товарними групами та визначені проблеми щодо купівельної спроможності населення.

В статье исследованы тенденции развития розничного товарооборота в Украине по основным товарным группам и определены проблемы относительно покупательной способности населения.

In the article the tendencies of retail trade development in Ukraine for major commodity groups are studied and the problems concerning the purchasing power of the population are identified.

Ключові слова: *товарооборот, тенденції, товарні групи, аналіз, купівельна спроможність*

Ключевые слова: *товарооборот, тенденции, товарные группы, анализ, покупательная способность*

Keywords: *turnover, trends, commodity groups, analysis, purchasing power*

ВСТУП

Традиційно торгівля посідає одне з провідних місць в усіх економіках світу. Роздрібна ж торгівля виконує особливо важливу роль у суспільному житті населення, забезпечуючи його необхідними благами з метою задоволення потреб у продуктах харчування, одязі, взутті тощо. В розвинутих країнах світу, з високим рівнем купівельної спроможності, населення в основному витрачає свої доходи на придбання непродовольчих товарів. Щодо тенденцій розвитку роздрібно торгівлі в Україні, то за умов невинно зростаючих обсягів роздрібного товарообороту структура обігу як продовольчих, так і непродовольчих товарів зміщується в бік товарів першої необхідності [3].

Теоретичні підходи щодо сутності роздрібного товарообороту та тенденцій його розвитку досліджувалися у колі, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок в межах даної проблематики зробили такі автори, як О.І. Амош, В.П. Антонюк, В.В. Апопій, Н.О. Афендікова, В.М. Гейц, І.Ф. Гнибіденко, Н.О. Голошубова, П.Г. Гончаров, Ю.Е. Губеня, І.П. Міщук, О.Ф. Новікова, О.В. Памбухчійнц, В.М. Платонов та ін. [2, 3].

Але, останнім часом, в нашій країні з'явилася нова проблема, яка є предметом підвищеної уваги в нашому суспільстві. Це насамперед військові дії на Сході країни, що продовжують загострювати внутрішню політичну ситуацію та як похідну – економічну і соціальну. Тому оцінку роздрібного товарообороту необхідно проводити з врахуванням саме цієї проблеми.

МЕТА РОБОТИ полягає у наданні оцінки поточного стану роздрібного товарообороту з врахуванням тенденцій, що обумовлені проблемами у світі останніх подій в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методами дослідження в роботі виступають такі як порівняння, узагальнення, абстракції, економічного аналізу, літературного пошуку тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Державна служба статистики України, відповідно до «Інструкції про облік роздрібного товарообігу і товарних запасів», затвердженої наказом Міністерства статистики України від 28.12.1996 р. №389, під терміном «роздрібний товарооборот» розуміє виручку від продажу безпосередньо населенню споживчих товарів для особистого споживання як за готівку, так і за розрахункові чеки установ банків, через організований споживчий ринок, тобто спеціально організовану торгову мережу (магазини, аптеки, палатки, кіоски, автозаправочні станції, їдальні, кафе, ресторани тощо) усіма діючими підприємствами, незалежно від відомчої підпорядкованості, форм власності та господарювання, а також виручка, одержана через касу неторгових підприємств, організацій, установ від продажу безпосередньо населенню товарів власного виготовлення, закуплених на стороні або одержаних по бартеру (вважається як продаж поза торговою мережею) [1].

З метою визначення тенденцій розвитку роздрібного товарообороту, поведемо його аналіз за основними товарними групами (табл. 1)

Таблиця 1

Аналіз товарообороту в Україні за основними товарними групами за період 2013-2015 рр., млд. грн.

Товарооборот за основними товарними групами	Роки			Темп росту за роками, %		
	2013	2014	2015	2014/2013	2015/2014	2015/2013
Роздрібна торгівля в спеціалізованих магазинах продовольчими товарами, у тому числі:	1516695,2	1364430,9	1951776,9	89,1	143,04	128,68
- роздрібна торгівля фруктами та овочами	148973,3	90444,6	98884,8	60,71	109,33	66,38
- роздрібна торгівля м'ясом і м'ясними продуктами	608887,3	371809,3	345970,4	61,1	93,05	56,82
- роздрібна торгівля рибою, ракоподібними та моллюсками	262370,9	365290,0	419764,5	139,22	114,91	159,1
- роздрібна торгівля хлібобулочними, борошняними та цукро-вими кондитерськими виробами	496463,7	536887,0	1087157,2	108,14	202,49	218,1
Роздрібна торгівля непродовольчими товарами, у тому числі:	23511802,6	29363602,8	30816163,4	124,8	104,1	131,06
- роздрібна торгівля текстильними товарами	91136,5	68515,8	101299,4	75,17	147,84	111,2
- роздрібна торгівля одягом	7584314,7	7810783,7	9238550,9	102,1	118,1	121,8
- роздрібна торгівля взуттям та шкіряними виробами	4118371,8	3654895,1	3539479,6	88,74	96,84	85,9
- роздрібна торгівля меблями, освітлювальним приладдям та іншими товарами для дому	619200,5	567179,5	323045,9	91,59	56,1	52,2
- роздрібна торгівля електроапаратурою побутового призначення	11098779	17262228	17613787	155,53	102,1	158,7
Всього товарооборот за основними товарними групами	25028497,8	30728033,7	32767940,3	122,77	106,6	130,1

Отже, за даними табл. 1 можна простежити наступну динаміку:

- загалом товарооборот в Україні за період 2013-2015рр. зріс на 130,1%, та склав у 2015 році 32767940,3 млд. грн.

- роздрібна торгівля в спеціалізованих магазинах продовольчими товарами в цілому зросла на 128,68 %, та на кінець 2015 року виручка від реалізації продовольчих товарів склала 1951776,9 млд. грн. Але по окремим товарним групами в розрізі продуктів харчування таких як фрукти та овочі, м'ясо та м'ясні продукти, спостерігається значний спад товарообороту, що пов'язано з підвищенням цін. Протилежна тенденція простежується за роздрібною торгівлею рибою, ракоподібними та моллюсками, де обсяги продажу за аналогічний період значно зросли, так темп росту у 2015 році до 2013 року склав 159,1%. Роздрібна торгівля хлібобулочними, борошняними та цукровими кондитерськими виробами теж поживалася. Темп росту за даною товарною групою у 2015 році до 2013 склав 218,1%. Основною причиною таких змін є низька купівельна спроможність населення. В наслідок чого, населення починає заміщувати споживання якісних продуктів на продукти харчування за більш сприятливими цінами.

Спостерігаючи за змінами роздрібною торгівлі непродовольчими товарами, можна відмітити, що загалом тенденція є позитивною. Темп росту за

даною позицією у 2015 році до 2013 становить 131,06%. Але аналізуючи такі товарні групи, як роздрібна торгівля взуттям та шкіряними виробами, роздрібна торгівля меблями, освітлювальним приладдям та іншими товарами для дому, спостерігається досить помітний спад продажів у межах аналізованого періоду (темпи росту 85,9% та 52,2% відповідно).

Зважаючи на динаміку таких змін, варто провести аналіз індексів споживчих цін (ІСЦ) та індексів цін виробників (ІЦВ) за період 2013-2015рр.

Дані ІСЦ дають змогу проаналізувати:

- зміну вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді;

- характер інфляційних процесів що відбуваються в економіці країни;

Дані ІЦВ дають змогу проаналізувати:

- зміни цін у часі у сфері промислового виробництва;

- дозволяє відслідковувати та визначати тенденції змін цін як за видами економічної діяльності, так і в виробництві конкретної продукції;

- прогнозувати процеси ціноутворення у промисловості.

Дані щодо ІСЦ та ІЦВ за період 2013-2015 рр. наведені у табл. 2, а наочно їх динаміку можна простежити за рис. 1.

Таблиця 2

Індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції за 2013-2015 рр. (до попереднього року, %).

Показники	2013 рік	2014 рік	2015 рік
Індекс споживчих цін	99,8	112,1	148,7
Індекс цін виробників	99,9	117,1	136,0

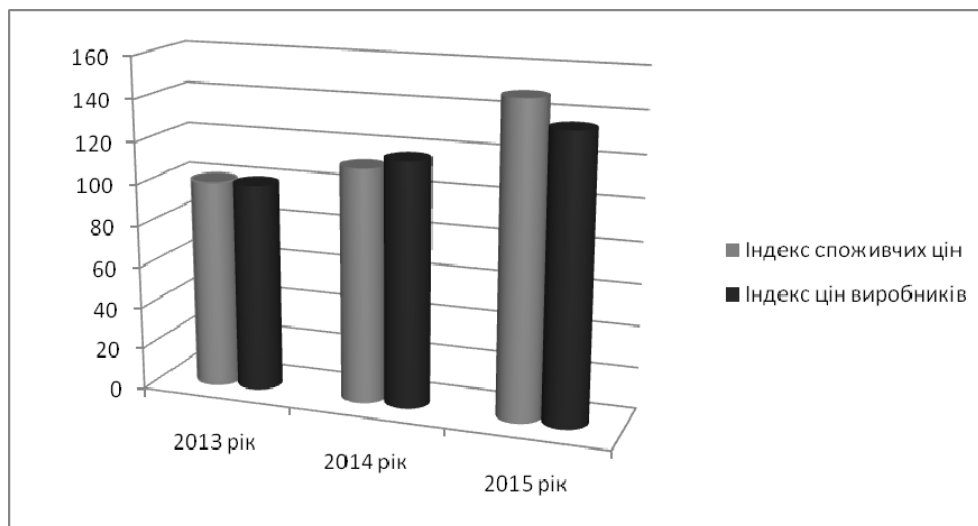

Рис. 1. Індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції [1]

За даними табл. 2 та рис. 1 спостерігається значна зміна індексів споживчих і виробничих цін. Причому ці зміни є негативними. Отже, можна впевнено констатувати, що рівень інфляції в країні у 2014 та у 2015 рр. значно виріс в порівнянні до базового 2013 р.

ВИСНОВКИ

Згідно із результатами дослідження і власними спостереженнями, відповідно до даної інформації, можна зробити такий висновок:

- 2013-2015 рр. відзначились для України нестабільністю внутрішньої політичної ситуації, а також продовженням військових дій на Сході країни, що призвело до знецінення національної валюти, та як наслідок, до зростання інфляційних процесів;

- результатом економічної кризи, яка певною мірою охопила всі регіони України, стала дестабілізація роботи підприємств. Природно, що це позначилось на динаміці розвитку ринку роздрібною торгівлі України.

З урахуванням кардинальних змін, які відбуваються в економіці нашої країни з кінця 2013 р., основні показники обсягу роздрібною товарообороту істотно змінили ситуацію в гіршу сторону. Аналізуючи роздрібною торгівлю в спеціалізованих магазинах продовольчими товарами, громадяни віддають перевагу рибним продуктам, так як ціна на деякі позиції цієї товарної групи значно нижче цін на м'ясо та м'ясомісткі продукти.

Щодо реалізації непродовольчих товарів, то ситуація також є невтішною. Так громадяни не можуть собі дозволити не тільки купувати меблі та інші товари для дому, але також відмовляються від

покупок якісного одягу та взуття.

Причинами такого становища є інфляція, яка завжди призводить до важких наслідків. Головні з них: перерозподіл доходів, прихована державна конфіскація грошей у населення через податки, прискорена матеріалізація грошей, падіння реальної процентної ставки на капітал, падіння рівня життя народу. Інфляція гальмує дуже багато чинників, які повинні допомагати державі, підвищувати купівельну спроможність населення та ін.

В наслідок інфляції у соціальній сфері відбувається перерозподіл доходів та багатства між різними верствами суспільства, скорочуються заощадження населення, що призводить до зростання безробіття, зниження життєвого рівня всіх верств населення, посилення соціальної напруженості в суспільстві та відповідно, зниженні купівельної спроможності, що в свою чергу, призвело до зниження обсягів роздрібною товарообороту.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Волкова Н.А. Аналіз стану роздрібною торгівлі України та напрямки його розвитку / Н.А. Волкова, І.О. Гогняк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Вип.21. 2. – С. 180-183.

3. Трут О.О. Розничный товарооборот–индикатор потребностей населения Украины / О.О Трут, А.І. Тимчина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.10. - С. 264-272.

ПРИХНО

Ірина Миколаївна
Rifl_boo@mail.ru

УДК 351.84:336.143

МЕХАНІЗМИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

EFFECTIVENESS EVALUATION MECHANISMS SOCIAL FUNDING

к.е.н., доцент, Черкаський
державний технологічний
університет

У статті проаналізовано особливості функціонування соціальної сфери, що зумовлюють специфічні характеристики її ефективності та механізм фінансування. На підставі виявлених особливостей сформовано ряд необхідних і достатніх критеріїв, які дозволять визначити ступінь ефективності фінансування соціального заходу чи програми. Формування даного переліку дозволило сформулювати інтегрований механізм проведення такої оцінки.

В статье проанализированы особенности функционирования социальной сферы, обуславливающие специфические характеристики ее эффективности и механизм финансирования. На основании выявленных особенностей сформирован ряд необходимых и достаточных критериев, которые позволят определить степень эффективности финансирования социального мероприятия или программы. Формирование данного перечня позволило сформулировать интегрированный механизм проведения такой оценки.

In the article the peculiarities of social services that contribute to the specific characteristics of effectiveness and financing mechanism are analyzed. Based on identified characteristics a number of necessary and sufficient criteria that will determine the degree of efficiency of financing social event or program is formed. Formation of the list has allowed formulating an integrated mechanism for such assessment.

Ключові слова: бюджет, ефективність, оцінка, соціальна політика, фінансування

Ключевые слова: бюджет, эффективность, оценка, социальная политика, финансирование

Keywords: budget, performance evaluation, social policy, funding

ВСТУП

Соціально-орієнтована економіка передбачає суттєві обсяги державних видатків, що повинні забезпечити високий рівень життя населення. Такі видатки є найбільш вагомими і в структурі бюджету України. В умовах суттєвої обмеженості фінансових ресурсів країни пошук способів та механізмів оцінки ефективності фінансування соціальної сфери набуває особливої актуальності. При цьому, така оцінка є багатогранною та комплексною, оскільки не може обмежитися виключно економічними параметрами, адже метою соціальної сфери не виступає отримання прибутку в чистому вигляді.

Метою оцінки ефективності функціонування соціальної сфери є визначення пріоритетних напрямків перспективи розвитку соціальної та державної політики. Визначення ж ефективності фінансування даної сфери, на нашу думку, має на меті встановлення доцільних способів досягнення поставлених соціальною політикою цілей, виключення дорого вартісних методик та виявлення економічно доречних механізмів.

Дослідженню сутності ефективності функціонування соціальної сфери приділяли значну увагу такі науковці як Безпалько О.В., Скулиш Ю.І., Холос-

това Є.І. та інші. Теоретичні та практичні аспекти особливостей фінансування соціальної сфери розкриваються і в працях зарубіжних вчених, серед яких – У. Беверидж, І. Бентам, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Л. Ерхард, А. Мюллер-Армак, А. Пігу, Д. Роулс, М. Фрідман. Не применшуючи здобутки інших науковців, серед вітчизняних праць у сфері дослідження порядку фінансування соціальної сфери варто виокремити здобутки Гордієнко Л.А., Овчарової Н.В., Радіонова Ю.Д., Щербини І.Ф., Яблочнікова С.Л.

МЕТА РОБОТИ полягає в обґрунтуванні механізмів оцінки ефективності фінансування соціальної сфери та його критеріїв.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою дослідження виступають праці вітчизняних та зарубіжних науковців, нормативно-правові акти України та ратифіковані міжнародні угоди. Для досягнення поставленої в роботі мети використано ряд загальнонаукових та специфічних методів, зокрема порівняння та узагальнення в ході аналізу існуючих методик, спостереження та абстрагування в процесі відбору індикаторів та критеріїв тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для досягнення поставленої мети оцінки ефективності фінансування соціальної сфери варто чітко розмежувати критерії, що її характеризують. При цьому, ефективність у різних формах та проявах вимірювати варто відмінними критеріями. Відповідно, постає необхідність формалізації сутності ефективності соціальної політики та діяльності держави.

Економічна ефективність соціальної політики та реалізації соціальних заходів полягає в оптимізації комплексу соціальних заходів з метою досягнення максимального результату при мінімальних затратах ресурсів. Проте, соціальна сфера не дозволяє апелювати виключно кількісними показниками, оскільки її спрямованість має перспективний характер.

Часто, заходи такого характеру мають виключно соціальний ефект у короткотерміновій та середньостроковій перспективі, а економічний ефект проявляється значно пізніше шляхом опосередкованого впливу на країну в цілому.

Система критеріїв оцінки ефективності фінансування соціальної сфери повинна охоплювати не лише видатки на певну соціальну галузь та її потреби (як кількісний індикатор), а і їх результати або ступінь впливу на суспільство (як якісний індикатор) (табл. 1).

Сам процес оцінки ефективності фінансування соціальної сфери за даними критеріями проводиться за такими етапами:

1) оцінка відповідності показників, що характеризують соціальні видатки та їх результати, визначеним індикативним критеріям;

2) розрахунок часткових узагальнюючих індексів за кожним з блоків первинних показників (соціальні видатки бюджету, рівень життя населення, охорона здоров'я та освіта);

3) розрахунок часткових інтегральних індексів прямих та непрямих показників видатків соціальної спрямованості;

4) розрахунок інтегрального індексу соціальної спрямованості бюджетної політики на основі часткових індексів.

Таблиця 1

Система індикаторів ефективності функціонування соціальної сфери [4]

Блок А. Прямі показники	Блок Б. Непрямі (результативні) показники		
	Індикатори рівня життя населення	Індикатори стану здоров'я	Індикатори освіти
1) питома вага видатків на соціальну сферу (за окремими видами) у загальному обсязі видатків бюджету;	1) темпи зростання реальних доходів населення щодо зростання ВВП;	1) показник умовного здоров'я;	1) рівень охоплення населення відповідного віку різними рівнями освіти (дошкільні заклади, середня освіта, вища освіта);
2) обсяг видатків на соціальну сферу, що припадає на одну особу населення;	2) темпи зростання середньої заробітної плати населення щодо динаміки ІСЦ;	2) середня очікувана тривалість життя населення в розрізі статей;	2) показники довчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (частка учнів, які пішли в перший клас і довчилися до 5-го та 10-го класу);
3) питома вага видатків на соціальну сферу (за окремими видами) в обсязі ВВП;	3) рівень бідності (за відносним та абсолютним критеріями);	3) показники стану здоров'я дітей: – рівень смертності немовлят; – рівень первинної інвалідності дітей;	3) співвідношення кількості учнів та вчителів в загальноосвітніх школах;
4) темпи зростання видатків на соціальну сферу щодо темпів зростання ВВП і сукупних доходів бюджету;	4) рівень охоплення адресною соціальною допомогою бідних верств населення;	4) рівень материнської смертності;	4) питома вага державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою
5) співвідношення видатків на соціальну сферу з видатками, що спрямовуються на розвиток економіки;	5) рівень майнового розшарування населення;	5) вплив зовнішніх чинників на стан здоров'я населення: – рівень смертності від зовнішніх причин; – рівень професійного травматизму;	
6) рівень фактичного виконання планових видатків бюджету на соціальну сферу та виконання соціальних видатків порівняно з загальним виконанням бюджету	6) сумарний показник народжуваності;	6) рівень захворюваності на соціально детерміновані хвороби (туберкульоз, ВІЛ/СНІД)	
	7) рівень забезпечення державних соціальних гарантій та їх співвідношення з прожитковим мінімумом;		
	8) рівень безробіття (за методологією МОП)		

І лише по завершенню цих етапів стає можливим визначення реальної потреби в дофінансуванні соціальних заходів із альтернативних, крім бюджету, джерел. При цьому, проведення оцінки ефективності фінансування соціальної сфери дає змогу виявити ті заходи, реалізація яких має найвищий індикатор кількісної економічної ефективності та перспективи якісної соціальної ефективності. І саме проведення оцінки за окресленими індикаторами дає змогу зіставити здійснені видатки, перспективні видатки на соціальний захід та очікуваний результат в умовах суспільних трансформацій, а при аналізі непрямих результативних показників виявляються релевантні напрямки фінансування.

Кінцевим етапом у запропонованому алгоритмі є пошук джерел додаткового (альтернативного) фінансування соціальної сфери. Якщо така мета в процесі оцінки не є пріоритетною, то завершення її відбувається шляхом порівняння здійснених витрат на певному етапі із станом об'єкта, що має бути досягнутий на відповідному етапі часу. Якщо

відповідного стану соціального явища досягнуто, то можна говорити про якісну ефективність заходу. Вимірювання економічної ефективності відбувається шляхом прямого порівняння здійснених видатків з прогнозною ефективністю.

Важливим аспектом оцінки ефективності фінансування соціальної сфери є ще одна її особливість – перманентність та разовість соціальних явищ. Так, фінансування пенсійного забезпечення є перманентним, а фінансування заходів боротьби з туберкульозом в Україні триватиме до подолання епідеміологічного порогу. Відповідно, і критерії оцінки фінансування таких явищ будуть різними: для перманентних процесів оцінювати варто стан суб'єктів (наприклад, рівень життя пенсіонерів); для тимчасових явищ варто визначати сучасні характеристики явища (наприклад, кількість хворих на певний момент часу в порівнянні з минулим періодом). Різниця в результируючих критеріях зумовлює відмінності в алгоритмі проведення оцінки ефективності фінансування соціальної сфери (рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм оцінки ефективності фінансування соціальної сфери [розроблено автором]

Таким чином, стає можливою побудова механізму оцінки ефективності фінансування соціальної сфери за її галузями на підставі визначення довгострокових очікуваних результатів. Такий механізм ґрунтується на визначенні кінцевої мети соціального заходу, як показника абсолютної ефективності; виокремлення у його складі компоненту фінансування та формування індикатора досягнення бажаного рівня у визначений проміжок часу. Презентований механізм є

орієнтовним, містить обмежений перелік заходів та може бути адаптований і розширений відповідно до мети і цільової аудиторії проведення оцінки (табл. 2).

У представленому механізмі оцінки ефективності фінансування соціальної сфери представлені напрямки соціальної політики. Практична ж оцінка проводиться за окремими заходами згідно кодів бюджетних видатків.

Таблиця 2

Механізм оцінки ефективності фінансування соціальної сфери (за вибірковими заходами)*

[складено автором]

№ п/п	Напрями соціальної політики та методи реалізації соціальних заходів	Показник ефективності соціальних заходів	Критерій ефективності фінансування соціальних заходів	Індикатор ефективності фінансування соціальних заходів
1	2	3	4	5
1	Підвищення рівня народжуваності в країні шляхом разових виплат при народженні дитини	Зростання фактичного кількісного показника народжуваності з метою збільшення частки працездатного населення в його загальній структурі в довгостроковій перспективі	Сума фактично здійснюваних витрат по виплаті допомоги при народженні дитини у порівнянні з очікуваним наповненням бюджету за рахунок майбутнього працездатного населення у приведений вартості	Збільшення суми фактичних податкових надходжень від працездатного населення в динаміці за рахунок інтенсивного фактору без збільшення податкового тиску
2	Скорочення рівня захворювання на туберкульоз шляхом профілактичних заходів	Зниження рівня захворюваності шляхом проведення профілактичних та інформаційних заходів, впровадження сучасних протоколів лікування, карантинів та санітарно-гігієнічних норма	Сума фактично здійснених витрат на проведення обов'язкових медико-лабораторних досліджень у порівнянні з перспективним скороченням витрат на лікування хворих	Скорочення витрат на лікування хворих та зростання податкових надходжень в результаті збереження працездатності населення
3	Забезпечення необхідної кількості закладів санаторно-курортного типу	Повна завантаженість таких закладів на території України	Сума фактично здійснених витрат у порівнянні із надходженнями до бюджету від даних закладів у поєднанні із сумою витрат відпочиваючих, що здійснені в середині країни, а не за її межами	Зростання рівня самофінансування закладів санаторно-курортного типу, їх завантаженості, кількості відпочиваючих на території рекреаційних ресурсів України
4	Поширення енергозберігаючих технологій серед населення	Скорочення витрат населення на комунальні витрати, скорочення витрат бюджету на субсидії населенню	Сума фактично здійснених витрат бюджету на компенсацію енергоощадних кредитів у порівнянні зі скороченням витрат на субсидії в поєднанні із перспективним вивільненням коштів населення і зростання їх купівельної спроможності	Скорочення заборгованості населення за комунальні послуги, скорочення витрат бюджету за фінансуванням субсидій населенню
5	Забезпечення відповідності співвідношення фахового складу попиту і пропозиції на ринку праці	Скорочення кількості безробітних в країні та вакантних посад, що не забезпечені відповідними спеціалістами шляхом створення відповідного державного замовлення у галузі освіти та перекваліфікації	Сума фактично здійснених витрат на підготовку та перепідготовку спеціалістів затребуваних професій у порівнянні зі скороченням витрат на допомогу безробітним в поєднанні з очікуваними податковими надходженнями від працевлаштованого населення	Скорочення витрат на допомогу безробітним за незатребуваними на сучасному ринку праці професіями
6	Забезпечення аграрного (пріоритетного для України) сектору кваліфікованими кадрами, що досягається шляхом створення привабливих умов праці і життя в сільській місцевості для молодих кваліфікованих спеціалістів	Зменшення дотацій та зростання податкових надходжень від аграрного сектору шляхом просування молодими спеціалістами прогресивних методів управління та виробництва	Сума фактично здійснених витрат на забезпечення спеціалістів житлом та побутовими умовами в сільській місцевості у порівнянні з перспективним скороченням дотацій аграрному сектору та зростання очікуваних податкових надходжень і купівельної спроможності населення	Скорочення дотацій аграрному сектору, підвищення рівня застосування прогресивних сучасних технологій
7	Збільшення кількості всиновлень в Україні шляхом популяризації та додаткового матеріального забезпечення опікунів	Скорочення кількості дітей позбавлених батьківського піклування та опіки	Сума фактично здійснених витрат на утримання дітей у соціальних закладах у порівнянні з сумою витрат на матеріальну допомогу родинам-опікунам	Сума фактично здійснених витрат на утримання дітей у соціальних закладах

*Наведений перелік не є вичерпним та містить вибіркові соціальні заходи на прикладі яких представлено розроблені механізми оцінки ефективності фінансування соціальної сфери

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
8	Створення умов для соціально-економічної інклюзивності людей з обмеженими фізичними можливостями шляхом формування доступного для пересування простору та сприятливих для працевлаштування умов	Підвищення рівня життя та купівельної спроможності осіб з обмеженими фізичними можливостями	Сума фактично здійснених витратків на формування доступного для пересування простору та сприятливих для працевлаштування умов в порівнянні з очікуваними податковими надходженнями від працевлаштування інвалідів та зростання їх рівня життя	Сума фактично здійснених витратків на формування доступного для пересування простору та сприятливих для працевлаштування умов

Даний перелік не охоплює соціальні заходи, що знаходяться в компетенції інших міністерств, зокрема галузь пенсійного забезпечення, освіти, охорони здоров'я, безпеки і оборони, інфраструктури тощо. Формування бюджетної статистики відбувається виключно за даними кодів бюджетного призначення коштів. Прикладна оцінка ефективності фінансування соціальної сфери, що презентується державними органами не охоплює усього спектру необхідних компонентів та не створює комплексного уявлення про реальний стан речей. Державним комітетом статистики до економічних показників соціальної сфери віднесено: індекс споживчих цін; наявний дохід у розрахунку на одну особу; середню та мінімальну заробітну плату; середню та мінімальну пенсійну виплату; мінімальний розмір допомоги по безробіттю; рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; прожитковий мінімум в середньому на одну особу в місяць [2].

Такий самий набір показників для характеристики рівня життя населення використовує і Міністерство соціальної політики [3]. При цьому, у світовій практиці, як індикатори ефективності фінансування соціальної сфери у системі показників рівня життя населення використовують ряд специфічних параметрів, зокрема: співвідношення доходів верхньої та нижньої соціальних груп з критичною межею 10:1; частку населення за межею бідності з критичною межею 10%; співвідношення мінімальної й середньої заробітної плати з критичною межею 1:3; рівень безробіття з критичною межею 8-10%; сумарний коефіцієнт плідності (для жінок дітородного віку) з критичною межею 2,14-2,15; умовний коефіцієнт депопуляції з критичною межею 1; частку осіб у віці понад 65 років з критичною межею 7 %; співвідношення середньодушового сукупного доходу і раціонального споживчого бюджету; співвідношення середньодушового сукупного доходу і прожиткового мінімуму; частка умовно вільної частини сукупного доходу (те, що залишається після відшкодування податків і суми прожиткового мінімуму) [1].

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті аналізу існуючих в практичному застосуванні параметрів, сутності соціальних заходів, їх переліку та встановленої мети стає можливим сформулювати необхідний і достатній

набір критеріїв та індикаторів оцінки ефективності фінансування соціальної сфери:

1. Здоров'я та демографія: чисельність населення та працездатного населення; середня тривалість життя, очікувана при народженні; коефіцієнт мертвороджених і померлих у перинатальний період; рівень смертності осіб працездатного віку тощо;

2. Матеріальний добробут: середні сукупні витрати; питома вага грошових витрат у сукупних витратах; питома вага мінімального споживчого кошика в середніх сукупних витратах тощо;

3. Соціальний розвиток: рівень мінімальних та середніх виплат забезпечення по інвалідності; кількість лікарів на 1000 осіб населення; кількість закладів дошкільної та шкільної освіти на 1000 осіб населення; кількість розлучень; кількість неповних сімей; кількість всиновлень та дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування тощо;

4. Побутовий розвиток: питома вага людей, що не мають місця проживання; питома вага сімей, що не мають власного житла; питома вага сімей, житло яких не забезпечене мінімальними побутовими умовами тощо;

5. Зайнятість населення: рівень зайнятості населення; рівень безробіття; рівень виробничого травматизму; рівень професійної захворюваності; рівень кадрової та професійної забезпеченості;

6. Безпека населення: обсяг вчинених злочинів та частка тяжких злочинів; показники смертності від суїциду; кількість патрульних правоохоронців на 1000 осіб населення.

Основною перевагою застосування такого комплексу критеріїв у поєднанні із визначеними індикаторами в контексті представлених алгоритмів оцінки ефективності фінансування соціального забезпечення, на нашу думку, є не лише визначення фактичного економічного ефекту, а і врахування перспективного соціально-економічного результату, що дасть змогу визначити ступінь доцільності реалізації тих чи інших окремих соціальних заходів і програм.

Отже, в результаті дослідження критеріїв та індикаторів ефективності фінансування соціальної сфери вдалося сформулювати необхідний і достатній їх перелік, розробити загальні алгоритми проведення оцінки такої ефективності та зразки побудови прикладних механізмів за різними сферами. На підставі одержаних результатів стає можливим

проведення дослідження прикладних аспектів механізмів фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні з одночасним виявленням ефективних його напрямків.

Список використаних джерел

1. Іляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудова відносина: навч. посіб. / О.І. Іляш, С.С. Гринкевич. – К.: Знання, 2010. – 476 с.

2. Основні показники рівня життя населення та бідності. Федерація професійних спілок України. [http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-](http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/5651-osnovni-pokazniki-rivnya-zhittya-naselennya-ta-bidnosti3)

[zakhist/5651-osnovni-pokazniki-rivnya-zhittya-naselennya-ta-bidnosti3](http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialnij-zakhist/5651-osnovni-pokazniki-rivnya-zhittya-naselennya-ta-bidnosti3).

3. Основні показники рівня життя населення України. Профспілка працівників освіти і науки України. <https://pon.org.ua/novyny/5051-osnovn-pokazniki-rvnya-zhittya-naselennya-ukrayini.html>

4. Скулиш Ю.І. Соціальна сфера: проблеми та перспективи бюджетного забезпечення в Україні. / Ю.І. Скулиш // автореферат дис. к.е.н. – 08.00.07. – Національна академія наук України. Інститут демографії та соціальних досліджень. – м. Київ. – 2009 р.